

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Kolofon

Oplevelser på egen hånd er en del af

Turkalenderen Fyn, Langeland og Ærø, som er udgivet af de fynske kommuner i samarbejde med Syddansk Turisme.

Samling af Oplevelser på egen hånd er udarbejdet i perioden 2008 – 2011.

Produktion:

Anja Højfeldt Jespersen, Henrik Lund, Anne Dorthe Larsen (Syddansk Turisme)

Ida Søkilde Jelnes (Assens Kommune), Kasper Nowack (Faaborg-Midtfyn Kommune), Karina Behrens

(Odense Kommune), Terkel Broe Christensen (Svendborg Kommune),

René Sørensen (Faaborg Reklame) Lise Weise Krøyer (Krøyer Reklame), Reklamepigen

Oplevelser på egen hånd er forfattet af:

Karen Mann (Bågå - en ø i Lillebælt), Karen Mann (Helnæs), Karen Mann (Vissenbjerg Bakkerne), Ida Søkilde Jelnes (Klækkebjerg og Brænde Ådal), Karen Mann (Damsbo Skov), Birgit Bjerre Laursen (Sundet ved Faaborg), Faaborg-Midtfyn kommune (Pipstorn skov/Sundet v. Faaborg) Kasper Nowack (Sundstien/Kaleko-ruten), Martin Køhl Søholm (Fyns Hoved), Lars Bangsgaard (Munkebestien), Martin Køhl Søholm: (Nordskov Enge), Astrid Ejlersen (Rundt om Botofte Skovmose), Jan G. Jensen, (Ristinge Halvø på egen hånd), Astrid Ejlersen (Hennetved Haver), Astrid Ejlersen (Rudkøbing Fredskov/Rudkøbing Vejle), Astrid Ejlersen (Longelse Bondegaardsskov), Elke Schäfer (Ejby og Kingstrup Mose), Elke Schäfer (Hindsgavl – halvøen ved Lillebælt), Elke Schäfer (Røjle Klint og Kasmose Skov), Elke Schäfer (Kystkultur ved Sopiæodde – bedre kendt som Strib Odde), Sabina Rohde (Nørre Aaby til Ronæs), Sabina Rohde (Handicapvenlig tur i Hindsgavl Dyrehave), Sabina Rohde (Håre Mose), Sabina Rohde (Oplev en fantastisk udsigt langs Varbjerg Strand), Susanne Soelberg Carlsen (Enebærrodde), Susanne Soelberg Carlsen (Bogense By), Susanne Soelberg Carlsen (Langesø), Susanne Soelberg Carlsen (Agernæs Storskov og Flyvesandet), Susanne S. Larsen (Hofmangsgave), Susanne Soelberg Carlsen (Glavendruplunden), Susanne Soelberg Carlsen (Ølund, Lammesø og Firtalsstranden), Bettina Pohle (Østerø Sø), Jan G. Jensen (Østerø Sø – Knudshoved), Jan G. Jensen (Lykkesholm, Magelund Voldsted og fortidsminderne ved Lindeskov), Betina Pohle (Bondemosen i Ullerslev), Jan G. Jensen (Historisk vandretur til Hjulby Sø), Poul Bjerregaard (Herregårdsparken ved Hollufgård og Glisholmskoven), Poul Bjerregaard (Hole Skov, Odense), Poul Bjerregaard (Kohaveskoven), Poul Bjerregaard (Kulturbotanisk Have – Odense), Poul Bjerregaard (Munkemaen/Bispeengen og form og idrætsrummet), Birgit Bjerre Laursen (Stige Ø), Terkel Broe Christensen (Ørkild Voldsted og Karoline Amalie Lund), Terkel Broe Christensen (Drejø – en ø midt i Øhavet), Terkel Broe Christensen (1. Hjortø – en naturø uden kro eller kirke), Terkel Broe Christensen (Monnet – en dansk naturperle), Hans Peter Birk Hansen (Damestenen v. Hesselager), Hans Peter Birk Hansen og Arne Bruun (Egebjerg Bakker), Julia Gram-Jensen: (Skansen på Tåsinge), Terkel Broe Christensen (Syltemade Å-dal), Arne Bruun (Thurø Rev), Knud Nielsen (Gråsten Nor), Knud Nielsen (Erikshale/Marstal), Knud Nielsen (Marstal), Knud Nielsen (Vitsø), Knud Nielsen (Voderup Klint på egen hånd),

Foto: Arne Bruun, Carsten O. Hansen, Casper Nicolai Pagh Vett, Cees Van Roeden, Colourbox, De fynske kommuner, De fynske turistbureauer, DN Odense, Esben Brage, Fjordens Dag, Fjordens dag – Vigelsø, Fjord & Bælt, Fyn Rundt, Fyns Dykkercenter, Jimmi Bisgaard, Karsten Henningsen, Koldkrigsmuseet, Knud Nielsen, Kurt G. Holm, Langelandsfortet, Middelfart Museum, Middelfart Turistbureau, Morud Lystfiskerforening, Museerne på Vestfyn, Naturbureauet, Naturskolen Baagø, Naturskolen Ålökkestedet, Naturturisme I/S, Odense Bys Museer, Odense Fjord Naturskole – Vigelsø, Ole Breinholt, Poul Bjerregaard, Poul Henrik Harritz, SN Langeland, Søren Larsen, Terkel Broe Christensen, Torben B. Nielsen, Tarup Davinde I/S, Troels G. Rasch, Turist- og Erhvervsforeningen, Langeland, Øhavets Smakkecenter, Vagn Grønbjerg, Vestfyns Museer, VisitDenmark, VisitOdense, Ærø Natur- og Energiskole

Kortmateriale: De fynske kommuner

FAABORG-MIDTFYN
KOMMUNE

Indhold

Assens	
• Bågå 4	
• Helnæs 6	
• Vissenbjerg Bakkerne 8	
• Klakkebjerg og Brænde Ådal 10	
• Damsbo Skov 12	
Faaborg-Midtfyn	
• Pipstorn Skov 14	
• Sundet 16	
• Sundsøen/Kaleko-ruten 20	
Kerteminde	
• Fyns Hoved 22	
• Munkebostien 24	
• Nordskov Enge 26	
Langeland	
• Botofte Skovmose 28	
• Ristinge Halvø 30	
• Hennemved Haver 32	
• Rudkøbing Fredskov og ved Rudkøbing Vejle 34	
• Longelse Bondegaardsskov 36	
Middelfart	
• Ejby og Kingstrup mose 38	
• Hindsgaul 41	
• Røjle Klint og Kasmose Skov 42	
• Kystkultur ved Sopiæodde – Strib odde 44	
• Natur- og motionssti fra Nørre Aaby til Ronæs 46	
• Hindsgavl Dyrehave 48	
• Håre Mose 50	
• Varbjerg Strand 52	
Nordfyn	
• Enebærrodde 55	
• Bogense By 56	
• Langesø 58	
• Agernæs Storskov og Flyvesandet 60	
• Hofmansgave 62	
• Glavendruplunden 64	
• Ølund, Lammesø og Firtalsstranden 66	
Nyborg	
• Østerø Sø – Knudshoved 69	
• Lykkesholm, Magelund Voldsted og fortidsminderne ved Lindeskov 72	
• Bondemosen i Ullerslev 74	
• Hjulby Sø 76	
Odense	
• Hollufgård og Glisholmskoven 79	
• Hole Skov 80	
• Kohaveskoven 82	
• Kulturbotanisk Have 84	
• Munkebomaen/Bispeengen 86	
• Stige Ø 88	
Svendborg	
• Ørkild Voldsted og Karoline Amalie Lund 91	
• Drejø 92	
• Hjortø 94	
• Monnet 96	
• Damestenen – Troldkællinger og iskræfter 98	
• Egebjerg Bakker 100	
• Skansen ved Tåsinge 102	
• Syltemade Å-dal 104	
• Thurø Rev 106	
Ærø	
• Gråsten Nor 109	
• Erikshale 110	
• Marstal 113	
• Vitsø 116	
• Voderup Klint 118	

Bågø en ø i Lillebælt

Landskab: Øen byder på rigtig mange gode oplevelser. Lystfiskeren kan fiske fra kysten, og børnefamilierne kan nyde de dejlige børnevenlige strande. Derudover byder øen på store åbne landskaber, småskov og lavvandede brakvandsområder.

Natur: Der er et rigt fugleliv, som kan observeres fra de 2 fugletårne ved henholdsvis Vestermosen **3** og Noret. **2** Her kan man bl.a. se klyder, edderfugle, lille præstekrave og den store smukke fiskehejre. Af gæstende fugle, der indimellem observeres, er både havørn og fiskeørn samt blå kærhøg og lærkefalk. Derudover har øen også en stor bestand af rådyr, som ofte ses græssende på markerne. På strandene findes der mange forskellige planter bl.a. gul snerre, engelskgræs, blåhat, strandmalurt samt strandkål. Ud for kysten kan man være heldig at se både sæler og marsvin.

Kulturmiljøer/Historie: På sydkysten findes de gamle fiskerhuse **5**, hvor fiskerne boede og havde deres stejleplads på strandengen. Overfor fiskerhusene **6** findes en langdysse fra bondestenalderen. Øst for Nymose **4** ses et stort fladt landbrugsområde. Dette område er den tørlagte Gammelmose, hvor man så sent som under 2. Verdenskrig stadig gravede tørv. I 1960'erne blev mosen imidlertid drænet og lagt under plov.

Stier: Der er gode muligheder for at opleve landskabet via 3 markerede stiforløb af forskellig længde. Endvidere er der gode opholdsarealer samt fugletårne.

Foto: Ole Breinholt

Fyrtårnet på Bågø **1**

Stranden på Bågø **2**

Folder: På gavlen af det lille hvide hus ved færgen samt ved naturskolen i byen. **1**

Transport: Der er fæргеafgang fra havnen i Assens, overfartstid ca. ½ time. Der er flere busruter til Assens.

Målgruppe: Alle. Gangbesværede og familier med barnevogne anbefales dog at bruge de faste veje.

Helnæs

Landskab: Halvøen byder på et meget varieret landskab. Det første syn der møder en, når man kommer over dæmningen, er et imponerende landskab med en kæmpe vold. Dette er Helnæs ås **1**, som er skabt af grus og sten under istiden.

Inde på øen ligger det store engområde, Maden, som består af næsten 300 ha enge og marker. I stenalderen var Helnæs made en lavvandet vig.

Natur: Der er et rigt fugleliv. Ved Flødebøtten **2** kan fuglene observeres oppe fra åsen. Her kan man bl.a. se klyder og rødben samt **1** mange forskellige andefugle. På Maden yngler bl.a. viber, strandskader og bekkasiner. Foruden fuglene, findes der også rigtig mange

både smukke og sjældne planter. På Maden vil man således i maj og juni kunne se maj-gøgeurt samt store områder med engelskgræs. Ved åsen kan man, blandt mange andre planter, eksempelvis finde smalbladet timian og nikkende limurt.

Kulturmiljøer/historie:

I området omkring Helnæs fyr **3** og syd for Maden findes 5 gravhøje, der viser, at der har boet mennesker på Helnæs siden stenalderen.

Går man en tur hen over Maden, vil man kunne se den gamle søs udløb, også kaldet mindet **4**. Nu er der på stedet en dæmning og en pumpe der regulerer vandstanden i maden. Indtil midten af 1700 tallet kunne man sejle, hen over Maden og ind til Helnæs by, men i 1783 begyndte man at ind-

vinde Maden til dyrkning.

Stier: Der er gode muligheder for at opleve landskabet via 2 markerede sti-forløb. Det ene findes først på øen ved Bobakkerne. Her er der også P-plads samt toilet. Den anden sti starter i hjertet af Maden ved P-pladsen **5**.

Ejer: Skov og Naturstyrelsen samt private lodsejere.

Folder: Der findes foldere ved P-pladsen på Bobakkerne.

Transport: Lokal bus fra Assens til Helnæs.

Målgruppe: Området ved Bobakkerne er ikke for gangbesværede eller barnevogne.

A Majgøgeurt.

B Græssende kvæg på Helnæs hale.

Vissenbjerg Bakkerne

Landskab: Nationalt udpeget geologisk interesseområde med flere "landskabs-trappetrin". Afgrunden er navnet på den største kløft som smeltevandet har skabt da issøerne pludselig blev tømt ved sidste istids afslutning **1**.

Skov, sø, mange kilder **2** ler grave **4**, græsningsarealer samt udsigtspunkter **3** **5**.

Natur: Meget varieret natur. Ved Afgrunden er der et rigt fugleliv, her er der bl.a. mulighed for at se hulrugende fugle som spætter og mejser, ligesom der i den tætte bevoksning ved lergravene er et rigt fugleliv og mange forskellige insekter. Ved foden af skrænterne i Skoven springer de mange kildevæld, her findes småbladet Milturt og Hvid Hestehov der begge er planter der trives i den fug-

tige skovbund.

Kultur: På området ved udsigten ses forskellige træfigurer der viser Røverne i Vissenbjerg. Vissenbjerg er kendt for sine røverhistorier. En del er sagn, men de har dog rod i virkeligheden. Siden middelalderen er områdets fine ler blevet brugt af teglværker til fremstilling af brændte sten.

I Vissenbjerg Kommune har der været 15 teglværker. I dag er der ingen tilbage.

Stier: Der er gode muligheder for at opleve landskabet via markerede stier og opholdsarealer. Endvidere kan der i Terrariet i Vissenbjerg, som har åbent alle dage fra kl. 10:00-16:00, lånes GPS'er, der formidler 4 naturskønne stier i området.

Ejer: Skov- og Naturstyrel-

sen, Fyn, Assens Kommune samt private lodsejere.

Folder: På P-pladsen ved Møllesøen og ved P-pladsen ved Lergravene **4**.

Transport: Flere busruter mødes i Vissenbjerg og den nord-sydgående cykelrute 79 går øst om Vissenbjerg.

Målgruppe: Stierne på de enkelte "landskabs-trappetrin" er lette at færdes på, mens stierne mellem trinene er stejle og ikke mulige at passere med f.eks. barnevogn.

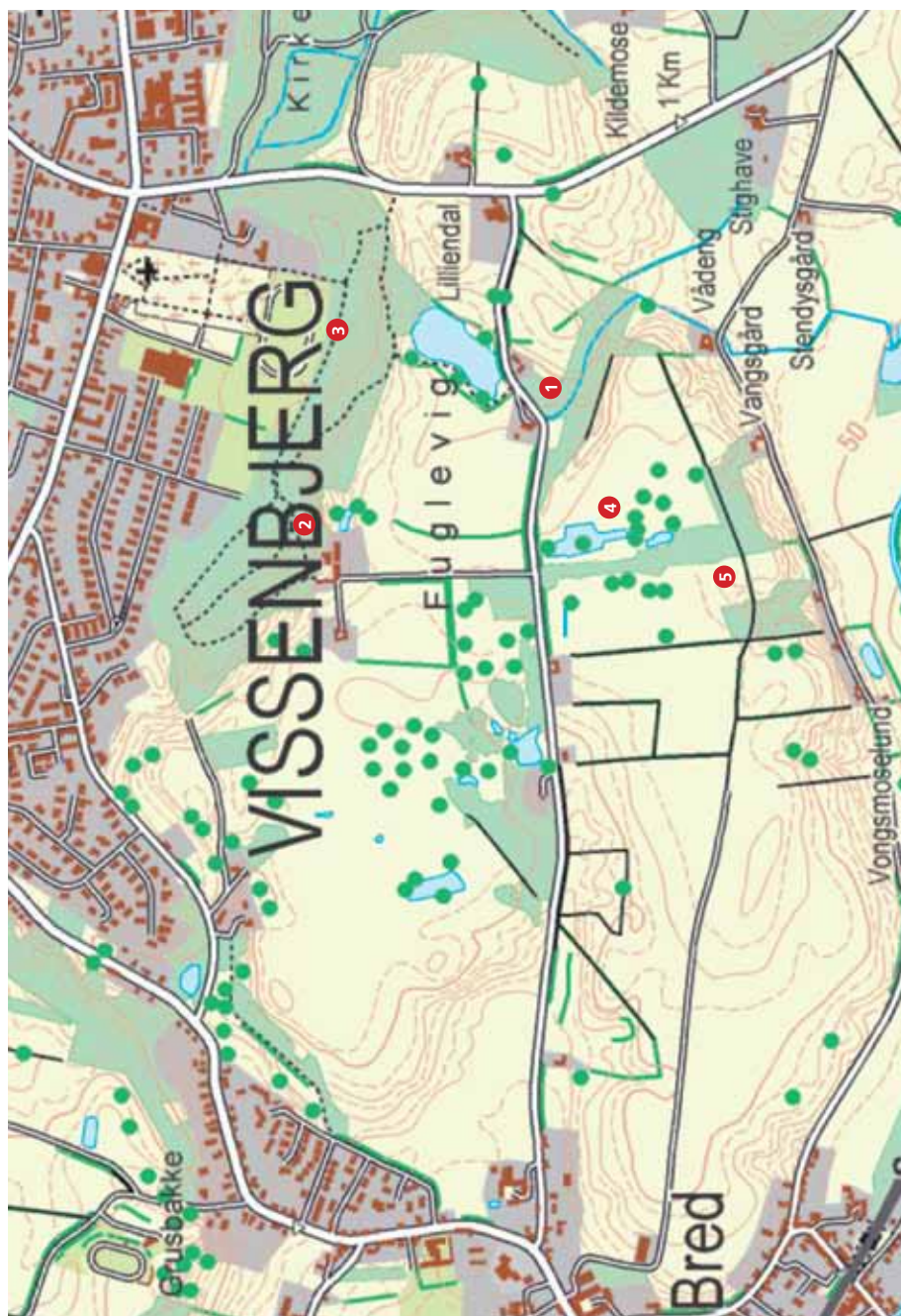
A Vissenbjerg, Afgrunden

B Trappenedgang til Afgrunden

C Ramsløg

Klakkebjerg og Brænde Ådal

Landskab: Brænde Å er et af Fyns smukkeste vandløb og med sine 28 km er det Vestfyns længste vandløb. Det smukke og snoede vandløb har sit udspring nær Tommerup Stationsby. Fra Aarup til Håre løber åen nogle steder i en 20 meter nedskåret ådal. Ådalen er skabt af smeltevand fra slutningen af sidste istid. Vandet falder op mod 40 m over en strækning på 9 km. Åen har stort set bevaret sit oprindelige forløb og snor sig derfor naturligt og smukt i landskabet.

Natur: Området omkring Klakkebjerg og Brænde Ådal rummer en meget varieret natur. Omkring Klakkebjerg findes noget der ellers ses sjældent på Fyn – nemlig lyng. Der har været foreta-

get flere rydninger i området, og den fælles mission er at genskabe området, så lyngen igen kommer til sin ret **6**. Engarealerne langs åen indeholder mange spændende blomster og planter **7**. På en tur i området kan man være heldig at spotte mange forskellige fugle. Ravn, Rød Glente, Fiskeørn, Isfugl og Vandstær er blandt dem, du kan være heldig at se.

Shelter: I det kuperede terræn er der opført et shelter **8**. Shelteret kan frit benyttes til overnatning efter "først til mølle"-princippet. I tilknytning til shelteret er der lavet et bålsted, hvor man kan lave mad eller få varmen. Vær dog opmærksom på områdets tilstand ved brug af bålpladsen, da

området i perioder hen over sommeren kan være meget tørt.

Stier: Der er gode muligheder for at opleve landskabet via et markeret stiforløb. Man kan vælge enten at starte fra Kerte ned ad Mølleknappen eller fra P-pladsen ved Skovbrynet.

Ejer: Naturstyrelsen samt private lodsejere.

Folder: Der findes foldere ved Kerte Kirke eller ved P-pladsen ved Skovbrynet.

Målgruppe: Dele af området er egnet for gangbesværede eller barnevogne, men stiforløbene ved udsigtspunkterne og de stejle ådalsskrænter er meget kuperede.

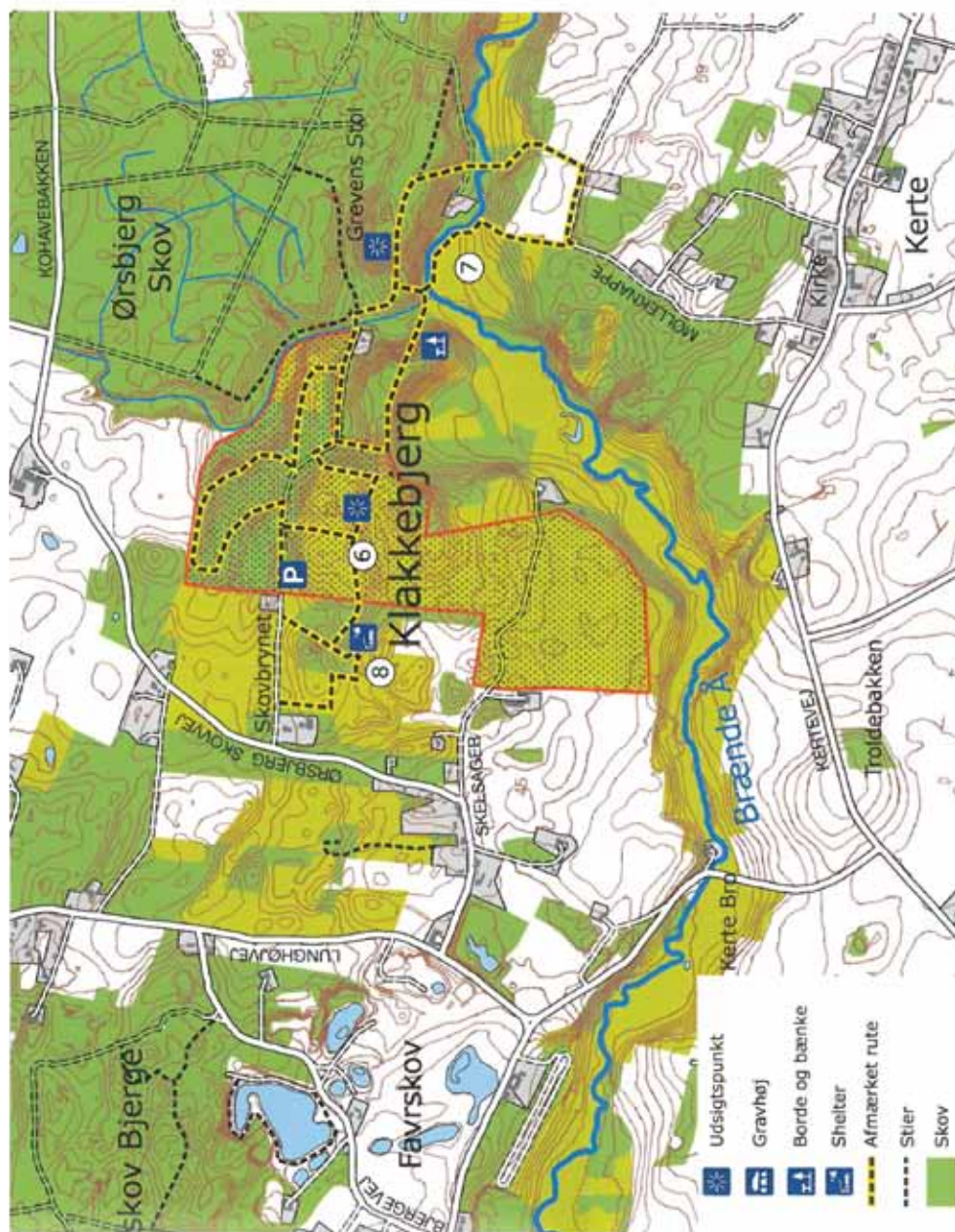

A Shelteret v. Klakkebjerg kan frit benyttes til overnatning efter "først til mølle princippet".

B Udsigt over Brænde Ådal. Der er skabt fine adgangsforhold med etablering af spang og broer flere steder på ruten.

Damsbo Skov

Landskab: Damsbo Skov er på i alt 219 ha, Skoven består af skovpartierne Havreskov, Billeslund, Smuttehaver, Skytte-haver, Tjærehaver og Bønderhaver. Den grænser ned til Hellenæsbugten og til Damsbo Strand, som er en offentlig badestrand. Et af Fyns reneste vandløb, Hattebækken, slynger sig smukt igennem skoven. Nogle steder med stejle brinker andre steder med gamle meget velbevarede stensætninger ⁴ fra omkring 1900 tallet. Terrænet i skoven er varieret med lave bakker og vældprægede skråninger ned mod de mange moseagtige lavninger og mindre vandhuller.

Natur: Skoven er meget varieret med både løvtræer

og nåletræer og rummer også en lille bevoksning med Hestekastanie træer. I skoven ses der flere enkeltstående, store gamle egetræer bl.a. Damsbo Egen ² som er godt 700 år gammel og egene Adam og Eva ³, hvortil der knytter sig en fortælling om to elskende, der ikke kunne få hinanden. Langs kysten ses der også Skov-Æbletræer. Ved et af de små vandløb kan man se Gul Anemone, og ved nogle af sumpområderne samt langs bækken kan man finde krybende Eng-kabeleje. Flere steder i skoven ses også Hulrodet Lærkespore og Dansk Ingefær.

Kulturmiljø/Historie: Skoven kan føres meget langt tilbage i tiden, hvilket skoven stadig bærer præg af visse steder, li-

gesom floraen indeholder nogle såkaldte "bondeskovsindikatorer", som fx Skov-Gøgeurt, Tyndakset Gøgeurt og Ægbladet Fliglæbe.

Seværdigheder: Lige overfor P-pladsen går en lille sti op til en meget velbevaret stendysse ¹. Der findes i skoven fem høje, hvoraf de to muligvis har indeholdt dysse-kamre.

Stier: Der er gode vandre-muligheder via de meget brede skovveje.

Ejer: Privat

Transport: Busforbindelse både fra Fåborg og fra Hårby

Målgruppe: For alle, men Husk! hunde skal føres i snor.

A Et af Fyns reneste vandløb – Hattebækken.

B Stendysse.

Pipstorn Skov - En begravnelses- og kultplads gennem årtusinder

Historie: Pipstorn Skoven har fra gammel tid hørt til Findstruppgård, det nuværende Holstenshuus. Rester af gamle agersystemer fortæller, at dele af skoven har tidligere været opdyrket. Den begrænsede opdyrkning har bevirket, at der i skovbunden er bevaret et enestående rigt og varieret udvalg af fortidsminder. Alle fortidsminder blev allerede fredet i 1886 af Holstenshuus.

Sæværdigheder: Langdysserne er de ældst kendte af gravene i skoven. De blev bygget i den yngre stenalder ca. 3600-3200 f.Kr.

Pipstorn rummer den største koncentration af gravhøje på Fyn, 34 er registrerede indtil nu. Højene er ikke udgravede, men er sikkert

bygget i ældre bronzealder.

En lille række lave tuer omsatte med en knap synlig stenkreds, kan rumme brandgrave fra den førromerske jernalder, århundrederne lige før Kristi fødsel.

Sydøst for højgravpladsen er en snes store sten sat i cirkel på toppen af bakken. Disse stensætninger kan også være ovale eller skibsfornede og er anlagt omkring år 500-1000 e.Kr.

Vandløbene er ført under vejene gennem fint opbyggede stenkister af kløvede kampesten. Kisterne kan være flere hundrede år gamle.

Højryggede agre ses flere steder i skoven som lange smalle buede forhøjninger i marken. Agrene opstod ved, at jorden altid pløjedes ind

mod midten af ageren fra hver langsides. Fordybningerne mellem agrene virkede som drængrøfter. De højryggede agre i Pipstorn Skov er usædvanlig smalle med en bredde på kun 5 meter. Dyrkningsmetoden blev brugt i middelalderen og til 1700-tallet.

Stier: Se folderen for yderligere informationer om adgangsforholdene i skoven.

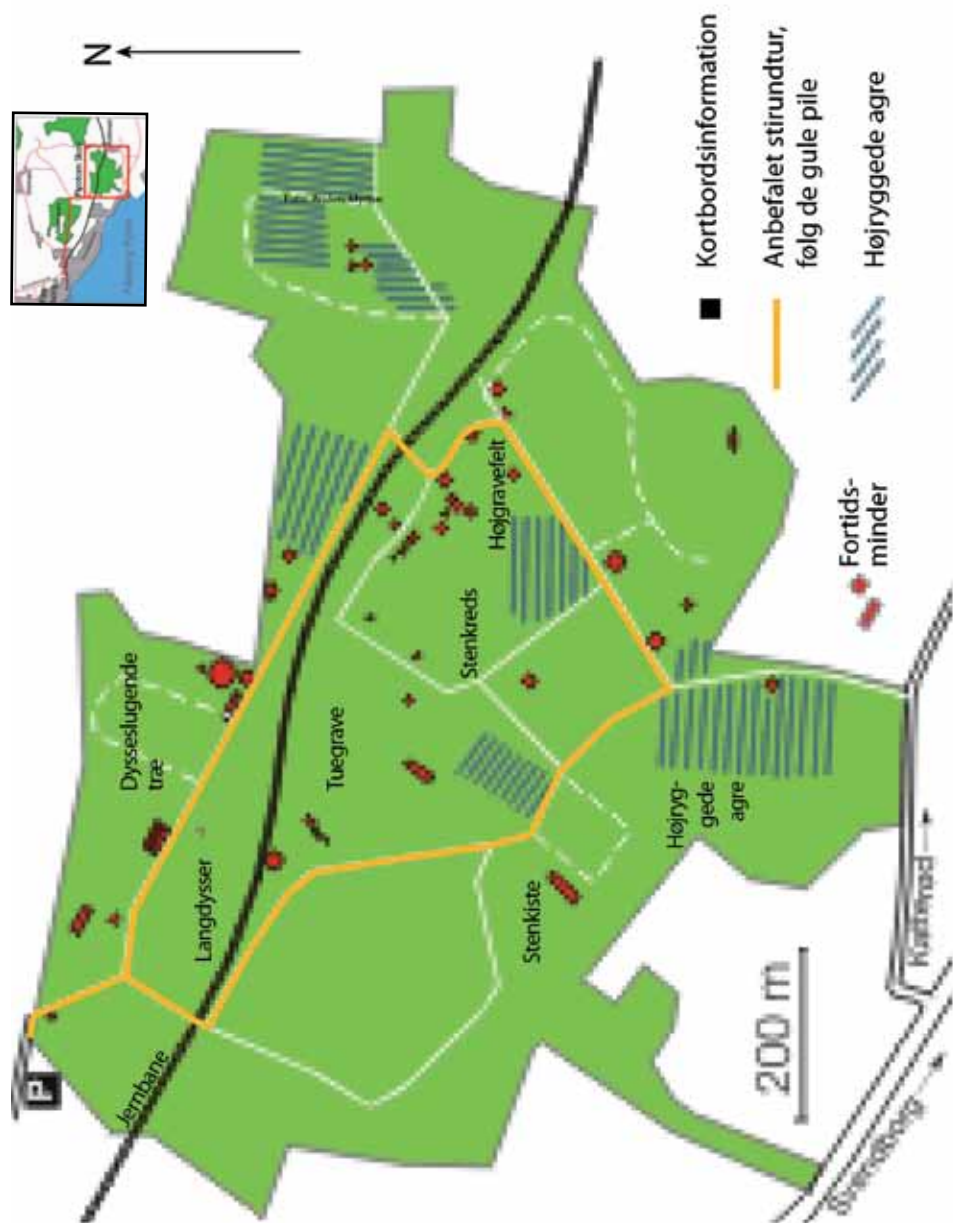
Ejer og adgangsforhold: Skoven er ejet af Holstenshuus og er åben for publikum efter de gældende regler for private skove i Naturbeskyttelsesloven. Se tavlen ved indgangen til skoven.

A Fortidsminde i Pipstorn.

B I Pipstorn Skov kunne man tidligere se et træ i færd med at sluge et dyssekammer. Fænomenet er sjældent, for normalt vil man fjerne opvækst for at beskytte monumenterne. Desværre væltede træet under stormen d. 3 december 1999.

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Sundet ved Faaborg

Landskab: Sø, enge, skov og bakker.

Natur: Sundet (1) er en stor og lavvandet ferskvandssø, som ligger 1 meter under havoverfladen. Søen fødes med vand fra kilder og nedbør, og derfor er søen også forholdsvis ren. Det giver undervandsplanterne gode vilkår, og dermed er der rigeligt med føde til fugle og smådyr.

Den tilstødende rørskov (3) giver også gode ynglemuligheder for flere arter af ænder, lappedykkere, vandhøns og sangere. De afgræssede enge (2) er desuden ynglested for viber.

Kulturmiljøer/historie: Oprindeligt var Sundet en del af Faaborg Fjord og husede byens tidligste havn. I 1500-tallet blev havnen opgivet, da sejlrenden sandede til. Siden middelalderen er vandet blevet opstemmet ved udløbet af sundet og udnyttet af Bymøllen, som i mange år var ejet af Helligåndsklosteret. I 1665 købte Hvedholm Gods møllen og hermed retten til halvdelen af Sundet.

Fra midten af 1800-tallet fremkom ønsket om at sænke vandstanden i Sundet. Det hang dels sammen med et behov for større arealer til græsning. Bymøllen blev købt af Faaborg By i 1881. Opstemningen blev fjernet, og Sundmøllen blev opført for at sikre øget afvanding. Der var dog stadig sø tilbage, og diskussionen om yderligere afvanding fortsatte.

Ønsket om at bevare Sundet blev fremført af "Foreningen til Sundets bevarelse", der blev stiftet i 1910. Naturelskere var bekymrede og forudså, at Sundets rige fugleliv ville forsvinde og argumenterede resultatløst for de rekreative værdier. Omkring 1940 blev en afvandsplan udarbejdet, og i 1946 var projektet tilendebragt. I 2000 blev søen dog genskabt.

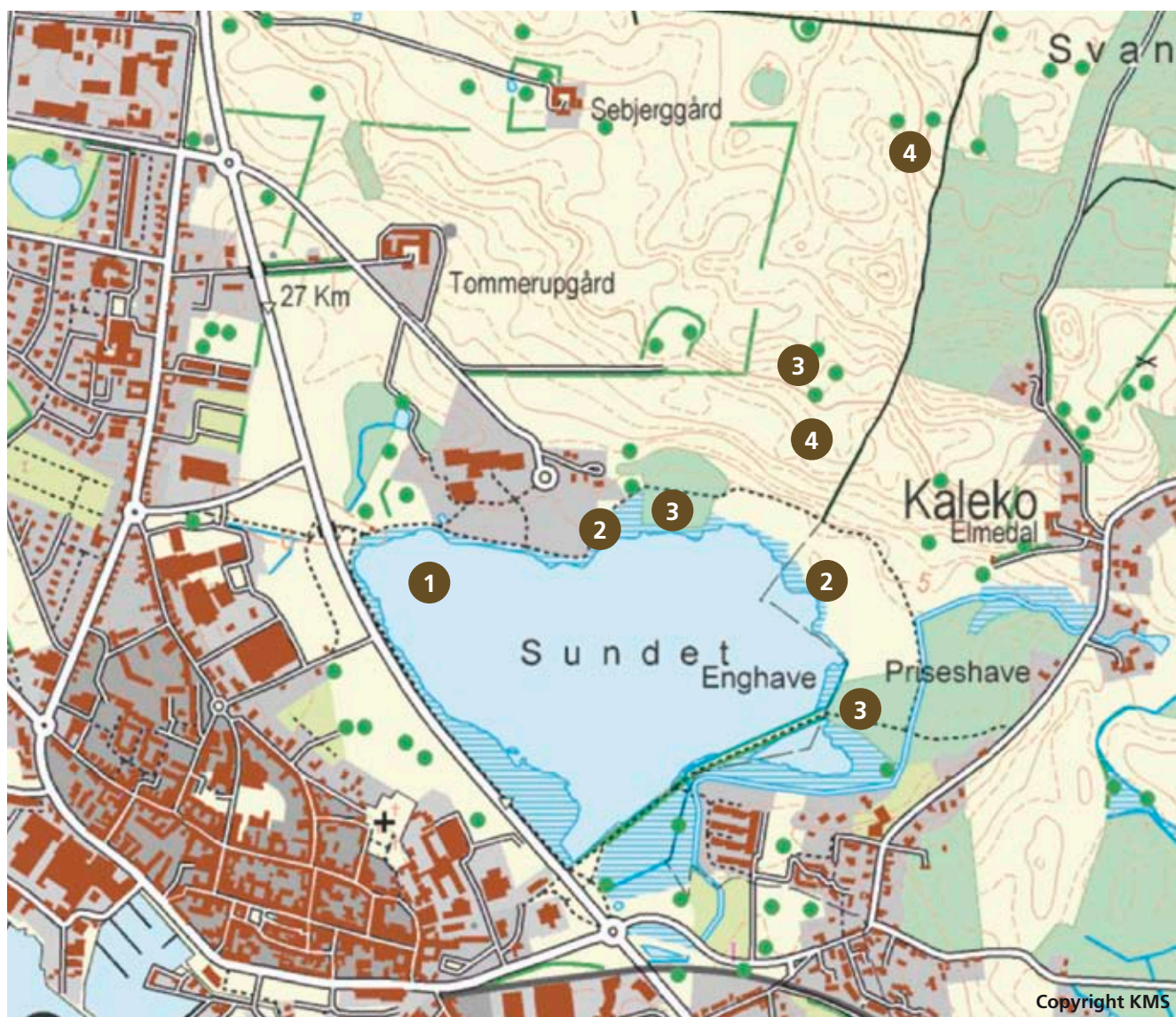
Stier: I 2007 blev stien omkring Sundet gennem Prises Have Skoven (3) kåret til Danmark bedste motionsrute. Den kan benyttes til fods eller på cykel.

Ejer: Sundbakkerne (4) blev i 2003 opkøbt af Aage V. Jensens fonde. Søen og de omkringliggende enge ejes primært af Faaborg-Midtfyn Kommune.

Folde: Folde fås på Faaborg Turistbureau eller hos Faaborg-Midtfyn Kommune.

Transport: Flere af FynBus' ruter kører til Faaborg.

Sundet, Fåborg

Sundet ved Faaborg

Natur: Sundet var før afvandingen i 1940'erne et naturområde, hvor sjældne dyr yngede. Efter afvandingen yngede her kun enkelte Viber. Fra midten af 1990'erne har oversvømmelser om vinteren og foråret omdannet området til en midlertid sø, der er blevet besøgt af mange ande og vadefugle. Fra vinteren 2000 blev søen permanent. Søens vandstand ligger 1 meter under havets overflade og søen er maksimalt 1,3 meter dyb. Den er fyldt op med vand fra kilder, regn og sne og derfor er vandet i søen forholdsvis rent.

Historie: Oprindeligt var Sundet en del af Faaborg Fjord og husede Faaborgs tidligste havn. Omkring 1500 blev havnen opgivet, da sejlronden sandede

til og skibene blev større. Siden middelalderen er vandet blevet opstemmet ved udløbet af Sundet og brugt til mølledrift af Helligåndsklosteret, der ejede Bymøllen. I 1665 købte Hvedholm Gods Bymøllen og hermed retten til halvdelen af Sundet. Bymøllen blev købt af Faaborg By i 1881. Opstemningen blev fjernet, og Sundmøllen blev opført for at sørge for mere afvanding. De indvundne jorder blev brugt til græsning. Ønsket om at bevare Sundet blev fremført af "Foreningen til Sundets bevarelse" der blev stiftet i 1910. Der blev argumenteret for Sundets rekreative værdier. Der blev anlagt spadserestier langs Sundet, og mange Faaborg-drenge har fisket deres første fisk her. Omkring 1940 blev en

afvandingsplan udarbejdet, og i 1946 var projektet tilendebragt. I år 2000 blev Sundet genskabt som sø.

Seværdigheder: Naturen omkring Sundet og Prices Have Skoven øst for Sundet er også et besøg værd med sine 140 år gamle egetræer.

Stier: Der er fine muligheder for at opleve søen og dens fugleliv fra stierne omkring søen.

Ejer: I 2003 blev bakkerne ved Sundet købt af Aage V. Jensens fonde. Handelen er et resultat af et samarbejde mellem Faaborg kommune, Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomité og fondene.

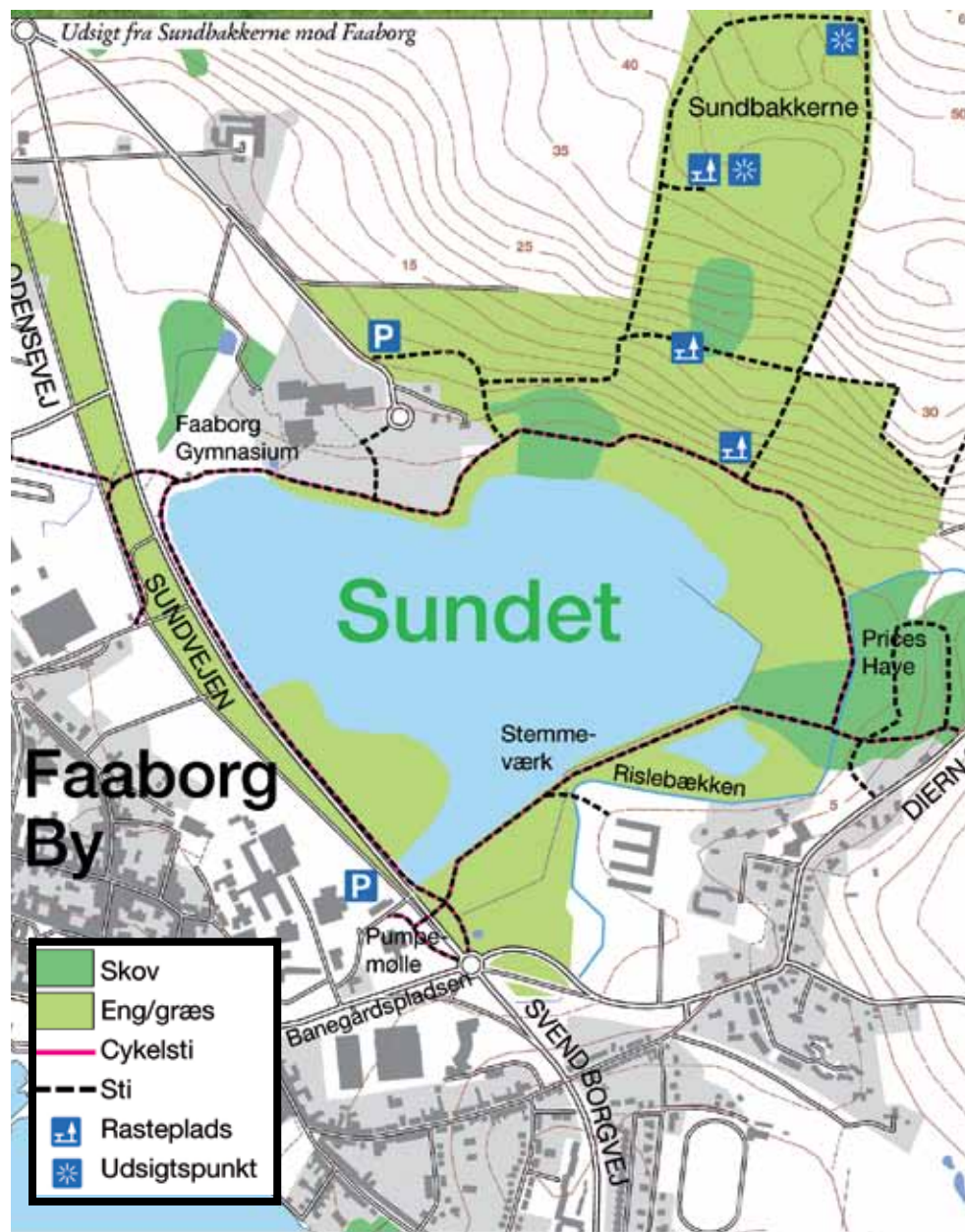
Målgruppe: Alle er velkomne til fods og på cykel!

A Sundet.

B Sundbakkerne

Sundsøen/Kaleko-ruten – Danmarks bedste motionsrute

Landskab: Ruten byder på oplevelser i langs Sundsøen og engene, i skoven og meget kuperet terræn i Sundbakkerne mv. Fra bakkerne har man en fantastisk udsigt over Faaborg by samt Det Sydfynske Øhav og Horne Land.

Som et led i Gang i Danmark og Danmarks Radios motionskampagne i efteråret 2007, blev motionsruten Sundsøen – Kaleko i Faaborg valgt som Danmarks bedste motionsrute. Ruten blev valgt som den smukkeste og mest alsidige motionsrute blandt ca. 500 ruter. Faaborg Ski- og Motionsklub, Gåmotion havde indsendt forslaget. Den 4,3 km lange ruten kan forlænges eller forkortes via hhv. Øhavsstien eller stien rundt om Sundsøen.

Kulturmiljøer/Historie: Området omkring Sundsøen var et fint naturområde, som rummede sjældne dyr som Odder og Rørdrum samt voksested for orkideen Maj-gøgeurt og mange af de andre planter, der forsvandt før tørlægningen i 1940'erne.

Seværdigheder/Natur: Ved Sundsøen summer det af liv igen efter 2000, hvor søen blev permanent igen. Søen er et fint yngleområde for flere arter af ænder, lappedykkere, vandhøns, gæs og sangere. Som det eneste sted på Fyn yngler både Toppet-, Gråstrubet-, Lille- og Sorthalet lappedykker det samme sted. De afgræssede enge er desuden ynglested for Viben. I 2003 blev bakker ved Sundet købt af Åge V.

Jensen Naturfond. Målet er at bakkerne udvikles til et stort overdrev. Fra bakkerne er der en fantastisk udsigt udover det Sydfynske Øhav.

Stier: Turen er ca. 4,3 km lang og består af etablerede grus-, skov-, trampe- samt asfaltstier.

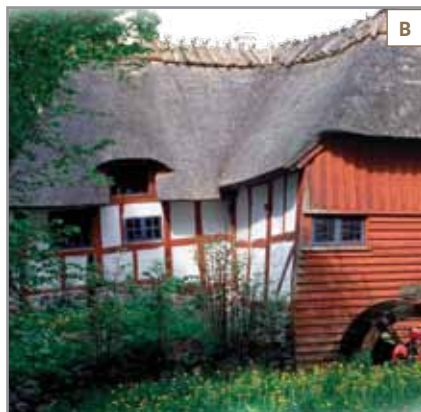
Ejer: Området ejes bl.a. af Faaborg-Midtfyn Kommune samt Aage V. Jensen Naturfond.

Transport: Der P-plads ved Sundstien 3-5, 5600 Faaborg, Start og slut.

Målgruppe: Her er mulighed for at alle kan få en oplevelse, hvad enten det er den vilde natur med fugle og planter man efterspørger, eller det er motion og leg.

A Sundsøen

B Kaleko Mølle

Fyns Hoved

Landskab: Landskabet er åbent med storslåede udsigter, og der er græsland næsten overalt. Kysterne varierer fra stejle klinte med store sten i strandkanten **1** til lav, mudret strand. **2** Tornen **3** er en typisk krumodde, dannet af havets aflejringer af sten og grus.

Natur: Klimaet er varmt, og her falder mindre regn i forhold til gennemsnittet for Danmark. Krybdyr ynder varme, og man kan derfor finde f.eks. firben og hugorme. Det varme, tørre klima giver grobund for helt specielle plantearter på hele det nordlige Hindsholm. Strandvoldene er også klædt med farvestrålende blomster **4**, og på strandengsområderne kan man bl.a. finde den sjældne plante Lav Hindebæger. Strandtudslen lever i vandhuller på Fyns Hoved,

og på lune aftener i maj og juni er der gode muligheder for at høre tudsen kvække. **5** Kystfugle yngler i stort tal på Tornen, hvorfor der er adgangsforbud fra 1. april til 15. juli. Tusindvis af fugle samles i Fyns Hoved-området og specielt ved Horsklint **6**, inden de trækker nordpå om foråret.

Kulturmiljøer/Historie: Fyns Hoved har indtil 1810 været brugt til fælles græsning af bønderne i Nordskov. De mange stendiger stammer fra dette tidspunkt, hvor hver bonde fik tildelt to strimler land. En del af stenene er fjernet igen og knust til vejmateriale.

Stier: Stierne er gode, men ikke fremkommelige for barnevogne. Turen Fyns Hoved rundt er på 2,5 km.

Stierne går udenom indhegningerne. Der er mange gode opholdarealer i området, og der er trapper og bænke ved udsigtspunkterne på Jøvet.

Ejer: Området er fredet og dele er købt af Fyns Statskovsdistrikt.

Folder: Ved P-pladserne, toiletet og hos Kerteminde Turistbureau, tlf. 65321121.

Transport: Bus fra Kerteminde til Korshavn. I sommerperioden går der i weekenderne bus fra Odense til Korshavn. Cykelrute 41 går til Korshavn fra Kerteminde.

A Landskabet ved Fyns Hoved

B Bakkenelike

C Tornen ved Fyns Hoved

Munkebstien

Landskab: Munkebstien er en 20 km sammenhængende vandresti, der omkranser Munkebo fra Odense Fjord i nord til Kertinge Nor i syd. Stien er markeret med pæle. Munkebos bakkedrag mellem de to fjorde er dannet af gletschere under sidste istid.

Kulturmiljøer/Historie:

Munke fra Skt. Knuds Kloster i Odense grundlagde byen på grund af overdådigt fiskeri i fjordene.

Munkebstien går forbi den lille ø Galgeholmen **1**, hvor byens galge stod i Mid-delalderen. I 1659 stod den svenske rytterhær opmarcheret på ma'en ud for øen klar til slag mod den danske hær på Munkebo Kirkegård. Gadenavnet "Syvstjernen" er et minde om svenskernes 7-takkede skanse.

Ved Møllekrogen **2** trak vikingerne formentlig deres skibe over land mellem de to fjorde. Syd for Munkebo møder stien det gamle jernbanespor for Odense-Kerteminde-Martofte banen **3**, som var i drift frem til 1966.

I Dræby **4** kan man se en såkaldt "stjerneudsigtning" fra 1797.

Med 6 inddæmningsprojekter i årene 1818-1874 blev mange småøer i Odense Fjord landfaste. Stien forløber tværs igennem det inddæmmede område **5** og videre mod Lindø **7** og Lindøbyen **11**.

Ved Dalby høj **6** kan man opleve en spændende historie med bl.a. oldtidshøje og runddysse samt et overdrevsområde med sjældne planter. Ved Boels Bro **8** er der seværdige kampestenhuse fra begyndelsen af 1900-tallet.

På Munkebo Bakke **9** er der fra toppen af tårnet en fantastisk udsigt. Rundt i tårnet ses en række keramikplader med markeringer af lokale og fjerne udsigtsmål.

Natur: Kystfugle yngler og fouragerer i stort tal i de to fjorde. Der er gode muligheder for at se edderfugle, blichøns, havterner og knopsvane.

I Kertinge Nor findes der små 6 til 8 cm lange orangefarvede sækformede søpunge **10**. Hvis man er heldig, kan man finde dem på opskyllet ålegræs.

Langs med stien ved Odense Fjord kan man på strandene finde salttolerante planter som Strand-Asters, Engelskgræs, Strandmalurt.

Stier: Stierne forløber langs levende hegn, på mark- og asfaltveje eller som spor i landskabet. Stierne er hovedsagelig gode, men ikke altid fremkommelige for barnevogne.

Infotavler, folder og

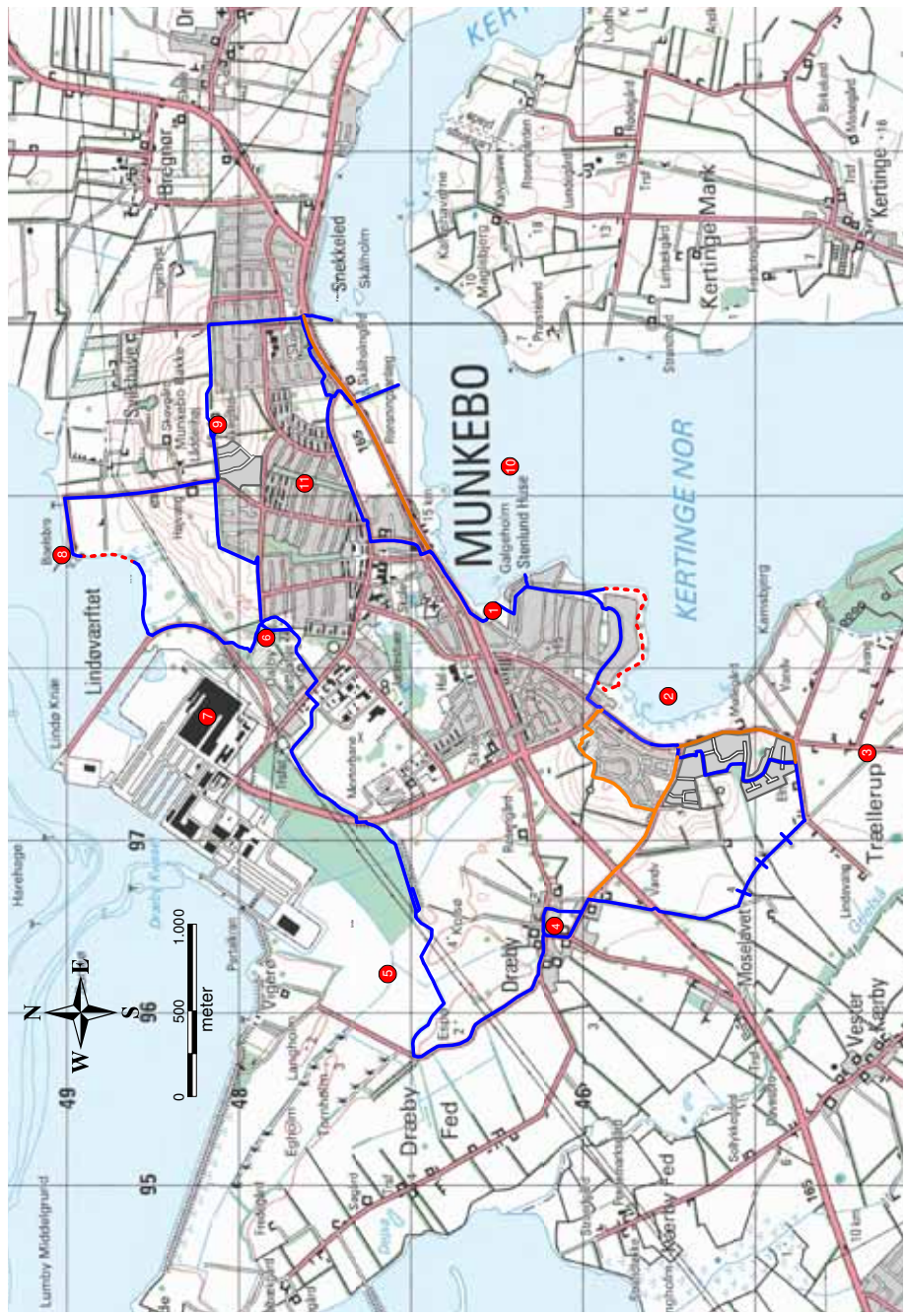
bænke: Der er rundt på stien opsat bænke og informationstavler med foldere, der fortæller om historien og naturen langs med ruten.

Transport: Du kan komme til Munkebo med Fynbus, som kører mellem Odense og Kerteminde. Se køreplaner på www.fynbus.dk eller kontakt Fynbus på tlf. 62210980.

A Møllekrogen ved Kertinge Nor

B Munkebstien til fods

Nordskov Enge

Landskab: Efter sidste istid bestod Hindsholm af mange små øer. Mange af disse øer er i dag blevet forbundet som følge af en landhævning. Nordskov Enge har tidligere været en lavvandet fjord og senere strandeng. For mere end 200 år siden byggede bønderne i Nordskov et dige **2** mod Storebælt og omdannede engene til ferske græsningsarealer for husdyrene med en artsrig eng mose og overdrevvegetation.

Pumpelaget: I 1929 blev afvandingen af området forbedret ved anlæg af et pumpelag, der pumpede vandet væk igennem en afløbsledning i diget til Storebælt, hvilket gjorde det muligt at opdyrke engene. Resterne af pumpestationen **1** samt de gamle grøfter og læhegnene **5**, der adskiller de enkelte jorde, kan stadigvæk ses i området.

Natur: I 2005 gennemførte det tidligere Fyns Amt og

Skov- og Naturstyrelsen, Fyn i samarbejde med de lokale lodsejere et naturgenopretningsprojekt, hvor pumpen blev stoppet, og der blev gravet 5 vandhuller **7**. Herved blev det 26 ha. store område omlagt til våd natur med sjåpvand, fugtige eng **8** og tørre overdrev – til gavn for dyr og planter. I juni 2007 blev det nye naturområde indviet. Samtidig blev der lukket kreaturer ud, som skal pleje arealerne i fremtiden. Med genskabelsen af engene er raste- og ynglemulighederne for en lang række vadefugle og padder forbedret. Ud mod diget findes nogle højtliggende overdrevspartier med artsrig flora. På selve diget findes bl.a. Hjortetrod. Går man lidt mod syd kommer man til Dyrbjerg **3** hvor der er en flot udsigt.

Ud mod Storebælt er kysten præget af høje kystklinter **9**. I klinterne yngler digesvaler **4** i store kolonier. Svalerne ses ofte flyve

rundt tæt ved kreaturerne, hvor de fanger insekter, der tiltrækkes af dyrene.

Stier: Ved Fyns Hovedvej er der anlagt en parkeringsplads, hvorfra der går en 500 meter lang sti gennem arealet ned til stranden. Det er en god sti, der også kan benyttes, hvis man er på cykel eller er kørestolsbruger.

Infotavler m.m.: Der er opsat en infotavle og folderkasse ved parkeringspladsen. Lige inden diget er der opsat et bordbænksæt, hvor der er plads til parkering af cykler og barnevogne **6**. Hunde skal af hensyn til fugle og kvæg holdes i snor.

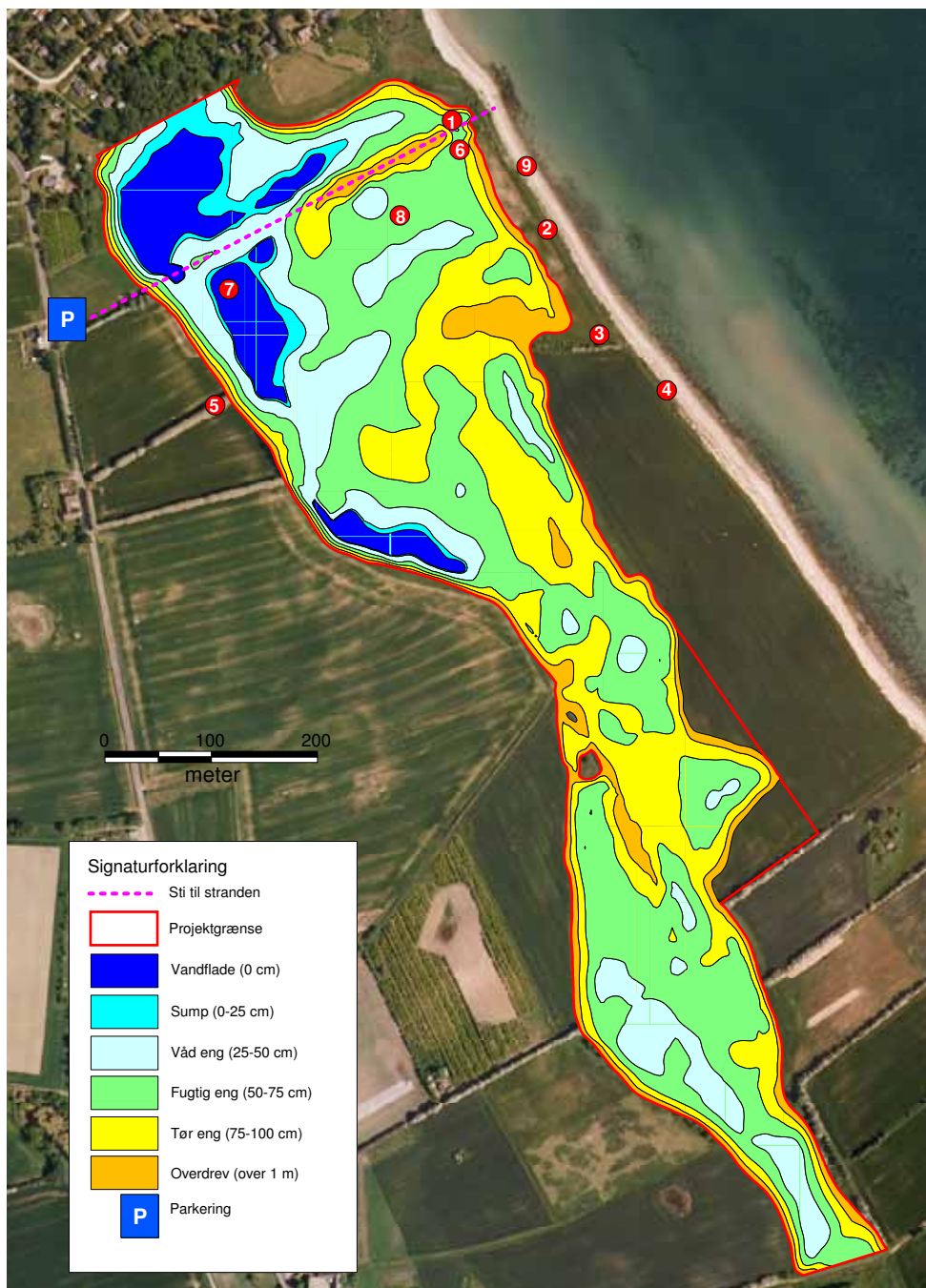
Transport: Man kan komme til Nordskov enge med Fynbus, som kører mellem Odense og Korshavn. Se køreplaner på www.fynbus.dk eller få yderligere information hos Fynbus på tlf. +45 62 21 09 80.

A Huller fra Digesvaler

B Gallowaykvæg står for naturplejen

Rundt om Botofte Skovmose

Landskab: Morten Korch når det er bedst. – bakker, bølgende marker, levende hegn, skov, sø og hav.

Natur: I foråret 2010 blev pumperne ved Botofte Skovmose standset. Genskabelsen af områder med åbne vandflader omgivet af våde enge var sat i gang. Hermed også mulighed for nye levesteder til dyr- og plantearter. Den gruppe som hurtigst tager nye arealer i besiddelse er fugle, idet de er meget mobile og hurtigt spottede de indbyggende vandflader. Derfor er der allerede nu, et år efter projektstart, et rigt fugleliv i området.

Kulturmiljøer/Historie: Botofte Skovmose er en del af et større lavbundsområde beliggende langs kysten mod Storebælt midt

på Langeland. I 1943 blev området tørlagt ved hjælp af et havdige, dræning og pumpning. De næste 65 år var her marker med korn og andre afgrøder. Som led i gennemførelsen af vandmiljøplan 2 er Botofte Skovmose nu genskabt, i alt 70 hektar er omfattet af projektet. Vådområdet vil årligt reducere udvaskningen af kvælstof til Storebælt med cirka otte tons. Projektets samlede pris er 10,5 millioner kroner. Deraf er de 2,5 millioner kroner betalt af det tidligere Fyns Amt, resten af skov- og Naturstyrelsen.

Seværdigheder:

- 1 P plads med info om Vådområdeprojekt
- 2 Udsigt over vådområdet
- 3 Idyllisk område ved stranden

- 4 Botanik, højt målsat strandeng.
- 5 Tranekær Fyr
- 6 Omkring 6000 år gl. dobbelt Jættestue
- 7 Allé af Douglas Træer

Stier: Rundtur med start på P plads ved Tranekær Fyr, tur 1 ca. 3 km, tur 2 ca. 5 km.

Ejer: Privat ejet, tilladt at færdes på veje og stier i området, samt langs stranden.

Folder: Øhavssti folder placeret på P plads.

Målgruppe: Alle, indret turen efter deltagere. Flere strækninger er velegnet til barnevogn.

Husk: Gummeistøvler i fugtige perioder, kikkert.

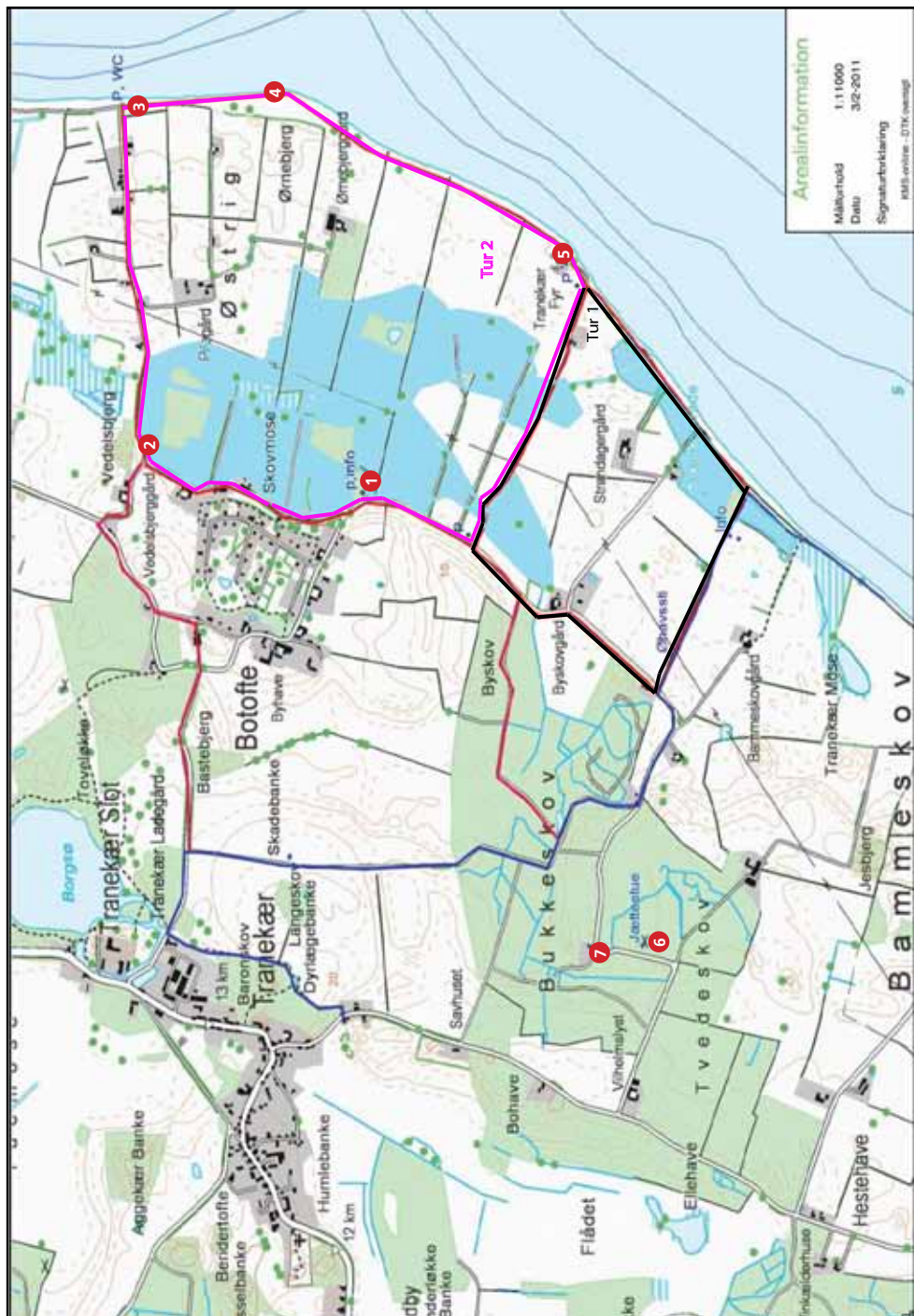
A Blåfugl

B Toiletbygning v. Østrig

C Vådområde

Ristinge Halvø på egen hånd

Landskab: En vandretur på Ristinge halvøen er et overflødighedshorn af unikke oplevelser. Ristinge Klint tårner sig majestætisk langs med den smukke stenede strand. Et mekka for dem med interesse for geologi – Ristinge Hale i skarp kontrast til dette med sin overraskende flade, uendelige og foranderlige form. Hele området rummer smukke formationer af levende hegn og vejrbidt krat

Natur: Der er en unik natur på klinten, et rigt plante- og dyreliv. – den sjældne Agerkohvede findes således talrig på klinten, der også rummer et stort insekt og fugleliv. Edderfugle, havlitter, sortænder, fløjlænder, lappedykkere og skalle-slugere observeres fint fra klinten, i skiftende mængder

alt efter årstiden.

Kulturmiljøer/Historie:

Der findes en flot fritstående Stendysse, fra ca. 4000 år f. Kr. Stien går desuden igennem Ristinge Nor, som blev inddæmmet i 1872. Store dele af noret er beskyttet af Naturbeskyttelseslovens § 3 og rummer også spændende planter.

Seværdigheder:

- 1 Klinten, geologi
- 2 Stendysse
- 3 Ristinge Hale
- 4 Stævnings skov
- 5 Ristinge Havn
- 6 Ristinge Nor, udsigt fra dæmning, rigt fugleliv
- 7 Ristinge Kapel fra 1881
- 8 Ristinge Strand, vel nok landets bedste sandstrand, børnevenlig.

Stier: Man kan dele turen op i forskellige længder efter ønske, den samlede tur er på ca. 10 km. I stille vejr er det muligt at gå langs stranden hele vejen fra Havblik til Ristinge Hale, dog ikke ved højvande. Turen tilbage kan foregå på stien på toppen af klinten, en tur på i alt ca. 4, 5 km.

Ejer: Ristinge klint er fredet, Staten og Langeland Kommune ejer arealerne langs sydkysten. Resten er privatejet.

Foldere: Der er placeret foldere ved P pladserne.

Målgruppe: Alle, indret turen efter deltagerne. Kun dele af stisystemet er egnet til barnevogn.

Husk: Medbring kikkert og badetøj

A Faldlæge v. indgang til mark

B Ristinge Klint

Hennetved Haver – Nyd sensommeren eller efteråret med naturvenlig skovdrift!

Landskab: Hennetved Haver er en skov med mange forskellige plantninger. Den ligger i et bakket terræn og der er flere "hatbakker" i skoven. Skovens højeste punkt er "Stavnsbjerg", der er 40 meter høj og har en bronzealderhøj på toppen. Der findes flere fortidsminde i skoven, og næsten hele skoven omkranses af et smukt fredet stendige. I skoven findes en særlig smuk eg "Stavns eg", – eller som de fleste kalder den "Stauns eg" efter den skovrider hvis fortjeneste det er, at skoven fremtræder så smuk og naturvenlig som den gør i dag.

Fra skovbrynet er der en smuk udsigt over det karakteristiske langelandske landskab med marker og levende hegn. Skoven kan opleves fra gode farbare stier, og der er offentlig adgang overalt.

Natur: Skoven veksler mellem lysåbne og mørke partier, og det giver en fin varieret flora: forskellige træer i forskellige former og mange urter og græsser der i øvrigt findes nærmere beskrevet, i den folder der kan findes ved de hvide låger, der markerer skovens indgang.

Stier: Med afstikker til toppen af Stavnsbjerg, Skovfogedhuset og stævningssko-

ven øst for vejen, er turen ca. 2,5 km. Man kan vælge at gå tilbage af den asfalterede vej, derved bliver turen 3 km lang.

Ejer: Skoven er i dag ejet af Naturfonden

Folder: Der er folder placeret ved indgangen til skoven.

Transport: Bil, der er parkeringsmuligheder to steder ved indgang til skoven. Eller bus til Lindelse, hvorfra der er under 1 km til skoven.

Målgruppe: Alle, egnet til barnevogn.

FAKTA

Hennetved Haver, naturvenlig skovdrift i 50 hektar skov.

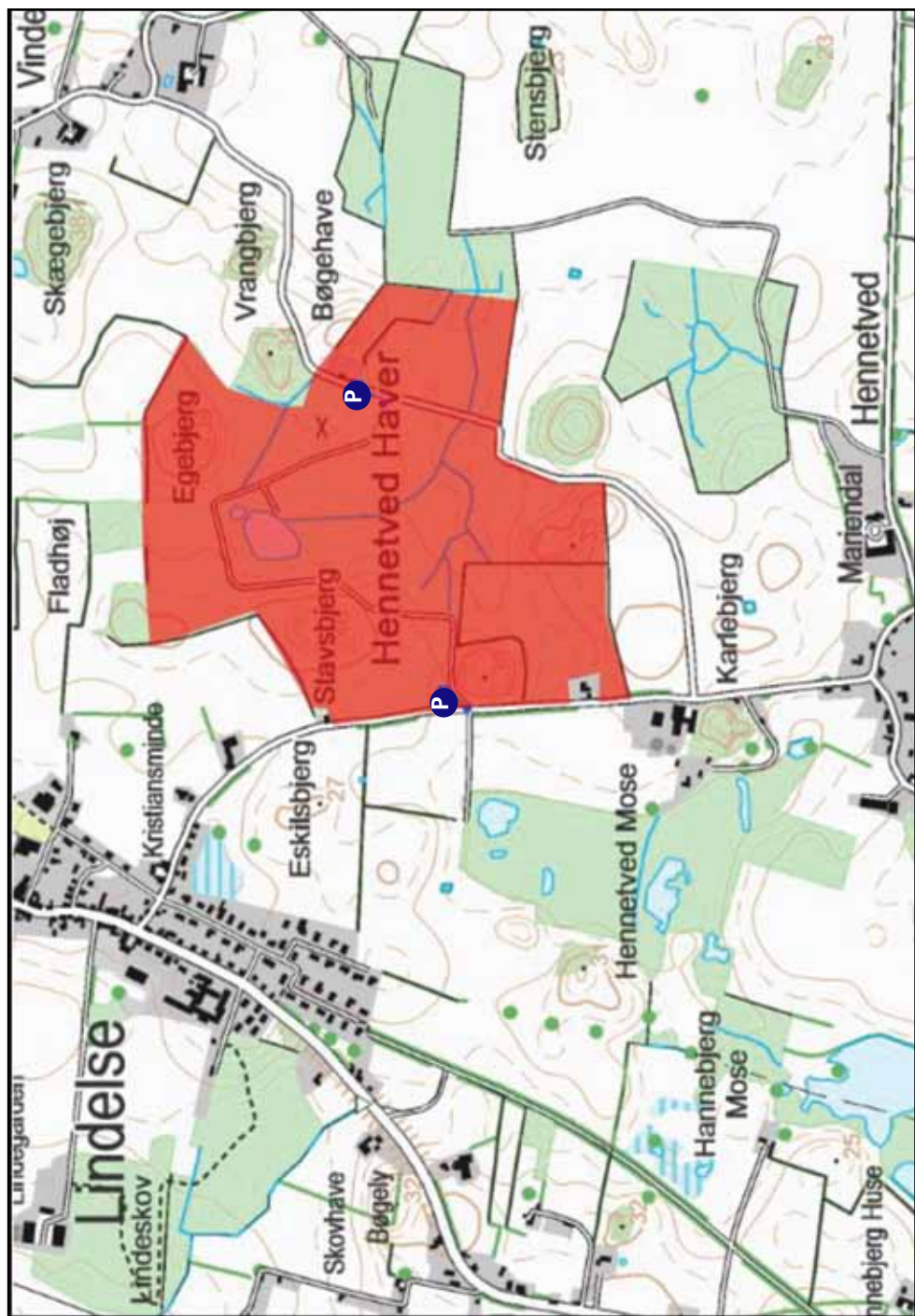
A Skovsøen midt i skoven.

B Blomstrende hyld.

C Dådyr i sne ved Skovsgaard Mølle.

Vandretur i Rudkøbing Fredskov og ved Rudkøbing Vejle

Landskab: Skov, strand, mark og eng!
I 1995 blev der genskabt 39 hektar våde enge, i umiddelbar tilknytning til Rudkøbing by. Bagved engene ligger næsten 20 hektar fredskov. En mindre del af denne er gammel skov, hvor man bl.a. finder over 150 år gamle ege, 15 hektar er nyplantet løvskov (1992).

Natur: Rigt dyre og planteliv. I det tidlige forår kan man opleve dansende brushøns på engene. Den varierede skov er der også mulighed for mange naturoplevelser. Enestående mulighed for at se hvordan den nyplantede del langsomt vokser til og sammenligne denne med den gamle del af skoven.

Kulturmiljøer/Historie: Oprindeligt har Vejlen været en fjordarm, langt op i middelalderen har man kunne sejle ind i Vejlen og ankre op. Hvilket især har haft betydning om vinteren og under storme. Afvandingen begyndte først i 1700-tallet hvor den første dæmning opførtes. Igennem de næste århundrede blev der bygget flere dæmninger, og gravet kanaler. Men først fra omkring 1945-46 hvor pumpen blev eldrevet har dræningen af Vejlen været effektiv.

Stier: Flere forskellige muligheder for ruter. Fra 2 km og indtil 6-7 km, hvis dele af ruten lægges på de tilgængelige veje. (se kort)

Ejer: Langeland Kommune ejer størstedelen af Vejlen, Skov- og Naturstyrelsen ejer Fredsskoven.

Folder: Langeland Turistbureau:
www.turist.langeland.dk
Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside:
www.skovognatur.dk, holdere til foldere placeret ved P pladsen på Fredskovvej.

Transport: Flere busruter til Rudkøbing, start turen ved Toldstien. Bil, mulighed for parkering på parkeringsarealet på Engdraget, v. Toldstien samt på P plads på Fredskovvej, sidevej til Spangevej.

Målgruppe: Alle, Børnefamilier, velegnede til barnevogne,

Faktaboks: Naturlegeplads og bålplads i skoven. Medbring kikkert.

A Udsigten ud over Vejlen med Rudkøbing Bygmølle i baggrunden.

B Viben

LONGELSE BONDEGAARDSSKOV

Sensommer og efterårstur i – en vild naturskov!

Landskab/Natur: Longelse Bondegaards skov har et helt særligt skovbillede. Skoven har været urørt i snart 70 år, og flere træer er over 300 år gamle, – skoven har derfor en flora og fauna, der i Danmark ikke kan opleves i flere skove, end der kan tælles på én hånd. Insekter og fugle trives her, hvor grene og stammer har fået lov at ligge og give liv til en sjæl-

den mangfoldig natur.

Skoven er fredet og har offentlig adgang, den kan opleves til fods ad en vildsom sti. Skoven er på 9 ha og har i 40 år været ejet af Naturfonden.

Stier: Der er en sti, som i et vist omfang bliver plejet således, at de træer som vælter og spærrer stien bliver flyttet.

Ejer: Danmarks Naturfond.

Foldere: Der er folder placeret ved indgangen til skoven.

Transport: P mulighed ved den gamle Spodsbjergvej hvorfra en markvej fører ned til skoven.

Målgruppe: Alle, ikke egnet til barnevogn eller klapvogn.

FAKTA

Skoven er fredet og ejes af Danmarks Naturfond

A Efterår i regnvejri i skoven

B Madpakken kan nydes på en af de faldne kæmper

C Hyldeblomst

Ejby og Kingstrup Mose

Landskab: Ejby og Kingstrup Mose er et af de største sammenhængende moseområder på Fyn. Dele af området bliver græsset af kreaturer, får og heste. **1** Mellem de afgræssede engarealer og dyrkede marker ligger der små søer omkranset af rørskov, krat og skov.

Natur: En del af engarealerne har aldrig været pløjet og ligger hen som ferske naturenge. De udgør sammen med de mere kulturprægede enge i mosen en spændende botanisk mosaik, der er basis for et rigt og varieret dyreliv. Er man heldig, kan man også få et glimt af vandfugle som lappedykkere, gæs og ænder, som yngler i den tætte vegetation ved mosen.

I sumpen **4**, der er dannet ved tilgroning af lavvandede søer, vokser tagrør og dunhammer. Her holder sang- og spurvefugle som rørspurv og kærsanger til. Trækkende fugle raster i området, inden de begiver sig nordpå til yngleområderne. Mellem Ejby og Kingstrup Mose løber vandløbet Gremmeløkke Å. **5**

Gremmeløkke Å er skellet mellem Ejby og Kingstrup Mose. Vandløbet er bredt, men ikke særlig dybt. Faunaen og floraen har tilpasset sig den næsten stillestående vandføring. Mosen afvandes hertil, og i vandrige perioder kan man opleve, at åen løber over sine bredder.

Kulturmiljøer/historie:

Mosen blev i gammel tid brugt til tørvegravning. **3** Det er denne arealanvendelse, som har dannet områdets søer.

Seværdigheder:

Ved naturlegepladsen **2** er der en træhytte, siddepladser, bålplads og forskellige naturlegeredskaber. Faciliteterne kan frit benyttes.

Stier: Der findes en afmærket rute på cirka 4,5 kilometer.

Folder: Projekt Spor i Landskabet har udarbejdet en folder, og størstedelen af denne tekst stammer herfra (www.spor.dk).

Transport: Området ligger bynært, omtrent 1 kilometer fra Ejby, hvortil der er forbindelse med offentlige transportmidler.

Gremmeløkke Å

1

Engnellikerod vokser på våde enge og i skove

2

Oplevelser på egen hånd

Fyn

OPLEVELSER PÅ EGEN HÅND

Ejby og Kingstrup Mose

Husk gummistøvler.
Stierne kan være fugtige.

Landskab: Ejby og Kingstrup Mose er et afvekslende naturområde. Her ligger små moser med åbent vand omkranset af rørskov mellem afgræssede engarealer, dyrkede marker samt krat og skov.

Natur: En del af engarealerne har aldrig været pløjet og ligger hen som ferske enge. De udgør sammen med de mere kulturprægede enge i mosen en spændende botanisk mosaik, der er basis for et rigt og varieret dyreliv. Er man heldig, kan man også få et glimt af vandfugle som lappedykkere, gæs og ænder, som yngler i den tætte vegetation ved mosen.

I sumpen (4), der er dannet ved tilgroning af lavvandede søer, vokser tagrør og dunhammer. Her holder sang- og spurvefugle som rørspurv og kæranger til. Trækkende fugle raster her også, inden de begiver sig nordpå til yngleområderne. Mellem Ejby og Kingstrup Mose løber vandløbet Grimmeløkke Å (5).

Kulturmiljøer/historie: Mosen blev i gammel tid brugt til tørvegravning (3). Det er denne produktion, som har dannet områdets større sø.

Seværdigheder: I dag anvendes dele af Ejby Mose og engene til afgræsning af kreaturer, får og heste (1). Ved naturlegepladsen (2) er der en træhytte, siddepladser, bålplads og forskellige naturlegeredskaber. Faciliteterne kan frit benyttes.

Stier: Der findes en afmærket rute på cirka 4,5 kilometer.

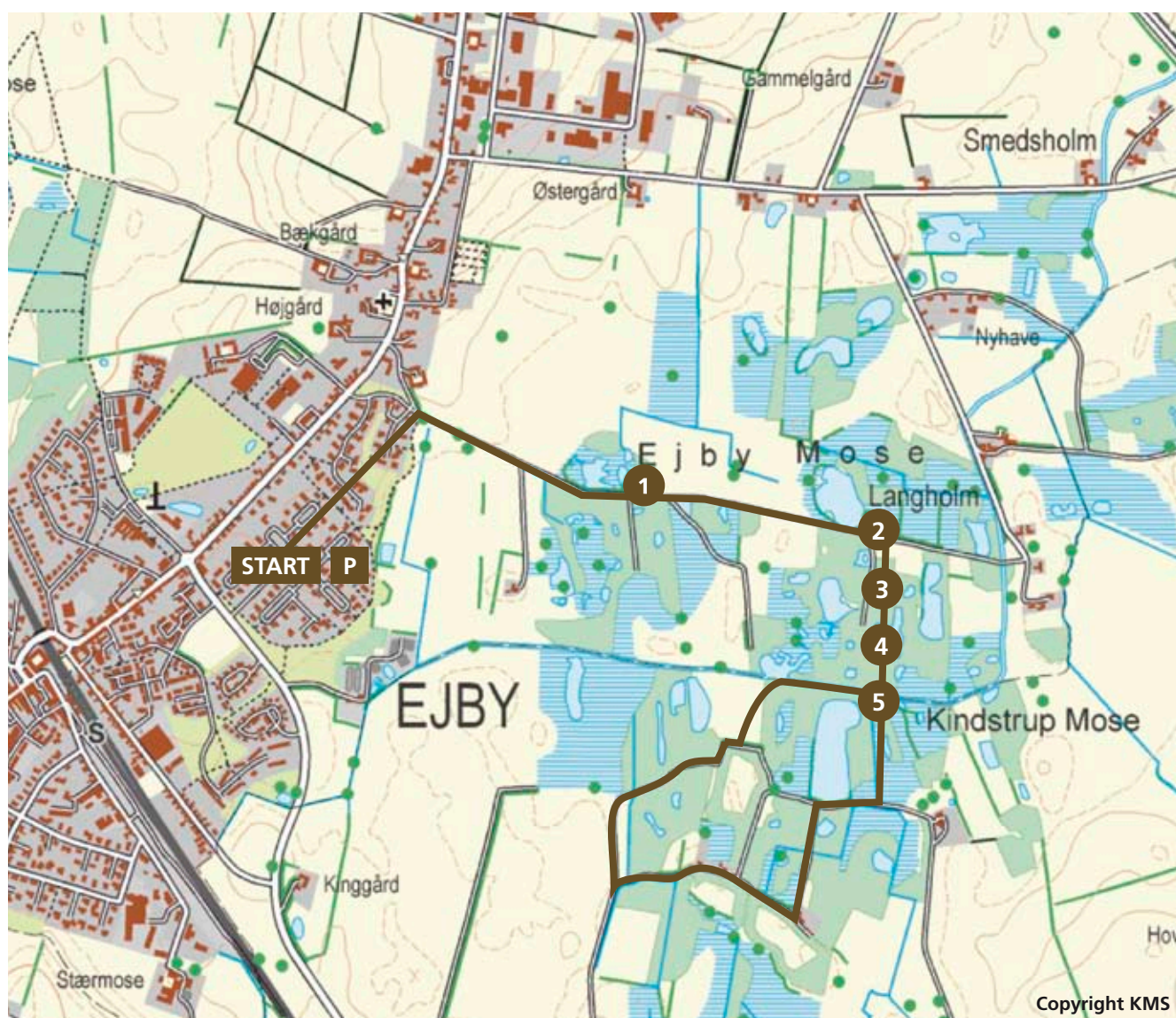
Folder: Projekt Spor i Landskabet har udarbejdet en folder, og størstedelen af denne tekst stammer herfra (www.spor.dk).

Transport: Området ligger omtrent 1 kilometer fra Ejby, hvortil der er forbindelse med offentlige transportmidler.

Engnellikerod vokser på våde enge og skove

Grimmeløkke Å er skellet mellem Ejby og Kingstrup Mose. Vandløbet er bredt, men ikke særlig dybt. Faunaen og floraen har tilpasset sig den næsten stillestående vandføring. Mosen afvandes hertil, og i vandrige perioder kan man opleve, at den løber over sine bredder.

Copyright KMS

OPLEVELSER PÅ EGEN HÅND

Hindsgavl... halvøen ved Lillebælt

Landskab: Lillebælt slynger sig som en flod mellem Fyn og Jylland. Fænø ligger malerisk midt i strømmen. Markante klinger hæver sig på begge sider af bæltet. Halvøen har kuperet terræn med gammel løvskov og herregårdslandskab omkring Hindsgavl Slot.

Kulturhistorie/historie: Hindsgavlhalvøen har altid været vigtigt et overfartssted og kontrolpunkt for sejladsen på Lillebælt. Det ældste anlæg er Hindsgavl Voldsted (5) fra omkring 1150. Den gamle Lillebæltsbro blev bygget i 1935 (2).

Seværdigheder: Grimmermosehus (1) er Middelfarts naturskole. Huset er bygget i 1770 og har fungeret som bolig for arbejdere ved Hindsgavl. Vasnæs Batteri (3). Mindelund for engelske piloter (4). Resterne af et hultræ (6), som mange har kravlet igennem for at få naturens kraft mod en sygdom. Iskælder (7), som var slottets køleskab, før elektriciteten kom til egnen. Hindsgavlbro (8) var tidligt i 1700-årene en ladebro for godset. Hjulmandshuset (9) er nyrestaureret og har fået sit udseende, som da det blev bygget i 1814. Adlershusporten (10), der markerede skellet mellem slottets og Middelfart bys jorder. Middelfart Jernmalm og Hellig kilde (11).

Stier: Der er adgang i hele området. En god gåtur langs kysten går fra Gl. Havn til Teglgård og tværs over halvøen. Turen er cirka 10 kilometer og tager små 4 timer.

En mindre rundtur kan anbefales fra Hindsgavl Slot til voldstedet og videre nordpå til skoven, hvor en sti i skovkanten fører tilbage til Hindsgavl Slot. Stien er visse steder kun tilgængelig, hvis man er godt til bens. Hunde skal altid føres i snor.

Ejer: Middelfart Kommune købte de fleste jorder i 1921. Hindsgavl Slot og Park med nærmeste skov ejes af Realea A/S.

Folder: Kan fås ved henvendelse til Middelfart Kommune og på www.middelfart.dk

Hindsgavl Slot

Hindsgavl Voldsted ved Lillebælt

Røjle Klint og Kasmose Skov

Landskab: Området er et spændende skov- og kystlandskab. Her ses stejle skrænter ved stranden og kløfter med små vandløb og skred. Det er grunden, der består af plastisk ler, som giver det dramatiske landskab. For eksempel er mange træer på skrænterne væltet og hælder nu i mærkelige vinkler. Området omkring Røjle Klint er fredet.

Natur: Kasmose Skov (6) har siden 1993 været drevet naturnært. Det betyder blandt andet, at der ikke længere plantes eller fældes træer i skoven. Her er det således muligt at se, hvordan en skov udvikler sig naturligt, når mennesket ikke blander sig. På engene vest for parkeringspladsen græsser kvæg og får. De skal sørge for, at området ikke gror til i tæt krat, således at de mange lyskrævende blomster kan trives. Særlig strandoverdrevet nedenfor skrænten er et dejligt sted med et rigt planteliv.

Seværdigheder: Strandoverdrev, hvor der nogle steder i skrænten er sivende grundvand (1). Overdrev, plejet af får eller kreaturer, så blomsterne ikke bliver overskygget (2). Foldede lag fra tre istider (3). Sort sand, der er aflejret for cirka 25 millioner år siden, da Danmark begyndte at dukke op af havet (4). Fra dette sted og til Stavrhoved består undergrunden af plastisk ler (5). Kuperet løvskov med meget forrevne kanter mod havet, da det plastiske ler nu og da forårsager jordskred.

Stier: En længere rundtur går fra Røjle Klint langs kysten til Kasmose Skov og følger vejene tilbage til Røjle Klint.

Ejer: Dele af klinten samt Kasmose Skov ejes af Skov- og Naturstyrelsen, Fyn.

Folder: Fyns Amt og Fyns Statskovdistrikt har udarbejdet en folder, der beskriver området. Størstedelen af denne tekst stammer herfra.

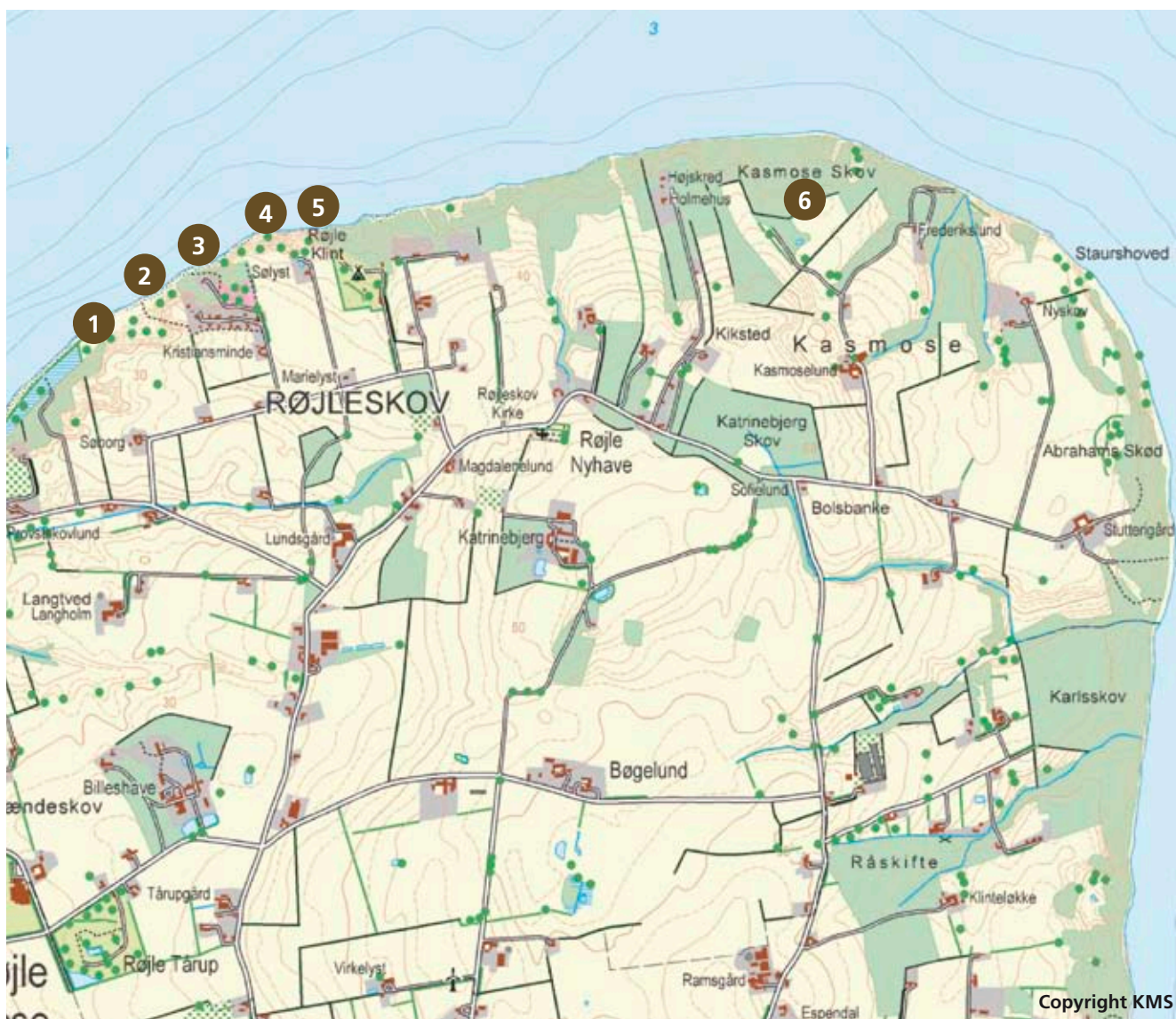
Transport: Bus fra Middelfart til Strib. Bus fra Strib til Røjleskov.

Målgruppe: Ikke velegnet til barnevogne og gangbesværede.

Skrænter og kilder ved Røjle Klint

Røjle Klint

Copyright KMS

Kystkultur ved Sopiæodde – bedre kendt som Strib Odde

Landskab: Ud i Lillebælts stærke strøm skyder sig en landtunge, der byder på udsigt over vandet og modstående kystområder. Man kan blandt andet se Lillebæltsbroen, Fredericia havn og Røjle Klint **1**.

Natur: Området ligger bynært tæt på Strib. Turen langs vandet fører forbi strandeng og et af de få klitområder i kommunen. Er man heldig kan man spotte et marsvin i havet.

Kultur: Strib blev grundlagt for ca. 350 år siden som en fæstningsby. Ved Røjle mose **2** ligger Søborg voldsted **3**, der stammer fra middelalderen. Ved Norden bro **4** står mindestenen fra treårskrigen og tæt på den ligger indgangen til en torpedobase fra 2. Verdenskrig **5**.

Seværdigheder: På spidsen af halvøen ligger Strib fyrtårn **6**. Det blev bygget i år 1900 og er 21 meter højt. Fyrtårnet spillede en vigtig rolle, da Strib var overfartsby til Jylland, ind til den gamle Lillebæltsbro blev bygget i 1935. I den gamle bydel ligger Færggården **7** og mange andre interessante bygninger. Hvert år d. 8 maj affyres kanonerne fra Norden bro. Dette sker til minde om beskydningen af Strib i 1848.

Stier: Dele af den ca. 5 km lange tur går via en fredet strandsti. Nogle områder på ruten er handikapvenlige (H). Turen kan forlænges ved at gå igennem Røjle mose, der er en del af et naturgenopretningsprojekt. Området afgræsses af kreaturer i sommerperioden. Turen kan udvides yderligere ved at gå mod Røjle Klint (folder findes på kommunens hjemmeside). Hunde skal føres i snor.

A

B

Billeder 1 & 2: Sabina Rohde

A Fyrtårnet fra 1900 med udsigt til Lillebæltsbroen. En blæsende forårsdag med skyfri himmel som baggrund.

B Kanonkugler stablet på Norden bro. I baggrunden ses Fredericia Havn.

Transport: De tre parkerings muligheder er markeret på kortet (P). Regionaltoget standser i Kauslunde, hvorfra der kører bus til Strib Skole.

Der er borde og bænke ved Norden Bro langs stranden – oplagt til en udendørs frokost.

Natur- og motionssti fra Nørre Aaby til Ronæs

Landskab: Langs dyrkede marker og rindende vand i Viby å, er der etableret en natur- og motionssti fra Nørre Aaby til Ronæs. På turen møder øjet flotte udsigter – både over det åbne land og hav

Natur: Turen følger Viby å, og flere steder er der etableret spang og broer, der sikrer offentlighedens adgang. I Gamborg Nor er der i de senere år blevet gennemført et naturgenopretningsprojekt, hvor et stort vådområde er blevet reetableret. I området findes blandt andet mange fugle.

Seværdigheder: Gennem hele turen forsynes den besøgende med friske indtryk fra varieret natur og landskab. Nær Føns kan man fra et højtliggende punkt spejle ud over Gamborg Fjord og Gamborg Nor.

Stier: Turen fra Nørre Aaby til Ronæs er 6 km. Terrænet er kuperet. For det meste er der grus som underlag. Man kan komme tørskoet over stien hvor den passerer Viby å, da der er etableret Spang og broer flere steder. Hunde er velkomne men skal føres i snor. Se folderen for yderligere informationer om adgangsforholdene på stien.

Ejer: Stierne går gennem privatejede arealer. Færdsel sker efter naturbeskyttelseslovens regler om offentlighedens adgang.

Folder: Folderen med indtegnede rute på kort, kan rekvireres på biblioteker, i skiltekasserne ved ruten eller på kommunens hjemmeside.

Transport: Der går tog til Nørre Aaby Station.

Målgruppe: Turen er egnet for alle, der har lyst til en tur i kuperet terræn tæt på naturen. Ruten er ikke egnet for barnevogne mm.

FAKTA

Turen ville også gøre sig godt til en løbetur hvis det kunne friste. En kikkert kan være god at have med i tasken, så man kan spejde efter fugle over Gamborg Nor.

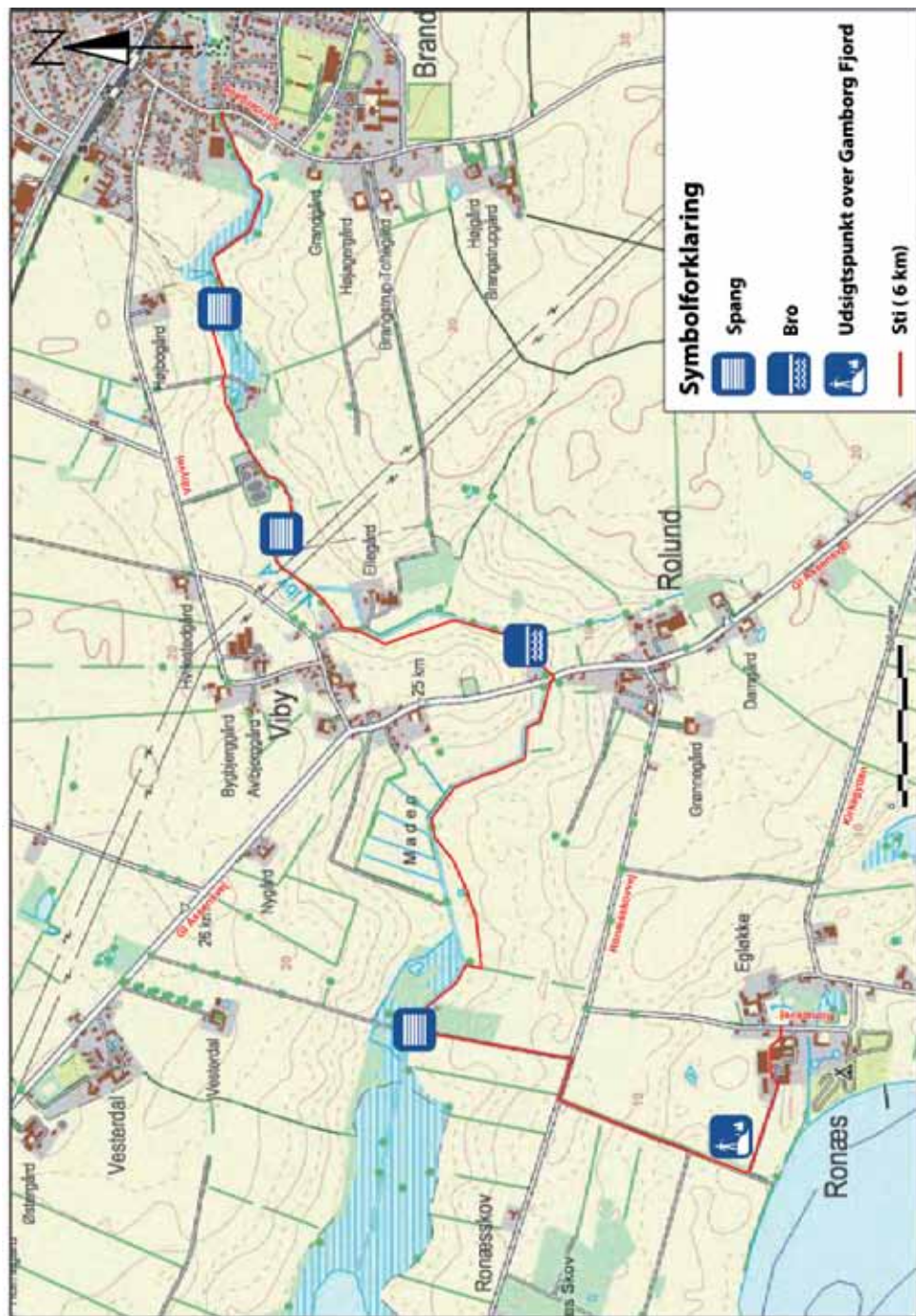
A

Der møder den besøgende en flot udsigt ved Ronæs, hvor man kan se ud over Gamborg Fjord på den ene side (billedet) og Gamborg Nor op den anden side.

B

Der er skabt fine adgangsforhold med etablering af spang og broer flere steder på ruten.

Handicapvenlig tur i Hindsgavl Dyrehave

Landskab: På halvøen findes en imponerende skov, hvorfra udsigten over vand til alle sider kun kan imponere. Midt på halvøen findes arealet, der i daglig tale går under "Sletten". Arealet blev indtil for få år siden drevet som landbrugsareal. I dag står arealet udyrket, som en del af Hindsgavl Dyrehave.

Natur: På sletten findes flere vandhuller nye som gamle. I vandhullerne ses et varieret dyreliv, og det er interessant at se hvor hurtigt nygravede vandhuller er blevet beriget med liv.

Historie: Hindsgavl Dy-

rehave blev indviet i september 2009. Der er udsat dådyr og kronstyr i dyrehaven, og håbet er at bestanden skal vokse til omkring 300 stk. i alt. Snart opføres et aktivitetscenter, der ligesom dyrehaven er finansieret af eksterne midler.

Seværdigheder: På sletten, hvor der er etableret handicapvenlige stier, kan man se den oprindelige adgangsvej til Hindsgavl slot. Den gamle allé står velbevaret. Midt på sletten findes et udkigstårn samt en bålplads, hvor der er mulighed for ophold.

Stier: Der er flere km stier i og omkring Hindsgavl Dyrehave. Stierne der er markeret på kortet er etableret som handicapvenlige, men der er mange andre afmærkede stier på halvøen. Der er også mulighed for at ride på halvøen, på de afmærkede ridestier. Der er parkeringsmuligheder ved Byggecentrum, hvor der også findes en handicapvenlig indgang (se kort).

FAKTA

På sletten findes et udkigstårn samt en bål/grillplads til fri afbenyttelse. Der er bænke rundt ved stierne, så der er mulighed for at stoppe op og nyde udsigten – og måske spotte et dyr.

A Midt på sletten er der etableret en bålplads

B Udkigstårnet med den gamle allé i baggrunden

Spændende ny sti gennem Håre Mose

Landskab: Tværs igennem Håre Mose rejser der sig en højderyg, som bidrager til et bugtende landskab. Turen byder på flere fortidsminder, varierende landskab og højtliggende udkigspunkter.

Natur: Håre Mose er med sine 6,5 hektar det næststørste fattiggær i Middelfart Kommune. Fattiggær er som naturtype karakteriseret ved at bestå af plantesamfund, der er specialiseret i at vokse på en ekstremt kalk- og næringsfattig jordbund.

Kultur: Gennem de sidste 150 år har vandstanden været kunstigt sænket med omkring 1,5 meter i Håre Mose. Vandstanden har været sænket for, at man har kunnet grave værdifuldt

tørv op til brændsel. Nu er vandstanden igen hævet til et naturligt niveau, og de lysåbne arealer er blevet genskabt. Formålet er at give den sjældne naturtype gode vilkår for at reetablere sig.

Stier: Et nyetableret stræk på små 2 km sti går nu igennem selve mosen. Man kan dele turen op i forskellige længder, efter eget ønske. Turen i Håre Bjerge kan nå en længde af ca. 5 km, men kan udvides ved at benytte det tæt forbundne system i Klakkebjerg (se folder). Den aktuelle folder findes på stedet men kan også rekvireres på Kommunens hjemmeside. Man må opholde sig på stierne, og hunde skal føres i snor.

Transport: Parkeringsmuligheder er markeret på kortet (P). Cykelrute 71 går gennem området og man kan tage toget til Gelsted.

Faktaboks: Det nye stisystem og tilhørende gangbro igennem Håre Mose, er en del af et partnerskabsprojekt mellem Middelfart Kommune og en privat lodsejer. Projektet sikrer både naturens og offentlighedens interesser.

Fotograf: Marie Niemann Hansen

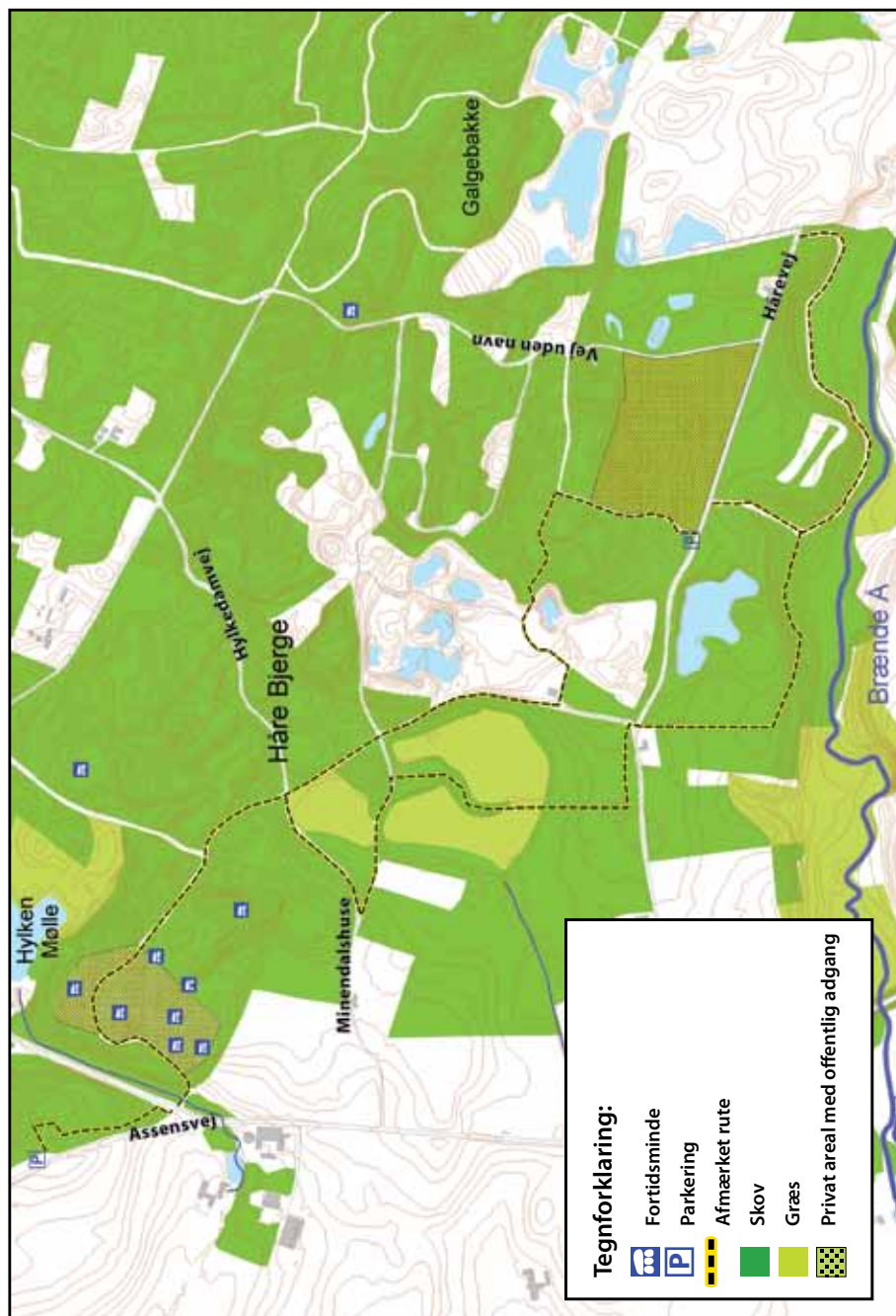
A Området rummer mange flotte og velplejede fortidsminder

B Du kan være heldig at se Hesteskovandnymfen på din vej gennem mosen

C Håre Mose indhyllet i morgendis

Oplev en fantastisk udsigt langs Varbjerg Strand

Landskab: Ved Varbjerg Strand findes et dejligt kystmiljø med udsigt til Staurshoved. Varbjerg Strand ligger i Båring Vig på vestfyns nordlige kyst. Vigen er ca. 5 km dyb og 10 km bred og strækker sig fra Staurshoved i vest til Bogense i øst. Området omkring Båring Vig opleves med sine flade strandenge som en stærk kontrast til oplevelserne ved Staurshoved, som der er udsigt til fra stranden.

Kulturmiljø: Langs turen er udsigten over vandet helt fantastisk, og de mange små sommerhuse i området giver stedet en hyggelig atmosfære. Storåen har sit udløb

ved stranden, og netop ved udløbet er der anlagt en lille bådehavn, som giver liv til området i sommerperioden. Der er mulighed for at købe en is eller lignende i kiosken tæt ved stranden.

Stier: Store dele af ruten forløber på stranden, men også på små private fællesveje i området. Ruten er ca. 3½ km lang.

Ejer: Dele af stien går via private fællesveje, vis hensyn når du færdes her.

Transport: Der er angivet parkeringsmuligheder på kortet. Derudover går cykelrute 30 igennem området.

For nærmere information om cykelruten se www.cykelfyn.dk.

Målgruppe: Turen henvender sig til alle, der har lyst til en tur ved stranden. Store dele af ruten er på selve stranden, og er derfor ikke egnet til barnevogne eller svagt gående. Der er mulighed for handicapvenlig adgang til stranden i løbet af sommeren i form af en handicapvenlig bro, der findes på arealet foran toiletbygningen.

FAKTA

Ruten er ca. 3½ km lang. Badestrand med handicapvenlig badebro samt handicaptoilet. Toiletforhold ved badestranden. Der er kiosk og restaurant i området.

A Bådehavn ved Storåens udløb

B Badestranden

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Enebærødde

Landskab: Enebærødde er en cirka 6 kilometer lang landtange, der strækker sig mod øst fra Hasmark Strand nord for Otterup. Tangen er dannet af havets aflejring af sand, grus og sten formodentlig i løbet af de sidste par tusinde år.

Natur: Enebærødde blev fredet i 1977 med det formål at bevare naturen. På den yderste del af odden ligger Fyns største hede (3), og på den lavvandede side af Odense Fjord ligger et af Fyns vigtigste rasteområde for vade- og andefugle. Kysten er, med Kattegat mod nord og Odense Fjord på sydsiden, meget varieret.

Kulturmiljøer/historie: På Enebærøddes spids ligger to skanser, der under englandskrigene var en del af kystforsvaret. Skanserne ligger henholdsvis nordvest og sydvest for fyrtårnet. Under 2. verdenskrig blev der foretaget nedkastninger af engelsk sabotagemateriel på odden.

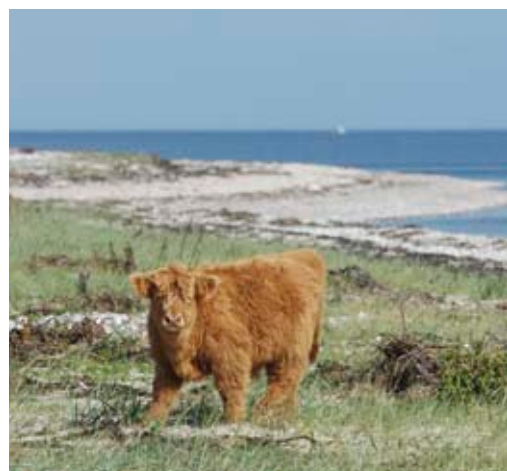
Seværdigheder: Martinegården, som er en tidligere skovfogedbolig, udlejes til lejrformål (2). På spidsen af Enebærødde knejser et 14 meter højt fyrtårn (4), der er opført af fyrvæsenet i 1895. Fra fyret er der udsigt til Kerteminde Kommune mod øst, kun adskilt af "Gabet", den cirka 400 meter brede indsejling til Odense Fjord.

Ejer: Enebærødde er ejet af Stiftelsen Hofmangsgave, der blev oprettet i 1959, efter at den sidste ejer af godset Hofmangsgave døde uden at efterlade arvinger.

Transport: Lokale og regionale busser kører til Hasmark. Biler parkeres på p-pladsen (1). Turen fra p-pladsen, rundt om fyret og tilbage igen er på cirka 12 kilometer.

Målgruppe: Turen er ikke egnet for dårligt gående, kørestole og barnevogne. Hunde skal føres i snor.

Enebærødde er et populært sted at fiske havørred.

Skotsk højlandskvæg afgræsser strandengene.

Fyret ved Gabet

Copyright KMS

Bogense By

Kulturmiljøer/Historie:

Bogense er med ca. 3.630 indbyggere Fyns mindste købstad, der formentlig opstod som en handelsplads omkring et færgested.

Købstadsrettighederne blev givet af Erik Menved i 1288, og byen var indtil en brandkatastrofe i 1575 en stor og rig by.

Ved etableringen af jernbanen til Odense og Middelfart i 1882 skete igen stor vækst op gennem 1900-tallet, men efter at jernbanen lukkede i 1966, har der kun været få større industrivirksomheder i byen.

Det siges, at Havfruernes slot ligger ved Bogense, og at havfruene bader i Bybækken. Derfor er Bogense havfruernes by.

Seværdigheder: Bogense Havn er delt op i Vestre mole med det oprindelige havnemiljø og Østre mole med en ny havnefront. Bogense Marina er Fyns største med 777 pladser. **1**

Sct. Nicolais kirke er bygget i 1406 oven på en tidligere kirke. Taget er af håndhuggede egespånere fra Bornholm. Tårnet med det ottekantede spir er østvendt, hvilket sandsynligvis skyldes, at det tidligere har tjent som sømærke. **2**

Via det gamle torv kommer man til det 16 meter høje vandtårn fra 1910. Tårnet er i dag udsigtstårn med skiftende kunststillinger, og der er kun weekend-åbent. **3**

Fra vandtårnet spadseres til det fredede Bogense Rådhus med klokkespillet, som er doneret til byen af borgerne i forbindelse med 700 års jubilæet. **4**

Erik Menveds Kro fra 1543 er byens ældste hus. **5**

Ved turistbureauet i Adelgade ses en kopi af Manneken Pis. Statuen er skænket til Bogense af en privatperson i 1934 og påklædes ved festlige lejligheder. **6**

Stier: Turen foregår ad veje. En rundtur er ca. 1½-2 km.

Folder: Yderligere information kan fås på Nordfyns Turistbureau.

Transport: Rutebilerne 120-121, 191 og 825

Målgruppe: Alle

Ø og V Mole, Bogense

Manneken Pis

Erik Menveds Kro

Langesø

Landskab: Langesø Gods er et stort skovbrug og en af landets mest publikumsbesøgte skove. Den ca. 17 ha store og op til 6 m dybe sø er dannet af en tunneldal fra istiden.

Natur: I skovene omkring søen kan man finde mindst 25 forskellige træarter af varierende alder. Den artsrige sammensætning er opstået i sidste halvdel af 1800-tallet ved plantning af nåletræer på de steder, hvor løvtræer fra naturligt frøfald var gået ud. Hurtigt voksende udenlandske nåletræer blev valgt for at indhente løvskovens 10-20 årlige forspring.

Historie: Det første Langesø Gods blev opført i 1554 og stod i ca. 100 år, før det gik til grunde. Nuværende hovedbygning 1 er opført i 1775 i rokokko og nyklassicistisk stil.

Seværdigheder: I skoven er der "Pay and Play golf" og Tarzanbane. På den blå rute kan man lægge vejen forbi Smedjen 2, slusen "Ålekisten" 3, der hæver vandstanden i søen, og Skovkapellet. 4

Sidstnævnte blev i 1870 bygget af godset som sognekirke for omegens beboere. Den nærliggende rejselade fra 1878 er i dag menighedshus.

Der er afmærkede ruter i skoven, og ved smedjen er der foldere med kort. Ved "Ålekisten" 3 er der bålsteder med fremlagt brænde.

Ejer: Området er ejet af Langesø-fondet, som har til formål at bevare den fredede hovedbygning og det erhvervsmæssige skovbrug. Skovbruget består af juletræsproduktion og pyntegrøn, løvtræ til møbelindustri samt frøavl.

1

2

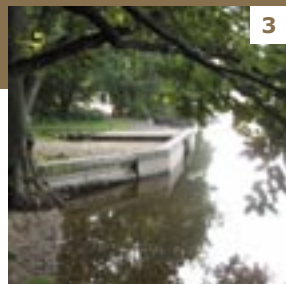
Folder: Ved den gamle smedje

Transport: P-pladser ved Ålekisten, Kapellet og Smedjen

Målgruppe: Alle interesserede. Gul rute er egnet til barnevogn.

Der er 3 markerede ruter i området:

- 3 km (gul)
- 3,5 km (rød)
- 4 km (blå)

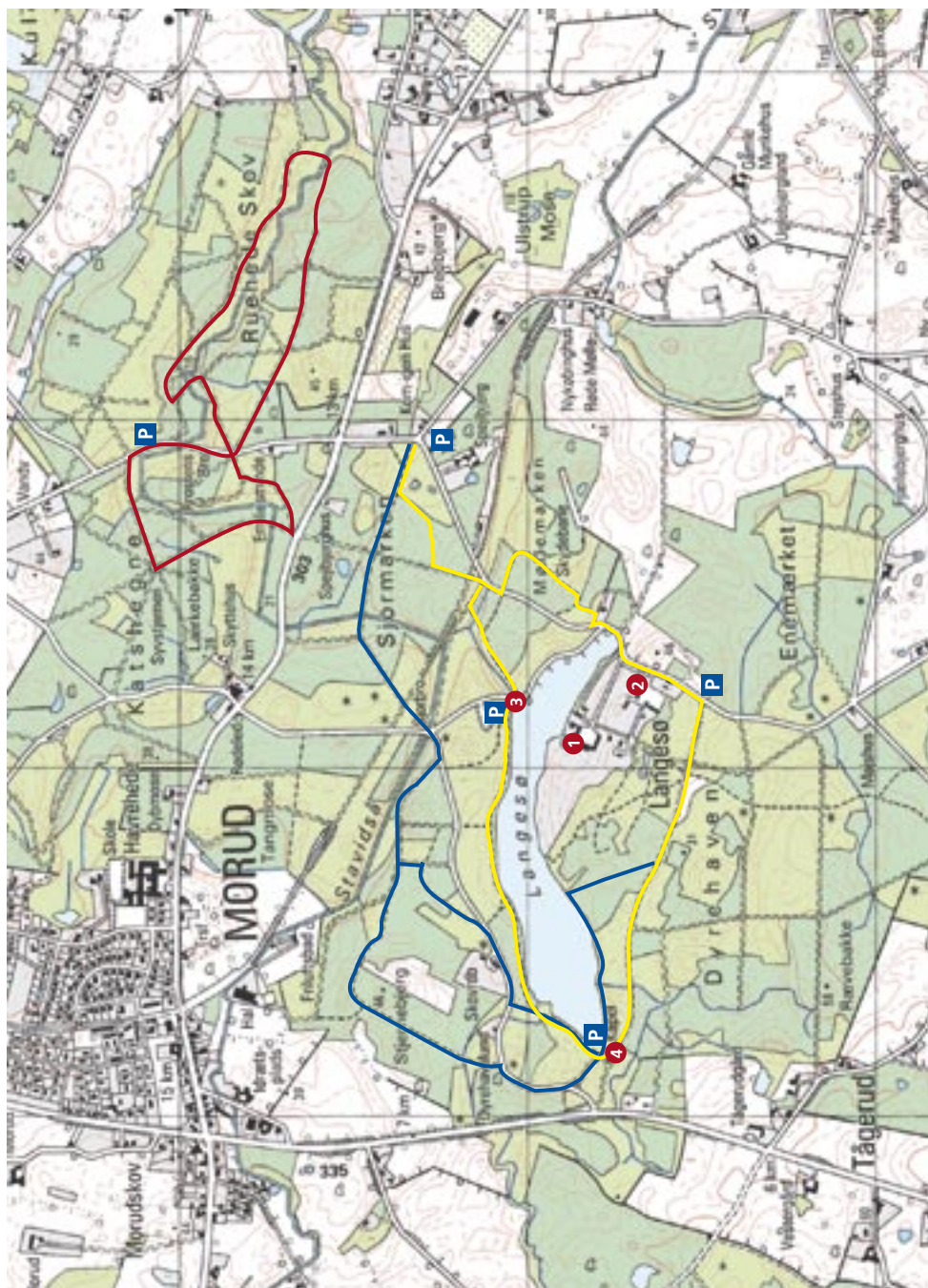

3

1 Langesø Gods

2 Smedjen, Langesø

3 Ålekisten, Langesø

Agernæs Storskov og Flyvesandet

Landskab: Agernæs Storskov ligger på nordkysten af Agernæshalvøen lige inden man når Flyvesandet. Terrænet er meget fladt og lavtliggende, ca 1–4 meter over havets overflade. Skoven er ca. 500 ha og ligger direkte ud til Kattegat. Ved Flyvesandet er der børnevenlig badestrand og udkigstårn.

Natur: Skoven indeholder Fyns største sammenhængende skov af egetræer på ca. 50 ha, og er eftersigende den bedste insektlokalitet på Fyn. Flyvesandet **1** er Fyns eneste klitområde. Desuden er der Skovmosen, som er et artsrigt fattigkær. Der er fra kysten god chance for fangst af havørred, Multe og Hornfisk

Historie: Egebjerggård hed før 1931 Einsidelsborg og var oprindeligt en ladebygning til Kørup Hovedgård. Ca. 1660 blev den ophøjet til hovedgård og senere endnu til baroni og grevskab. Hovedbygningen er fra ca. 1830.

Seværdigheder: Skovens

formodentlig ældste træ er "den brændte eg" **2**, der er fra 1700-tallet. Lynet slog for mange år siden ned i træet og delte det i to, en levende og en død del. Træet væltede under december stormen 1999, men da det det efterfølgende år atter viste livsvilje ved nye skud, blev træet genrejst med en kran. Ved kysten ved Gammelherrens Skov **3**, kan der opleves søjlehaller af høje slanke bøgetræer fra ca. 1850 **4**. Skovmosen **5** ligger øst for Gammelherrens skov.

Ejer: Skoven ejes af Egebjerggård, der siden ejer Mads Eg Damgaards død i 1999 er drevet af Egetæpper A/S. Flyvesandet er offentligt ejet.

Folder: www.nordfynsk.dk

Transport: P-pladser ved skoven og ved Flyvesandet

Målgruppe: Turen rundt om Flyvesandets camping er ad asfalteret vej. Færdsel i skoven er på grusstier, egnet til barnevogn

A Søjlehal

B Gl. herrens skov

C Klitter, Flyvesandet

Hofmansgave

Natur: Man føres til Godset Hofmansgave som ligger i naturskønne omgivelser ved indsejlingen til Odense Fjord, via en 2 km lang allé.

Kulturmiljøer/Historie:

Den nuværende hovedbygning **1** er opført omkring 1780 og er som de øvrige bygninger gul med rødt tegltag. Parken er anlagt i begyndelsen af 1800-tallet af Niels Hofman Bang, der var en anerkendt botaniker. Han plantede et stort antal fremmedartede træer og buske i parken, som kan ses den dag i dag. Hofmansgave husede også i årene 1845-1853 en mindre overvejende teoretisk landbrugsskole.

Sæverdigheder: Parken er ca. 7 ha, og indeholder Danmarks eneste kartoffelmuseum **2**. Museet fortæller kartofflens historie fra Amerika til Danmark, og der er udstillet forskellige redskaber og maskineri anvendt til kartoffeldyrkning. Der er tillige et lille kunstmuseum i parken med ma-

lerier og skulpturer lavet af Ellen og AUSA Hofman-Bang **3**. Det er værd at gå gennem parken og nyde udsigten over Odense Fjord **4**.

Ejer: Slægten Hofman-Bang ejede godset indtil 1951, hvor det blev testamenteret til en stiftelse med planteformædling for øje. Stiftelsen Hofmansgave driver i dag en moderne malkekvægbesætning **5**, planteavl og skovbrug samt udlejning af sommerhusgrunde. Hofmansgave råder over ca. 1.000 ha, heriblandt Enebærrode, hvoraf de ca. 700 ha er landbrugsarealer

Folder:

www.kartoffelmuseum.dk
www.hofman-bang.net
www.hofmansgave.dk

Transport: Der er ingen offentlig transport til Hofmansgave, men parkeringspladser ved godset

Målgruppe: Alle, egner sig til engelsktalende/ tysksktalende turister.

A Hofmansgave

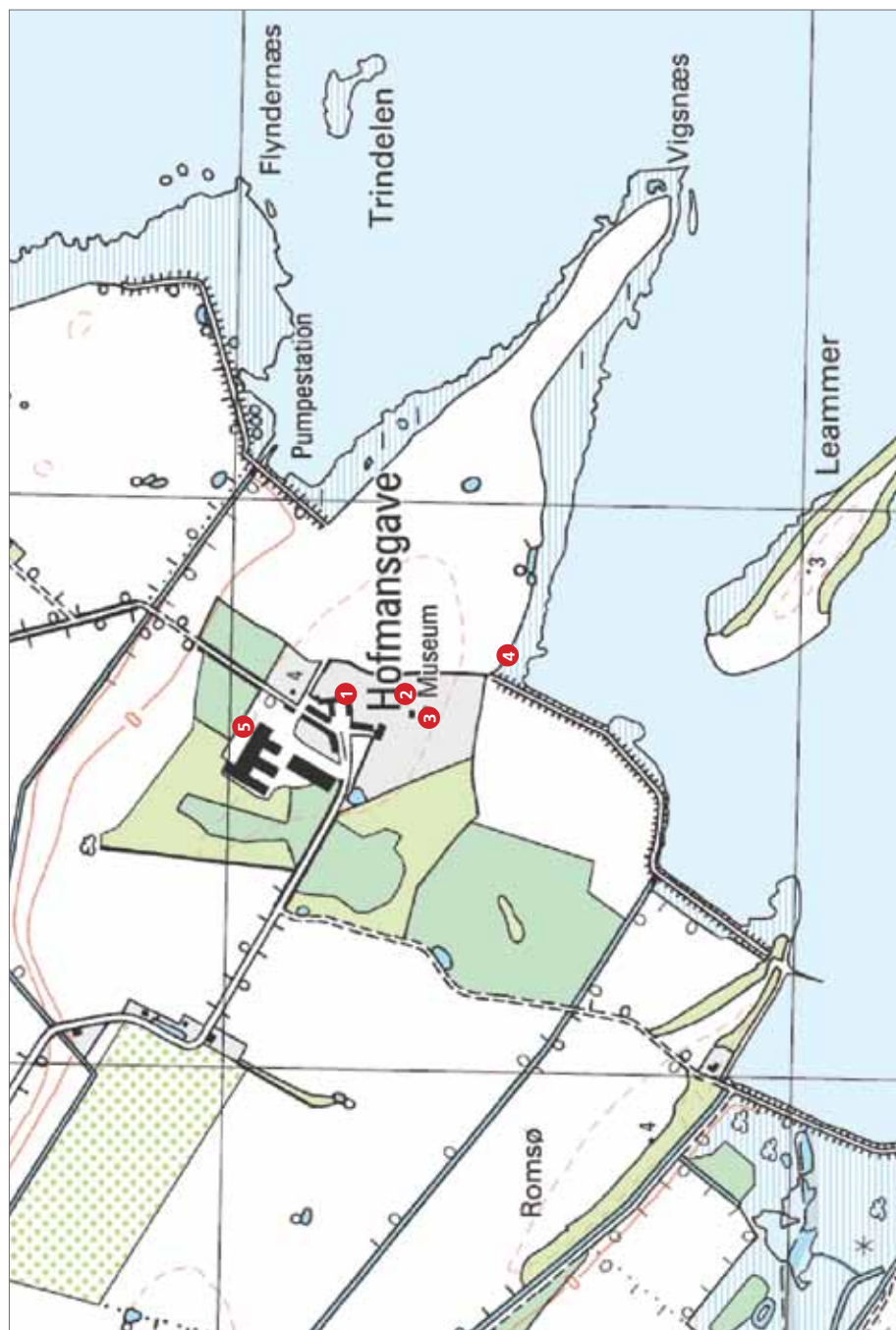
B Kartoffelmuseum

C Redskaber anvendt i kartoffelproduktionen

FAKTA

Danmarks Kartoffelmuseum.
 Åbent fra solopgang til solnedgang i sommertidsperioden.
 Gratis entré.
 Skitsemuseum Åbent 1/5-1/10 fra 10-16. Entré 10 kr.

Glavendruplunden

Landskab: Glavendruplunden ligger sydøst for Skamby ved Søndersø i fladt landbrugsland kaldet "Sletten". Runestenen blev opdaget i 1794, og fra 1915 har der været flere forsamlingshuse i lunden. Det sidste blev revet ned i 1985.

Kulturmiljøer/Historie:

I Glavendruplunden kan man se Glavendrupstenen, som er en runesten med Danmarks længste runeindskrift. Runeindskriften, der er fra 900-1000-tallet, består af 210 tegn og er en hyldest fra Ragnhild til hendes mand "Alle". Runestenen er en del af en oprindeligt ca. 60 meter lang skibssætning, der blev fredet omkring 1864. Forinden

fredningen var mindesmærket ved at forsvinde, dels på grund af sandgravning omkring skibssætningen og dels på grund af at bautastenene blev kløvet og brugt som byggematerialer. Ved udgravningen af skibssætningen i slutningen af 1800-tallet fandt man to ildsteder og ni "brandpletter", dvs. grave, hvor den døde er brændt. Skibssætningen er sammenbygget med en gravhøj fra bronzealderen, Rævehøj, som allerede var på stedet, da skibssætningen blev sat. I 1907 blev der plantet træer omkring skibssætningen og målet for lunden var at den skulle anvendes til grundlovsfester – uden dans.

Seværdigheder: Foruden

Glavendrupstenen og skibssætningen rummer lunden andre mindesmærker, blandt andet over grundlovsændringen i 1915, som gav kvinderne stemmeret og Sønderjyllands genforening i 1920.

Stier: Der er ca. 200 meter fra parkeringspladsen til skibssætningen.

Ejer: Lunden var indtil 1999 privat ejet af Foreningen "Glavendrupstenen", som derefter afhændede lunden til daværende Søndersø kommune.

Transport: Man kommer nemmest til Glavendruplunden i bil, der er parkeringsplads ved lunden.

Målgruppe: Alle

FAKTA

Infotavle ved parkeringspladsen. Besøg også Skamby Kirke på vejen. Infofolder i kirken.

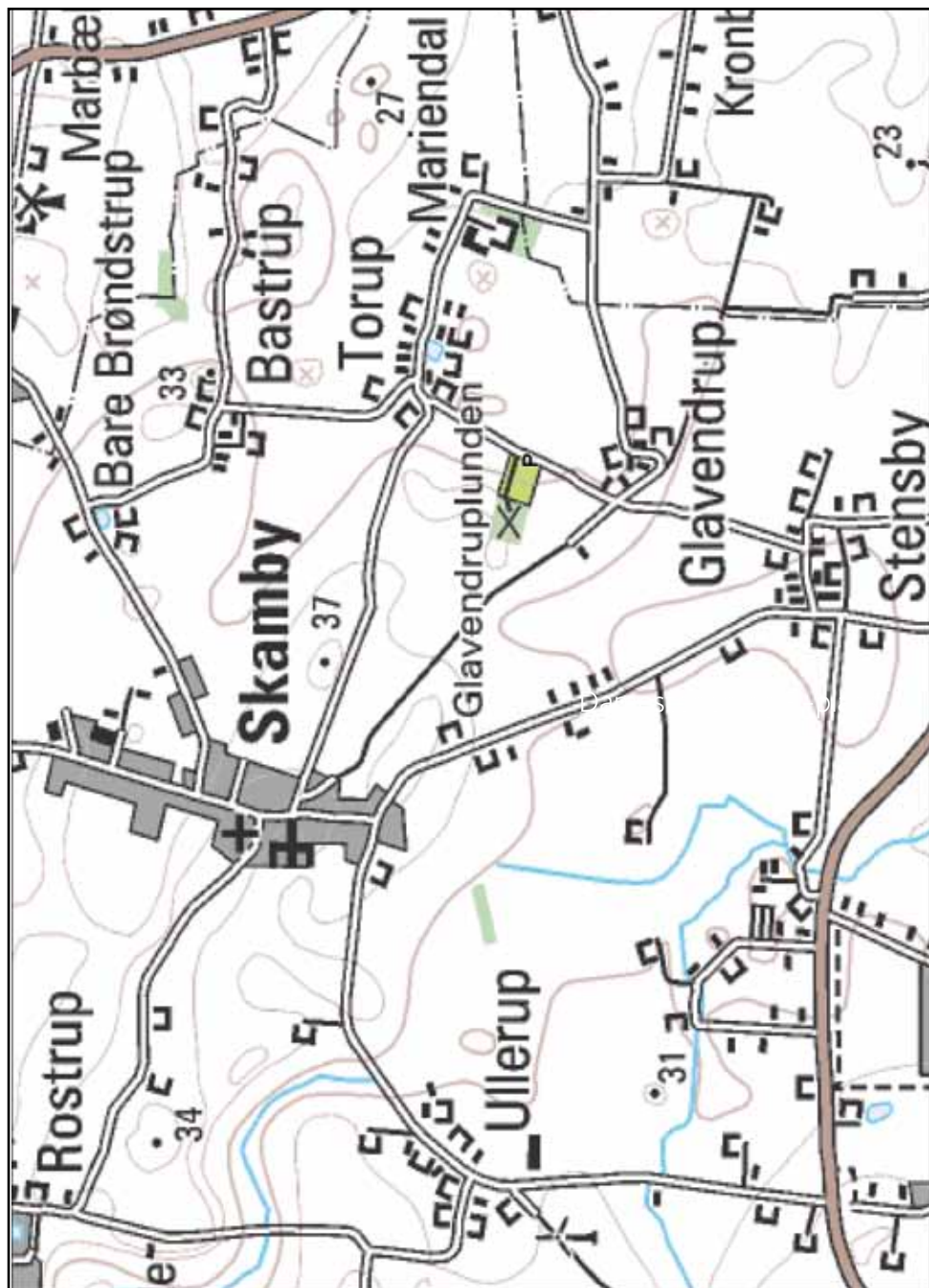
A

B

A Glavendrupstenen – Runestenen med Danmarks længste runeindskrift

B Indgang til Glavendruplunden der ligger sydøst for Skamby ved Søndersø.

Ølund, Lammesø og Firtalsstranden

Landskab: Ølundgårds Inddæmning ligger ud til Odense Fjord og består af lavvandede søer, lavtliggende strandenge og højjord på de tidligere øer Lammesø og Sohoved. En del af området er under naturpleje i form af afgræsning.

Natur: Områdets ca. 158 ha regnes for et af Fyns vigtigste yngleområder for vadefugle og rasteområde for blandt andre Stor Regnspove, Grågås og Lille Kobbersneppe. Det er muligt at se fugle som for eksempel klyder, gravænder og havterne samt havørne for de mere heldige.

Kulturmiljøer/Historie: Området omkring Ølund og Lammesø var oprindeligt et lavvandet område med små

øer. Området har tilhørt Ølundgård og omkring 1811-1833 blev digerne etableret og fjorden afvandet, så arealerne kunne opdyrkes. I årene 1999-2008 erhvervede Åge V. Jensens fonde arealerne, som i de efterfølgende år har gendannet området til naturområde ved at hæve grundvandspejlet. Af hensyn til naboerne er digerne bevaret.

Seværdigheder: Fonden har etableret to fugletårne i området. Ved første parkeringsplads **1** kan man gå ad grussti til fugletårnet mod nord **2**. Her er der udsigt over Firtalstranden **3** og Mellemstykket **4**. Fortsætter man over dæmningen og parkerer på næste parkeringsplads **5**, kan man gå ad en flisbelagt sti til det

sydlige fugletårn **6**. Her er der udsigt over Ølundgård- og Lammesø inddæmningen (hhv. **7** og **8**) samt Odense Fjord

Stier: Du kommer til Ølund ved at køre til Otterup og dreje af mod Hessum. Her fortsætter du til Ølund-Lammesø

Ejer: Området er ejet af Åge V. Jensens Fond, der har til formål at bevare naturen og beskytte de vilde dyr.

Folder: Infostander ved parkeringspladsen

Transport: Området nås bedst i bil eller på cykel.

Målgruppe: Stedet er for alle der har interesse i natur og i særdeleshed fugle.

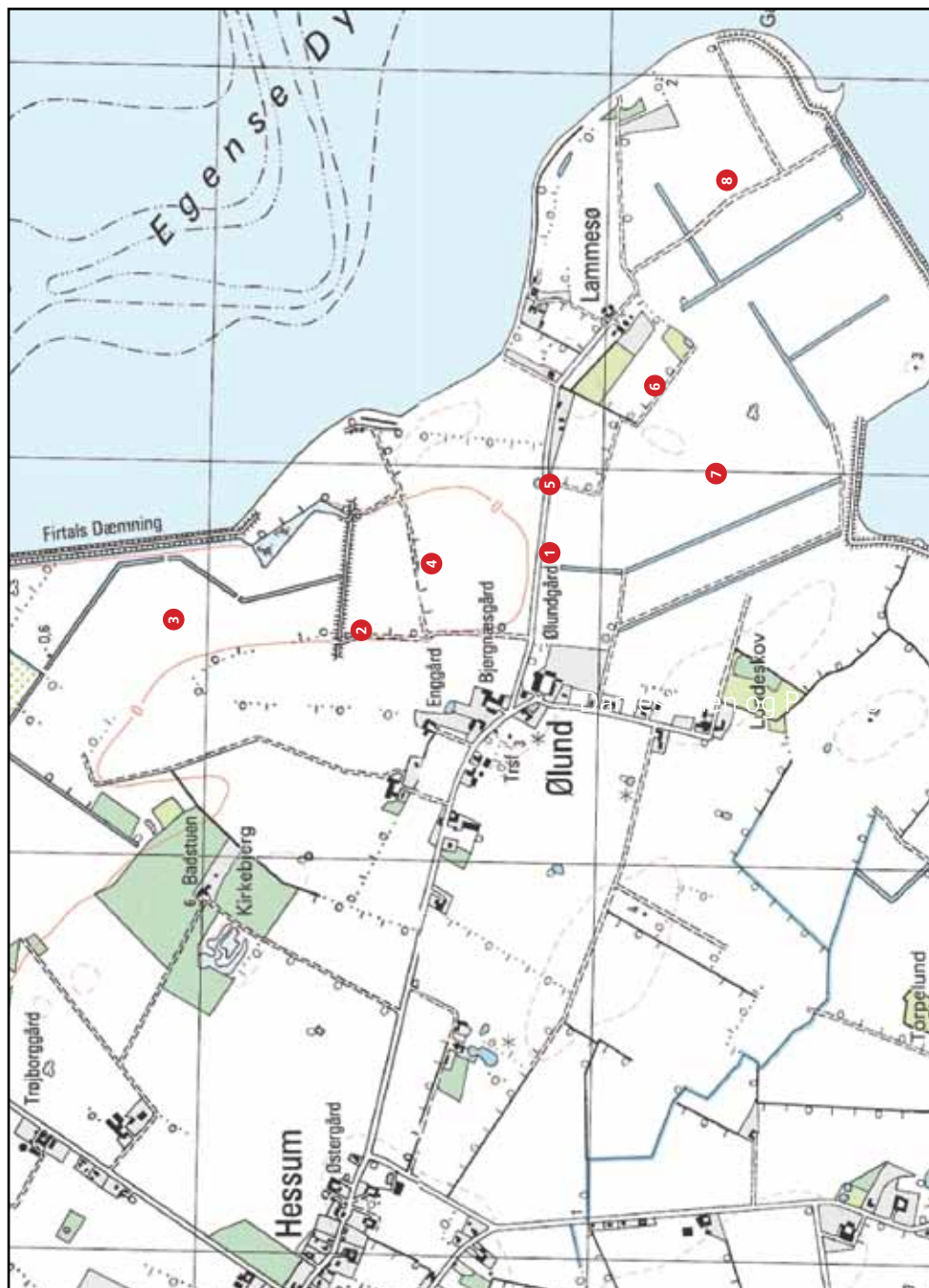
FAKTA

Husk kikkert. Hunde i snor har adgang. Respektér fuglene i området.

A Firtalsstranden og lammesøeddæmningen er nogle af fyns bedste fuglelokaliteter.

B Der er et fugletårn på Lammesø, hvorfra man kan overskue hele området. Ved Firtalsstranden blev der indviet et fugletårn i 2008.

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Landskab: Sø, stenstrand, strandenge og skov.

Natur: Østerø Sø (1) er et fredet og internationalt beskyttelsesområde yderst på Knudshovedhalvøen ved Nyborg. Søen og de omkringliggende strandenge er af stor betydning som yngle- og fourageringsområde for mange ande- og vadefugle. Strandengssøerne er desuden vigtige levesteder for padder, for eksempel strandtudse, springfrø og spidssnudet frø. På de saltpåvirkede enge vokser strandnellike, nikkende limurt og tangurt, der hører til blandt de mere sjældne plantearter.

I skoven vest for søen vokser ældgamle egetræer (2) ude ved kysten, en nyere beplantning af ær (3) inde i skoven og en holm med sjove gamle bøgetræer (4). Man vil kunne finde forskellige insekter som for eksempel citronsommerfuglen, der flagrer rundt fra det tidlige forår.

Kulturmiljøer/historie: Yderst på Knudshoved står et fyrtårn (5). På et kort fra 1789 står der på stedet "Lygte". Ved siden af fyret ligger den gamle knaldstation. I gamle dage, når tåge besværliggjorde sejladsen på bæltet, blev der hejst kanonslag op i vippegalgen. Når de eksploderede, kunne lyden høres langt ud over Storebælt. Skansen (6) er fra 1600-tallet. Slipshavn (6), der er opstået som toldsted, er i dag hjemsted for det maritime hjemmevern. Under 1. verdenskrig blev en landingsplads anlagt for vandflyvere og jernbanen ført derud. Hangaeren og rester af bandedæmninger ses stadig.

Seværdigheder: Fra P-pladsen kan man ad en natursti gå til fugletårnet (7) uden at forstyrre fuglelivet. Fugletårnet er veludstyret med fugleplancher, kikkerter og teleskoper.

Ejer: Juelsberg Gods

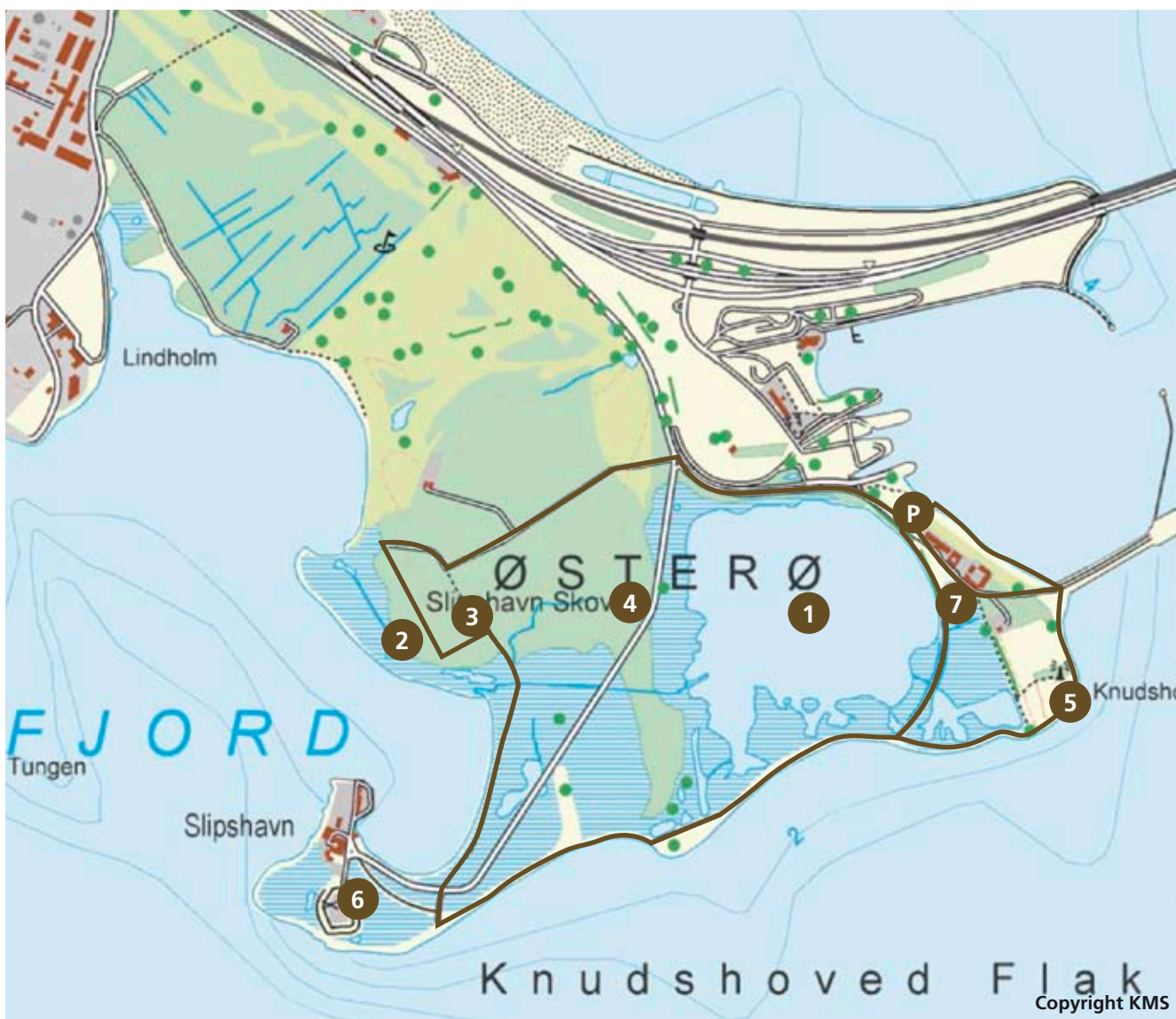
Folder: Kan fås på lokaliteten, hos Nyborg Kommune og på Nyborg Turistbureau, tlf.: 65 31 02 80

Transport: Nyborg Station ligger små 5 kilometer herfra. Adgang ad Slipshavnvej og Fyrvej eller på cykel ad natursti fra Provst Hjortsvej gennem havneområdet, plantagen og over golfbanen til Slipshavn.

Strandtudse

Knopsvaner i morgentåge

Copyright KMS

Østerøso - Knudshoved

Landskab: Landskabet er karakteriseret ved stenstrande, strandenge, sø- og skov arealer.

Natur: Østerø Sø **1** er et internationalt beskyttelsesområde område yderst på Knudshovedhalvøen. Søen og de omkringliggende strandenge er af stor betydning som yngle- og fougageringsområde for mange ande- og vadefugle. Vandhullerne i strandengene er desuden vigtige yngle- og levesteder for padder, bl.a. Strandtudse, Springfrø og Spidssnudet Frø. På strandengene vokser Strandnelle, Nikkende Limurt og Tangurt, der hører til blandt de mere sjældne plantearter.

Skoven vest for søen består af ældgamle Egetræer **2** ude ved kysten, en nyere skov af Ær **3** inde i skoven og en holm med sjove gamle

Bøgetræer **4**. Man vil kunne finde forskellige insekter som for eksempel Citronsommerfuglen, der flager rundt fra det tidligere forår.

Kulturmiljøer/historie:

Yderst på Knudshoved er der et fyrtårn **5**, som hedder "Lygte" på kort fra 1789. Ved siden af fyret er den gamle knaldstation. I tåge blev der hejst kanonslag op i vippegalgen. Når de eksploderede, kunne lyden høres langt ud over Storebælt. Slipshavn **6** er station for det maritime hjemmевærn, men er opstået som toldsted. Under 1. verdenskrig blev en station anlagt for vandflyvere og jernbanen ført herud – hangaren og rester af banedæmninger ses stadig. Skanse fra 1600-tallet.

Seværdigheder: Fra P-pladsen kan man ad en na-

tursti gå til fugletårnet **7** uden at forstyrre fuglelivet. Fugletårnet er veludstyret med fugleplancher, kikkerter og teleskoper.

Ejer: Ejet af Juelsberg Gods. Området er fredet.

Folder: Anbragt i folderkasse på lokaliteten. Fås også hos Nyborg Kommune og Nyborg Turistbureau tlf. 65310280.

Transport: Nyborg Station ligger små 5 km herfra. Adgang ad Slipshavnvej og Fyrvej eller på cykel ad natursti fra Provst Hjortsvej gennem havneområdet, plantagen og over golfbanen til Slipshavn.

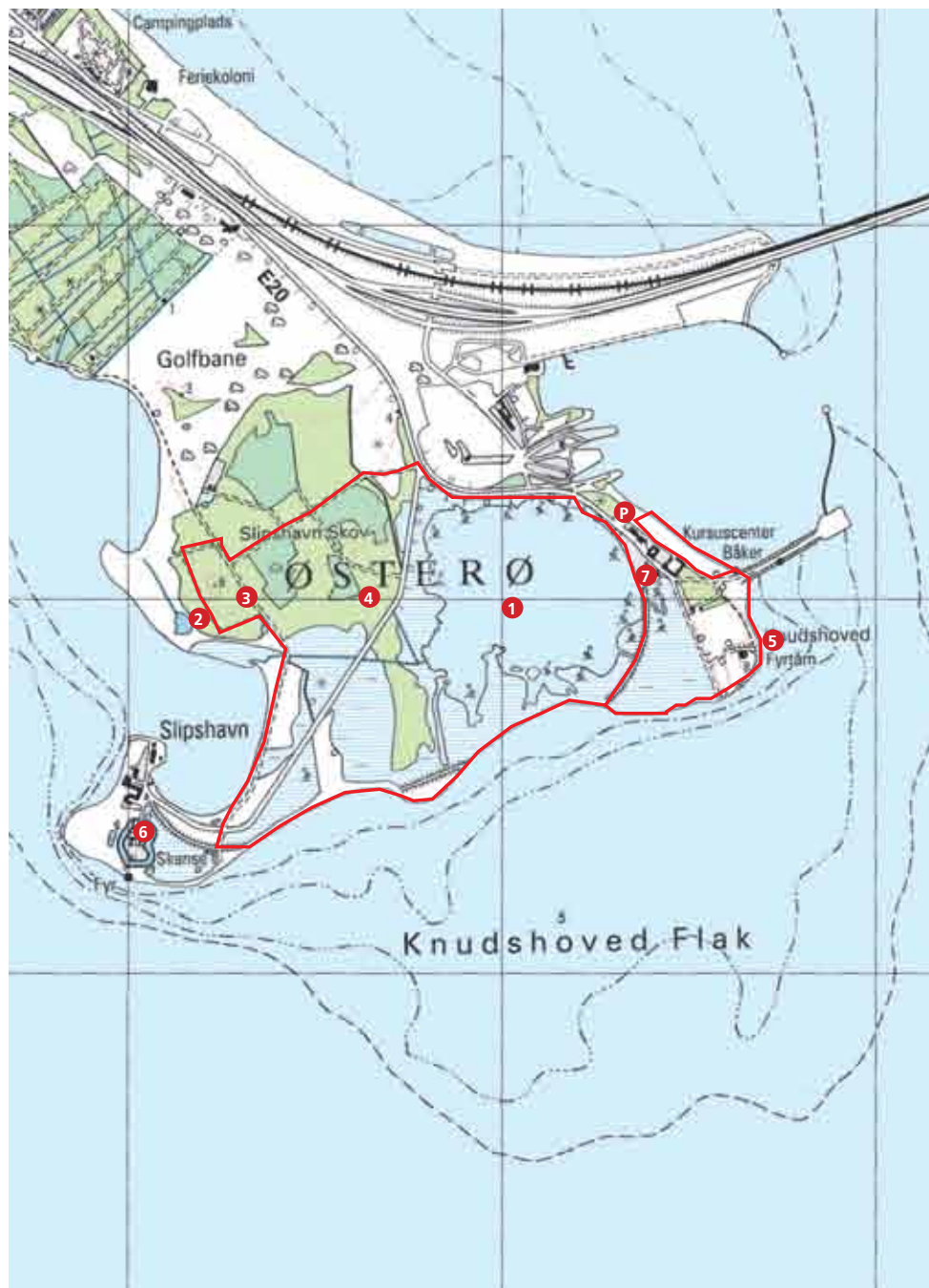
A

B

A Slipshavn

B Østerøso

Lykkesholm, Magelund Voldsted og fortidsminderne ved Lindeskov

Landskab: Landskabet er karakteriseret ved kupe-ret skov og landbrugsland. Området er en del af Ørbæk Tunneldal, der blev skabt under den sidste istid, og som strækker sig fra Holckenhavn Fjord, syd for Nyborg, til Ringe på Midt-fyn. Magelund Voldsted lig-ger som en ø i tunneldalen. Herregården Lykkesholm er opført på tunneldalens bund omgivet af søer mod øst og vest.

Natur: Området indeholder meget forskelligartet natur f.eks. græsningsoverdrev, søer, små vandløb og variere-rede løvskove. Søerne og det varierede skovlandskab rummer et rigt fugleliv. I Kobbermosen yngler grågå-sen, og musvågen ses ofte svæve over trækroneerne. I den tidlige sommer kan nat-tergalens kraftfulde sang høres omkring søerne.

Kulturmiljøer/ historie: Digteren H.C. Andersen var ofte gæst på Lykkesholm ❶, hvor han lod sig inspirere til bl.a. "Kun en spillemand", "Årets 12 måneder" og "Rosenknoppen". Til en ven skrev han: "Lykkesholm, det smukkeste sted jeg kender på Fyn".

Længere mod øst i dalen ligger Lykkesholms for-gænger Magelund Vold-sted ❷, som er et af Dan-marks største og stærkest befæstede voldsteder fra middelalderen. I 1200-tal-let blev her opført en stor borg, som var i brug frem til begyndelsen af 1400-tallet. I dag er der kun den 15 m høje borgbanke og voldan-læggene tilbage.

Nord for dalen ved Linde-skov og Hestehave ❸ lig-ger en stor koncentration af fortidsminder fra bonde-stenalderen, 3500 år f.kr. Her kan ses en helligkiste,

stendysser, langdysser og runddysser, heriblandt Dan-marks længste bevarede stendysse på 168 m. ❹

Stier: Der er 2 markerede vandreture (se faktaboks).

Ejer: Lykkesholm hører til Ravnholt Gods. Hestehave og arealerne ved Lindeskov er i forskellig privat eje.

Folder: Folder i folderkasse på P-plads ved Magelund og Lindeskov. Fås også på Nyborg Turistbureau.

Transport: Bilen kan parkeres ved Magelund og Lindeskov.

1

2

FAKTA

Der er 2 markerede vandreture:

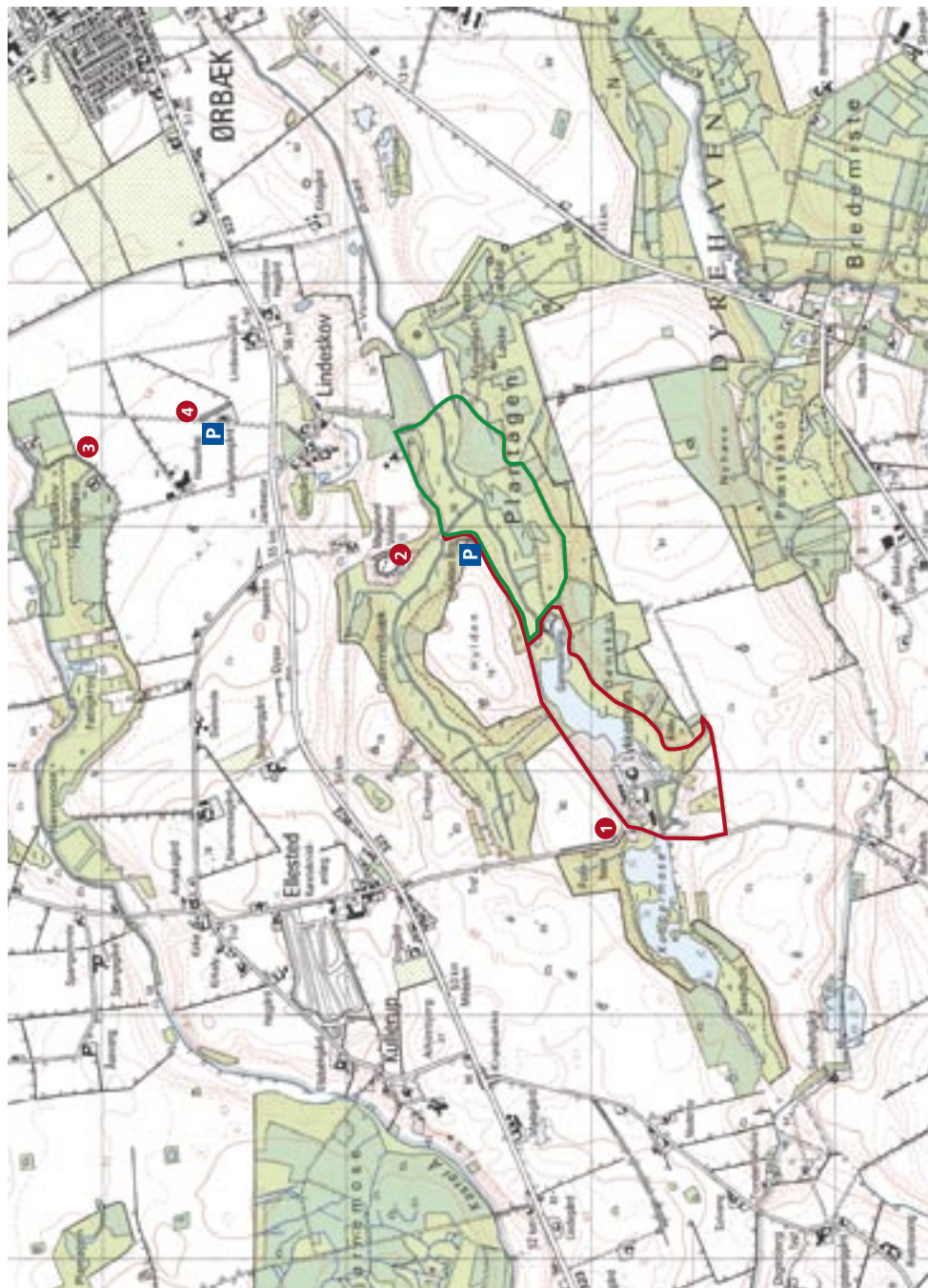
- Grøn tur på 2,6 km.
Rundt i skoven og omkring Gammelmølle
- Rød tur på 3 km.
Rundt om herregården Lykkesholm og søen

Lykkesholm Slot

1

Langdysse ved Hestehave

2

Bondemosen i Ullerslev

Landskab: Bondemosen er et 23 hektar stort eng- og moseområde, beliggende inde i Ullerslev By. I sommerhalvåret afgræsses størstedelen af arealerne af kreaturer. Området byder også på en naturlegeplads, omgivet af skov med stier.

Natur: Bondemosen indeholder en rig mosaik af naturtyper: Overgangsrigkær, ekstremrigkær, ellesump, askesump, rørsump, pilesump, natureng, kultureng og overdrev. Hver naturtype har sit eget botaniske særpræg, og huser forskellige fuglearter.

Kulturmiljøer/Historie: Området er en del af et

eng- og moseområde, der i slutningen af 1800-tallet udgjorde et større, sammenhængende område på 110 hektar, der stødte op til Vindinge Å. Store dele af området er gennem tiden blevet afvandet for at intensivere landbrugsdriften, og eng- og moseområderne udgør således kun ca. 40 hektar i dag. Bondemosen blev tidligere kaldt "Bundmose" og på kort fra før udskiftningen i 1795 for "Bundmose". Navnet hentyder til den farlige mosebund, og således ikke til en bonde.

Stier: Der er cykel- og gangsti hele vejen rundt om Bondemosen. Hele turen er

ca. 2,5 km lang, og der er opsat bænke med passende mellemrum.

Ejer: Nyborg Kommune ejer ca. 16 hektar af Bondemosen. Resten er i privateje.

Folder: Der er opsat kortborde med folderkasser ved alle indfaldsveje til området. Ved naturlegepladsen fås en særskilt folder med ideer til lege, der udfordrer sanser og fysik.

Transport: P-plads ved Ullerslev Centret på Egevangsvej.

Målgruppe: Alle.

A Naturlegepladsen med bålplads og sheltere

B De sydlige engarealer

Signaturforklaring

 Naturlegeplads

 Afebo og Det Store Træ

 Eng/Mose

 Skov

 Vandhul

 Overløbsbassin

 Rende

 Bebyggelse

 Grønt område

 Landevej 160

 Vej

 Jernbane

 Cykel- og gangsti

 Gangsti

 Nyborg Kommunes arealer

 Parkering

Historisk vandretur til Hjulby Sø

Landskab: Stien følger Ladegårds Å fra Nyborg Slot **1**, langs Hjulby Sø til Hjulby Mose. Åen ligger i en smeltevandsdal fra den sidste istid. Det omkringliggende landskab er præget af flade moræne bakker vekslende med skov, landbrug, moser og enge.

Natur: I det tidlige forår ses flokke af rastende gæs ved Hjulby Sø hvoraf nogle bliver ved søen for at yngle. I foråret høres nattergalens fortryllende sang og viben ses på de nyspirede marker og enge. Ved Hjulby Sø kan man iagttage rørhøgens elegante flugt. På de fugtige enge ved Hjulby Sø vokser bl.a. trævlekrone, engkabelbeje og engnellikerod. I området er også fundet eksemplarer af den sjældne majgøgeurt og kødfarvet gøgeurt.

Kulturmiljøer/Historie:

Den vestlige del af Ladegårds Å er kunstigt anlagt omkring år 1200 med det

formål, at føre vand til møllerne i Nyborg. Gennem århundreder har bønderne i Kullerup og møllerne i Nyborg strides som retten til vandet. På en del af strækningen løber stien på dæmningen anlagt til jernbanen mellem Nyborg og Ringe. Jernbanen var i brug i perioden 1897-1962.

En lokal legende fortæller at Svenskehøjen **2**, der ligger synligt midt på slagmarken, indeholder ligene af de mere end 2.000 dræbte soldater i svensk tjeneste. Højen er dog fra bronzealderen. Den 14. November 1659 fandt afgørende og hårde kamp sted lige her, hvor de danske styrker brød igennem de svenske stillinger. Læs mere om slaget ved Nyborg på informationstavlerne **3** **4** langs ruten og i vandretursfolderen.

Stier:

Hele den markerede rute er 4,5 km. Følg de gule vejviserpæle. Den vestligste del

af stien mellem Hjulbyvej og Hjulby Sø er bedst farbar i sommermånederne.

Ejer: Fra Nyborg Slot til Ladegårdsvej forløber stien på kommunale arealer. Vest for Ladegårdsvej løber stien gennem jordene til Juelsberg Gods.

Folder: Yderlige information og vandretursfolder kan hentes på Nyborg Kommunes hjemmeside, www.nyborg.dk, og på Nyborg Turistbureau, Torvet 9, Nyborg, www.visitnyborg.dk.

Transport: Der er adgang til stien fra Nyborg Slot, Ladegårdsvej, Lindemborgvej og P-plads ved Hjulby Mose, Hjulbyvej og fra Odensevej. Ved alle indgange er opsat vejvisningstavler.

Målgruppe: Alle. Dele af ruten er dog ikke egnet for barnevogne og kørestolsbrugere.

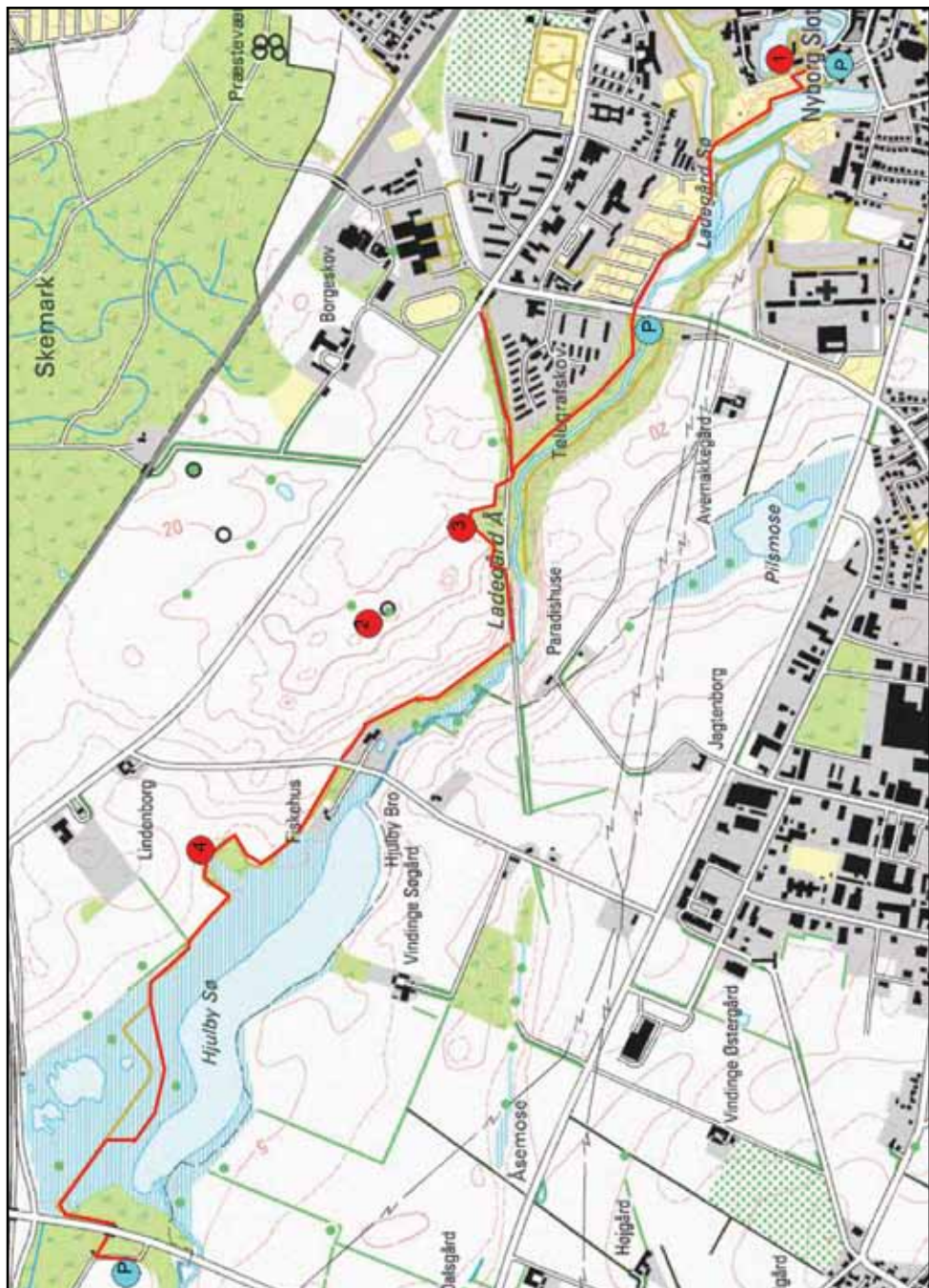
A

"Svenskerhøjen" er af flere bronzealderhøje i området.

B

Kig over Hjulby sø

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Herregårdsparken ved Hollufgård og Glisholmskoven

Landskab: På denne tur er der mulighed for at opleve en smuk, kultiveret herregårdspark og næsten det modsatte, nemlig naturnær skovdrift i Glisholmskoven.

Natur: Hollufgårds park er kendetegnet ved de mange gamle træer. Således står der en af landets største plataner og en stor og gammel taks (1).

I den nærliggende Glisholmskov vil man opleve en skov, der kun bærer lidt præg af menneskets virke. Bortset fra stierne, der bliver holdt fri for væltede træer og grene, foretages der ingen skovpleje. Her får naturen lov at passe sig selv.

Lindved Å løber gennem både skov og park. Dette bevirker, at der er våde områder i skoven. Her er det den hvide hestehov, som dominerer. Desuden vokser skavgræs, en padderokke, som har så stort indhold af kisel, at den kan bruges til finere pudsearbejde og som neglefil. Den naturnære skovdrift danner grundlag for et rigt fugleliv med hulrugende fugle i de gamle træer og en stor rågekoloni (4) i trætoppene.

Kulturhistorie/historie: Hollufgård kendes tilbage fra 1487. I parken ligger Sneglehøjen (2), der er en stensat høj formet som et sneglehus. Inde i højen, som ikke er tilgængelig for offentligheden, er der vintropholdssted for flagermus. I gamle dage før elektricitetens tid blev højen benyttet til opbevaring af mad og vin, idet der er en nogenlunde ens temperatur året rundt.

Som kølemiddel har man brugt is, som blev brudt i mølledammen (3). Indtil sommer blev isen opbevaret i den lille jordkælder med stråtag, der ligger lige ved siden af.

Ejer: Hovedbygningen er i privat eje, mens parken og skoven ejes af Odense Kommune.

Folder: "13 grønne udflygtsmål", der kan fås hos Odense Kommune eller på www.odense.dk

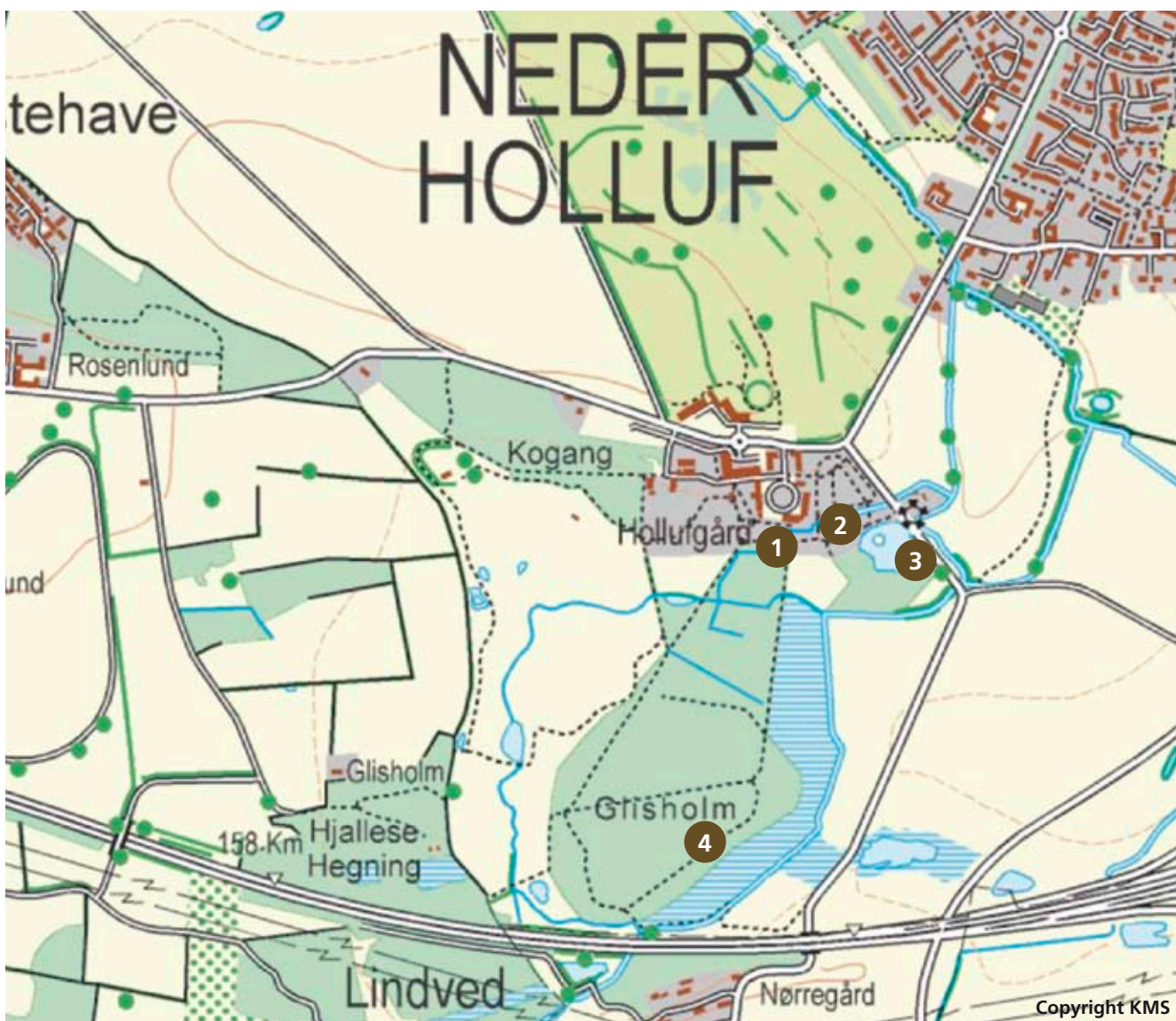
Målgruppe: For alle, men skoven længst væk fra parken er ikke egnet for gangbesværede og kørestole.

Transport: Buslinie 81 kører til Hollufgård.

Sneglehøjen

De historiske bygninger, Hollufgård

Copyright KMS

Hole Skov, Odense

Landskab: Skove og åbne græsarealer i et typisk kuperet morænelandskab med dødshuller.

Natur: Skoven er gammel bønderskov med mange gamle bøgetræer, der står på bakkerne og derved synes større, end de er. En del af skoven er stævnings-skov. Sidst stævnet for ca. 10 år siden.

I skoven findes Odenses største hæge, der er flot-test i blomstring. De er ofte fyldt med spindemøl. En del af skoven er blandet løvskov med både eg, bøg, ahorn og kirsebær. I skoven findes en gammel mose, hvor der har været gravet kalk indtil ca. 1945. Mosen gennemskæres af Sørenden **3**, der oprindeligt var afløb fra det, der hed Trørstrup Sø. Denne blev afvandet i 1876.

Seværdigheder: Man bør besøge Helseegen **1**, der står midt i skoven. Her har forældre gennem tiderne trukket deres børn gennem hullet, så de blev fri for sygdomme af snart sagt enhver art.

Kulturmiljøer/Historie: I skoven lå indtil ca. 1950 et forsamlingshus, der blev brugt af lokale til alle slags fester og sammenkomster. I 1868 skete der et mord på skytten fra Langesø, der på vej hjem fra fest antastede en krybskytte med navnet Skyttelavs. Morderen blev idømt livsvarigt tugthus, men blev benådet efter 16 år af kongen.

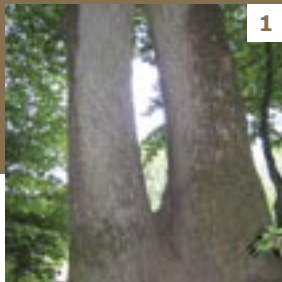
Stier: Der er stier hele vejen rundt i skoven med adgang fra Søbakkevej og Hole Skovvej.

Gennem mosen er der bygget en pælebro **2**, så man kan gå gennem den nu tilgroede mose og se de gamle elle-, birke- og piletræer, der vokser vildt her.

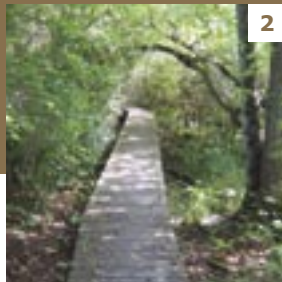
Ejer: Skoven ejes af Odense Kommune, og du kan finde flere oplysninger på www.odense.dk.

Målgruppe: De fleste stier er egnede for handicappede. Der vil være mange ting at opleve for børn i skoven, men i mosen bør mindre børn ikke være uden tilsyn.

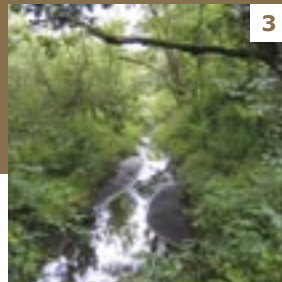
På bakken med udsigt mod vest findes en bålplads. Desuden er her rigtig gode kælkebakker.

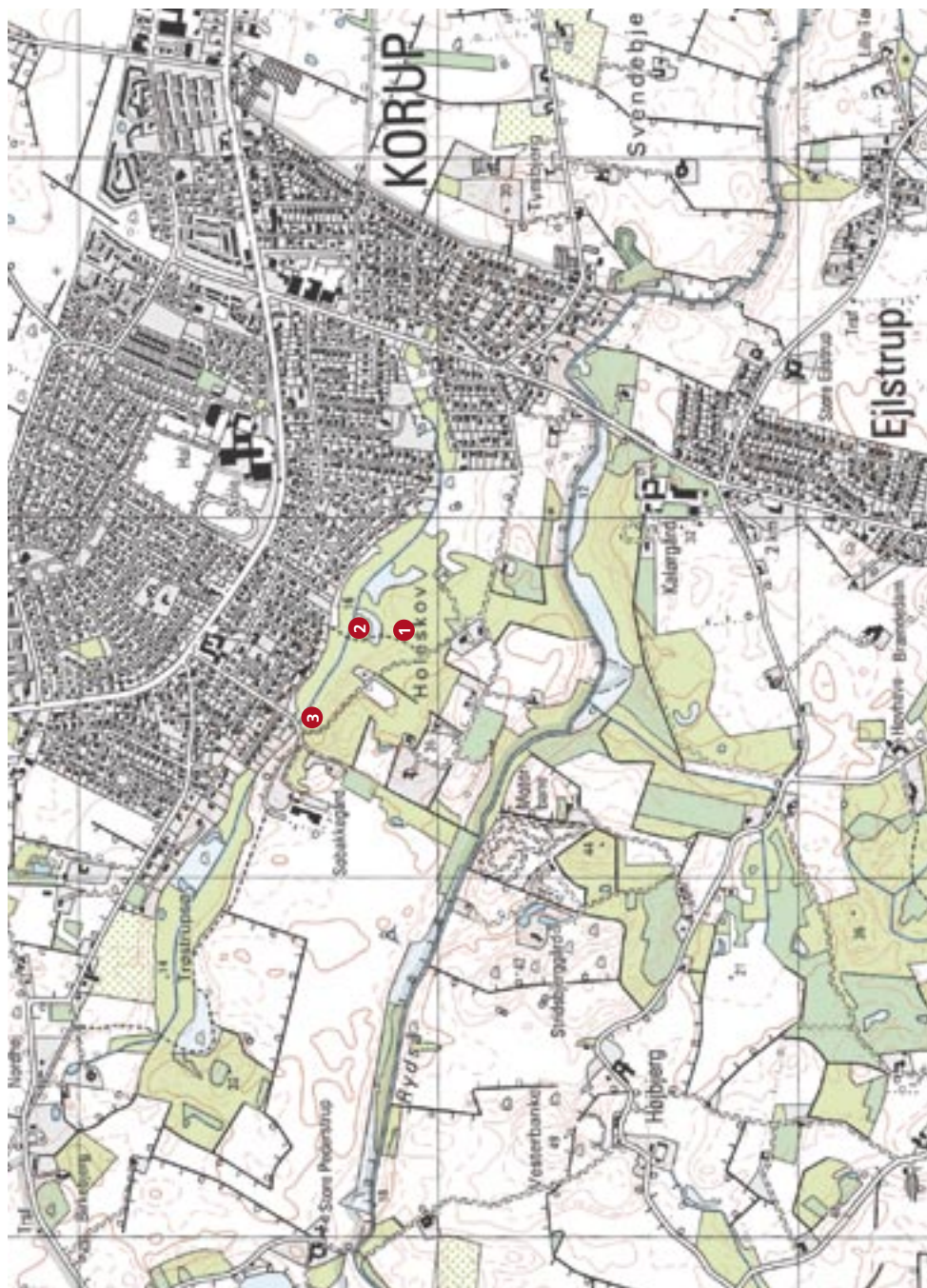
Helseegen

Pælebroen

Sørenden

Kohaveskoven

Landskab: Skoven ligger på forholdsvis fladt terræn med enkelte grøfter til afvanding.

Natur: Odenses største gamle skov på ca. 55 HA. Det er gammel bondeskov, der bærer præg af, at det har været mere væsentlig at producere brænde, end træ til gavntræ.

Seværdigheder: Udover de gamle træer, er det sjovt i vinterhalvåret at se, de store flokke af kragefugle, der bruger skoven til overnatning. Råger, krager og alliker. De kommer i store flokke fra alle verdenshjørner og kan tælles i tusinder. 5.000 – 10.000 er der ofte.

Langs den nordlige vej findes en træskulptur af en okse, der bliver taget af en puma.

Historie: Navnet Kohaveskoven stammer fra den tid,

da omegnens bønder havde køerne på græs i skoven.

Dette blev forbudt ved Skovloven af 1805, fordi græsning ødelægger skoven. Skovene dækkede på dette tidspunkt kun 2–3 % af landets areal. Derfor måtte man gribe til lovgivning. Og nu dækker skovene jo ca. 12%.

Imidlertid er der for 10 år siden lavet en indhegning på marken, hvor man ved dispensation fik lov til at hegne en del af skoven med ind. Her kan man så følge den udvikling, der sker med skoven, når der går kreaturer der. Man kan allerede nu se, at der næsten ingen nye træer kommer op. De bliver bidt ned efterhånden. Dette ses i den vestlige del af skoven ved Landkildevej.

Stier: Der er faste stier hele vejen rundt i skoven, der

kan befærdes af kørestolsbrugere og mere ydmyge stier på kryds og tværs.

Ejer: Odense Kommune.

Målgruppe: Ved Landkildevej, hvor der ligger et fæhus, som kreaturerne kan gå ind i om vinteren, er der bålplads og en fast grill. Derfor er det et oplagt mål for en familiekovtur.

A

Snobrødsbagning ved bålpladsen.

B

B

Får under træerne i skovkanten.

C

C

Gamle danske rødbrøgede køer på marken.

Kulturbotanisk Have, Odense

Landskab: En del af ådalen.

Natur: Området er dels intensiv have med staudede og dels et område med skovpræg og fugtig bund. Der er fra haven bro over Odense Å, så man kan komme ud på stisystemet, der langs åen fører ind til bymidten og ud til Åsum.

Kulturmiljøer/Historie:

Haven er anlagt som skolebotanisk have i 1948. Dette blev opgivet omkring 1990, og nu fungerer haven som et grønt område, hvor man, udover at kunne nyde roen, også vil kunne se de mange spændende planter på arealet.

Seværdigheder: Her findes nok Danmarks største samling af bregner. Mere end 30 arter og i alt over 70 varie-

teter. Desuden er her 28 forskellige birkearter. Samt flere eksotiske træarter som mammuttræ og sumpcypres. En afdeling med historiske roser findes, og 42 forskellige hosta-arter kan også ses. Der er et rigt dyreliv med sommerfugle og fugle, da både "havens fugle" og "ådalens fugle" er repræsenteret. Af særlige planter kan nævnes mammutblad, der er nedvisnet og tildækket om vinteren, men om sommeren står med sine 2-3 m. høje blade. Der er desuden et farveflor af georginer og storkenæb. Der er flere borde og bænke. Ved åen i den nordlige ende af haven findes tre shelters, hvor man kan overnatte gratis efter bestilling på tlf. 65 51 27 26.

Stier: Et veludviklet stisystem gør det nemt at komme rundt, også i kørestol.

Der findes et område, hvor små stier med forskelligt underlag, som grus, barkflis og skiver af store stammer kan give gangbesværede forskellig sværhedsgrader at øve sig på.

Ejer: Odense Kommune

Folder: Folder benævnt "Blomsterrummet" ved indgangen og på turistkontoret.

Transport: Indkørsel Ejbygade 75 gennem Søndergårds Haver eller med cykel ad Å-stien.

Målgruppe: Alle natur- og haveinteresserede.

A

Georginer

B

Stauder

Munkemaen/Bispeengen og Form og idrætsrummet

Landskab: Turen foregår omkring et vådområde. Arealet er udyrket men en del bliver afgræsset. Der er beplantning med krat på den nordlige del af området. En del af turen foregår på stien langs kanalen ind til Odense Havn **1**.

Her kan man se forskellen på natur på den ene side og industriområde på den anden.

Natur: Der kan i området observeres en stor mængde vandfugle. Både andefugle og vadefugle. Her yngler både grågæs, viber, rødben og præstekrave. Desuden er der mulighed for at se skægmejse.

Kulturmiljøer/Historie:

Området har tidligere været afvandet mere, men i 2005

blev vandstanden hævet, så man derved fremmer både fuglelivet og vådbundsplanterne

Seværdigheder: Ved Nistedvej ligger en af Odense Kommunes nyeste legepladser: Form- og Idrætsrummet **3**. Det er en plads, hvor geometriske former, leg og motion går op i en højere enhed. På www.Odense.dk, kan søges på Form- og idrætsrummet, så kommer en side om pladsen med videoklip fra en dygtig bruger af klatre- og balance-redskaberne. Der kan laves en afstikker ind gennem Munkemaen havekoloni **2**, der ligger på kanten af vådområdet.

Stier: Der er asfalteret hele vejen, så man kan gå eller

cykle efter eget ønske. I alt er turen rundt 2,8 km. Men beregn god tid, da legepladsen hurtigt kan opsluge en i lang tid. Her er også mulighed for at nyde en kop medbragt kaffe/te.

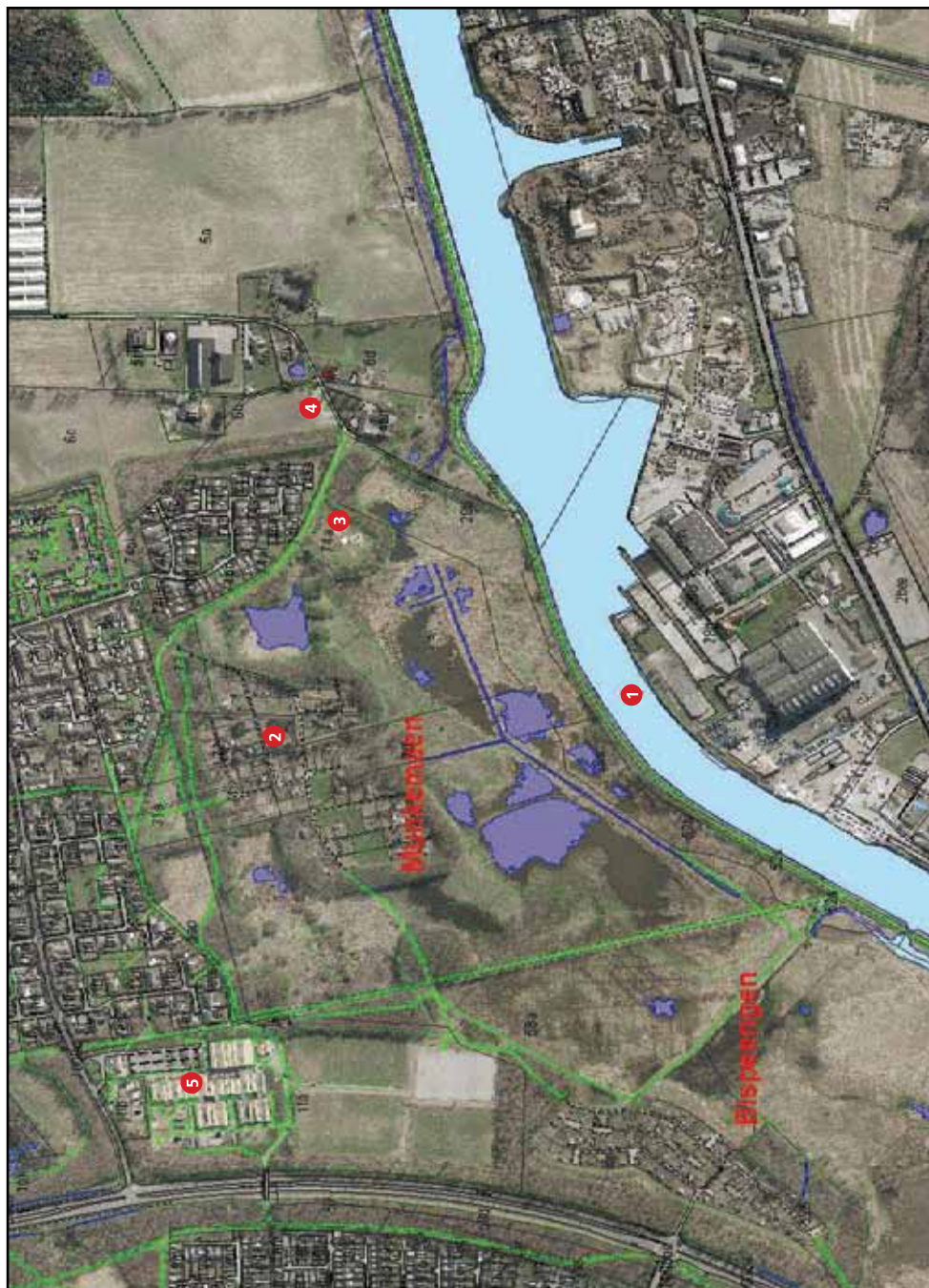
Ejer: Hele området ejes af Odense Kommune, hvor man kan hente folder om legepladsen.

Transport: Der er P-plads ved Søhusskolen **5** samt ved Nistedvej 61 **4**.

Målgruppe: Her er mulighed for at alle kan få en oplevelse, hvad enten det er den vilde natur med fugle og planter man efterspørger, eller det er motion og leg.

A Legepladsen "Form- og Idrætsrummet"

Stige Ø – mulighedernes tumleplads

En menneskeskabt ø:

Et bakket landskab med den flotteste udsigt over Odense Fjord og ind over Odense by. Nordligst er der en stor flad standeng.

Stige Ø er menneskeskabt. Øen opstod som en landtange, da Odense Kanal blev gravet omkring 1800. Fra 1965 blev Stige Ø brugt som losseplads. Affaldet er afdækket med en meter jord.

Lærker i luften:

Et mangfoldigt fugleliv udfolder sig på Odense Fjord og kan iagttages fra Stige Ø. De åbne udyrkede bakker er hjemsted for mange fugle som f.eks. lærker og rovfugle ses altid svæve over øen.

1900-tallet – et rekreativt område:

Stige Ø var i første halvdel af 1900-tallet et populært udflugtsmål for odenseanere. Der var bygget en lille træpavillon – også kaldet badehotel – på Stige Ø's sydspids.

Sortehusene: 1

Et charmerende sted er Sortehusene – en klynge fisker- og jægerskure. De første huse opstod i 1913 bygget af drivtømmer, tagpap og det hele smurt ind i sort tjære.

Legebasen: 2

Du kan boltre dig på masser af små bakker, oversvømme sand eller lege fangeleg på betonkugler eller store træklodser – eller kælke året rundt!

Mountainbikerute 3 og asfaltsti: 4

Du må cykel overalt på Stige Ø. Der er en markeret rute på 3,5 km og en dirtjumpbane 5 for dem, der trænger til en ekstra udfordring. En asfaltsti til rulleski, skater eller skateboard snor sig rundt i terrænet.

Ejer:

Odense Havn men snart Odense Kommune

Folder og mere info:

www.odense.dk/stigeoe

Transport:

Turbåden Svanen, cykel eller bil

A Børn finder mariehøns

B Dirtjumpbane

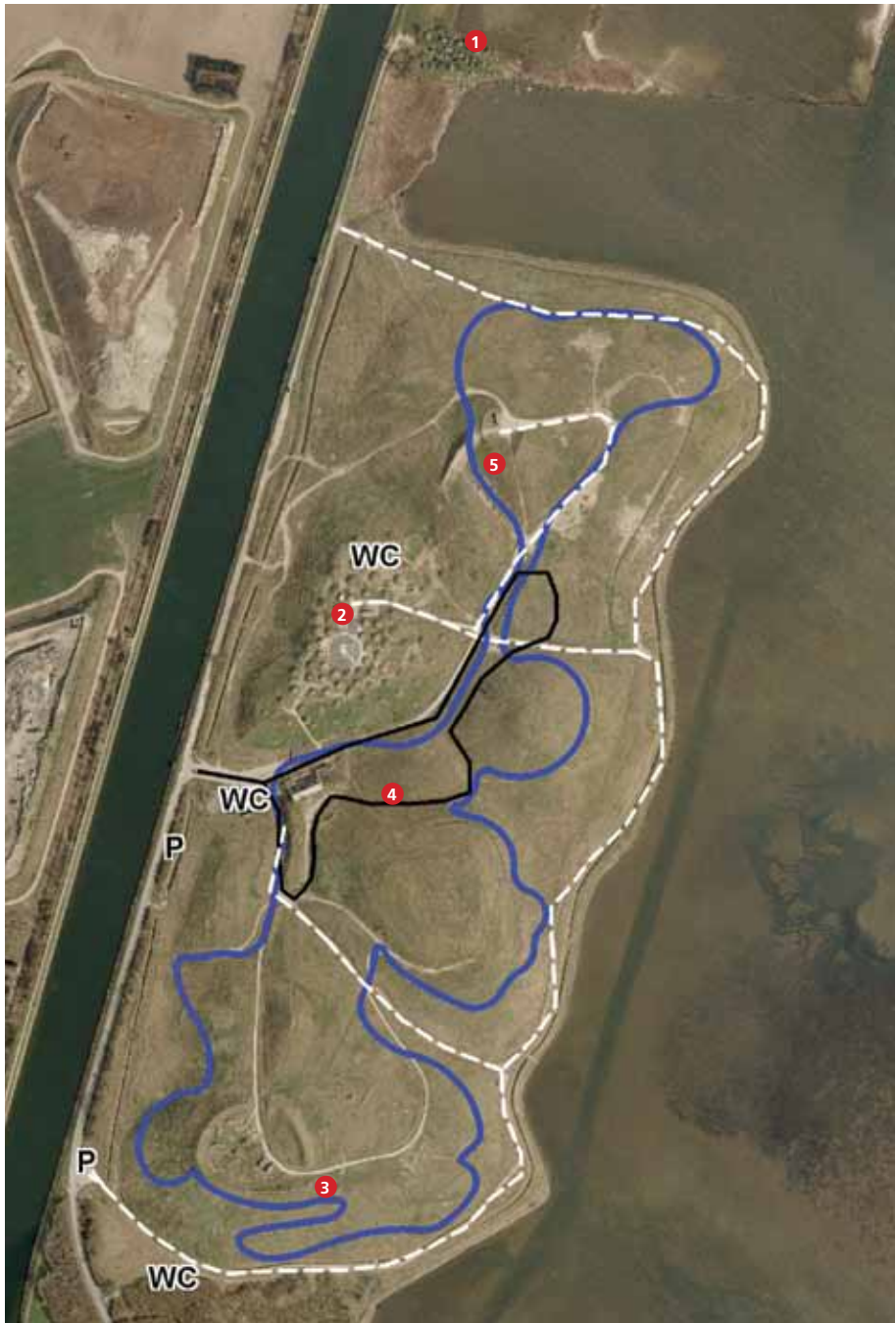

C Lang rutchebane

FAKTA

Udflugtsmål for små og store grupper i alle aldre.

Naturvejleder Mads Christensen arrangerer aktiviteter på Stige Ø: madsc@odense.dk. Cykler, kanoer og kajaker til grupper kan lejes i Grejbanken på Skibhusskolen: sesc@odense.dk

Oplevelser på egen hånd

Fyn

Ørkild Voldsted og Karoline Amalie Lund

Landskab: Området rummer fortidsmindet Ørkild Voldsted, et kuperet skovlandskab med afgræssede enge og to smukke skovvandløb, som mødes ved Øverste Mølles idylliske mølledam.

Natur: Arealet, der er knap 40 hektar stort, ligger bynært få minutters gang nord for Svendborgs gamle bydel. Det er kendetegnet ved Karoline Amalie Lundens bøgeskov (1), to dybe og langstrakte slugter, som skyder sig om en vældig bakketunge med stejle skråninger mod sydvest. I slugterne løber Trappebæk (2) og Kobberbækken (3). De mødes ved vandmøllen, som stemmer vandet op i mølledammen. Svendborg Kommune har indhegnet engene (4) og sat dyr på græsset for at sikre sjældne og lyskrævende urter. Sjældne fugle som isfugl, bjergvipstjert og vandstær ses hyppigt ved åen.

Kulturmiljøer/historie: Ørkild Voldsted eller Ørkild Slotsbanke (5) er på 2,5 hektar og dermed Danmarks største voldsted fra

Udsigt fra Ørkild Voldsted over Svendborg by

middelalderen. Valdemar den Store påbegyndte byggeriet omkring 1160. Derefter kom det i Odensebispernes besiddelse. Under Grevens Fejde i 1534 nedbrændte Svendborgborgere borgen.

Fle arkæologiske undersøgelser har vist, at anlægget havde hovedbygninger, stalde og lader foruden Ørkild by, der bestod af cirka 20 gårde, 2 vandmøller og et teglværk. I dag fornemmer man de fire store voldgrave mod nord og den eneste adgang til borgen, der lå mellem vandløbene. Men bygningerne er væk. Kun øverst på banken ligger nogle få ruinrester.

Eneste undtagelse er Øverste Mølle (6), som ligger for foden af voldstedet. Den stoppede først driften efter 2. verdenskrig. Længere nede af bækken lå Nederste Mølle, men den er også helt væk i dag.

Midt i Karoline Amalie Lunden ligger Rottefælden (7), der er landets ældste sommer-

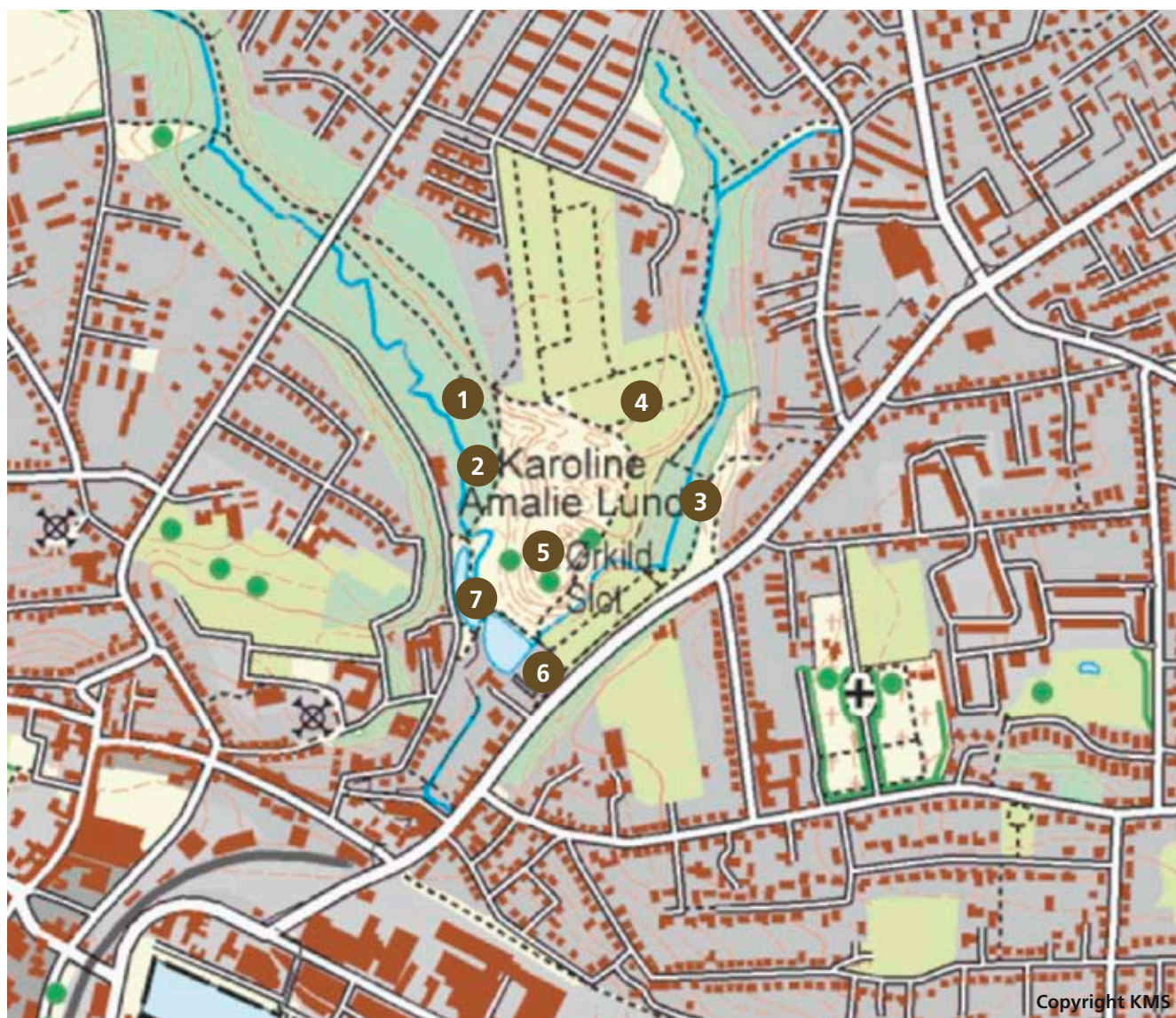
teater fra 1883. Det er opkaldt efter lunden, som i folkemunde også kaldes Rottefældeskoven. Teatret har i mange år været et yndet udflugtsmål. Man har blandt andet holdt skydekurrencer, men også Svendborgs landskendte sommerrevy spiller her.

Stier: Der er tre afmærkede ruter på henholdsvis 1, 2 og 3 ½ kilometers længde.

Ejer: Svendborg Kommune

Transport: Du kan parkere bilen i skoven ved Rottefælden (7).

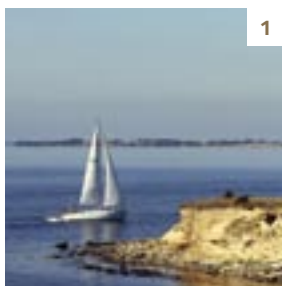
Kobberbækken

Drejø - en ø midt i Øhavet

Landskab: Drejø er en af Det Sydfynske Øhavs idylliske pletter beliggende mellem Fyn og Ærø. Øen er 4,3 km² stor og cirka 5 km lang fra færgelejet i øst **1** til de høje og seværdige skrænter i vest. **2**

Natur: Det meste af høj-jorden er dyrket, mens de nærværende kyster byder på en varieret natur. Der er grønne enge, moser, tørre overdrev og blomsterrige strandenge. Ved havnen er der en fin badestrand **3**, men der findes også sten-kyster med høje skrænter samt beskyttede strandenge.

Allerede på færgeturen gennem Øhavet møder du et utal af havfugle. De hyppigste er edderfugl, havlit eller skarv. På land er der også fine natur- og fugle-lokaliteter. For eksempel ved Dejet/Mejlhoved **4**, og Høllehoved **5**, hvor der i øvrigt også er opstillet fugletårn. **6**

Kulturmiljøer/historie:

Sct. Hans aften 1942 brændte store dele af Drejø by. Huse og gårde lå side om side med stråtag og bindingsværk. I dag ligger der også en hel del "nye" bygninger fra midten af 1940'erne. Derudover er der også øens to havne. Færgehavnen **1**, hvor de fleste sætter fod på Drejø første gang, og Drejø Gammelhavn **7**, som er en lille, hyggelig naturhavn og en rigtig kulturhistorisk perle.

Stier: Der findes en del trampestier og småveje på øen.

Ejer: Private

Folder: Du kan hente folderen mange steder på øen eller downloade den fra www.svendborg.dk. Udstillingen ved havnen **8** og Drejøs egen hjemmeside (www.drejoe.dk) er også et besøg værd.

Transport: Der er daglige færgeforbindelser fra Svendborg. På en heldagstur kan du se det meste af øen til fods, men vil du ud i alle kroge, er det bedst med en cykel. De kan i øvrigt lejes flere steder.

Drejø har 60-70 beboere, købmand/kro **9**, kirke **10** samt Gl. Elmegård **11**, der er en idyllisk bindingsværksgård fra 1500-tallet.

Der er også mulighed for at overnatte på øen. Der findes en primitiv lejer-plads **12**, og der er også flere beboere, som udlejer hus eller værelse.

1 En dejlig sommerdag med udsigt **2** mod vest over Det Sydfynske Øhav.

2 Gl. Elmegård **11** overlevede branden, der raserede Drejø by i 1942. I dag findes der et spændende museum med café og butik i den smukke bindingsværksgård.

Hjortø - en naturø uden kro eller kirke

Landskab: Der er heller ingen biler eller købmand, men i stedet er den flade, sydfynske ø rig på landskaber og enestående natur. Rundt om øen er der 5-6 kilometer, så Hjortø er velegnet til en dagstur med rygsæk og madpakke. Det højeste punkt **1** rager 3,5 meter op over daglig vande. Efter den voldsomme og historiske storm, som oversvømmede det meste af øen i 1872, er der derfor bygget diger langs kysterne. Hjortø Hale **2** er en smuk og karakteristisk krumodde, som strækker sig ud i havet mod vest. Her er ingen adgang i fuglenes yngletid fra 1. marts til 15. juli.

Natur: Hjortø har i det hele taget et rigt dyre- og planteliv. Det er især uden for digerne, der er mest spændende at se. På strandengene **3** **4** vokser for eksempel mangleblomstrende ranunkel, som er

sjælden. Her er også drue-gåsefod, blågrøn gåsefod, engbyg, fliget vejbred, har-ril, hestehale, soløjealant og strandurt ud over de mere almindelige strandplanter.

Blandt dyrene kan nævnes klokkefrø, der kun lever få steder i Danmark. I maj- juni lyder deres karakteristiske kvækken fra øens vandhuller - ofte som fjerne kirkeklokker. Ved Pejdenoret **5** kan man en sommerdag opleve havterner, der dykker efter føde. Her holder også ofte mange af Øhavets andefugle til. Desuden er Hjortø kendt for sin store harebestand, som indtil 1980'erne blev indfanget med net og eksporteret levende til områder, hvor harebestandene trængte til nyt "blod".

Historie: Øens navn stammer sandsynligvis fra mandnavnet "Hjort", og næppe fra et firbenet dyr

med gevir. Der er i hvert fald ikke nævnt nogen form for vildt i Kong Valdemars Jordebog fra 1231. Øens nu kun 12 indbyggere bor i byens **6** gamle huse, der er indbegrebet af dansk landsbymiljø. Hjortø har indtil 1918 været fæstegods under Valdemars Slot.

Stier: Der er fine veje og stier på øen, som gør det muligt for alle at opleve den særprægede ø. De friske kan også vade de cirka 200 meter gennem vandet til nabøen Hjelmskov **7**.

Transport: Postbåden Hjortøboen sejler dagligt mellem Svendborg og Hjortø lille havn **8** på nordkysten. Overfartstiden er en time, og den smukke sejltur gennem Svendborg Sund er i sig selv en oplevelse.

- Hjortø har en primitiv lejrplads til telte, et forsamlingshus, hvor der kan festes, og en feriebolig, der kan lejes.

- A** Hjortøs gamle vindmølle ved Øhavet **9**
- B** Haren er et helt almindeligt syn overalt på øen
- C** Velkommen til Hjortø

Monnet - en dansk naturperle

Landskab: Månen, som de lokale også kalder de fantastiske strandenge på Sydtåsinge, er altid et besøg værd. Her råder uberørt natur. Straks du træder ind gennem lågen **1** til området, er det som at komme ind i en ny verden. De flade strandenge, vidderne og hvad der føles som uendelig højt til himmelen er en kontrast til det intensivt dyrkede landbrugsland på resten af øen. Der er særlig fin udsigt over engene og store dele af Det Sydfynske Øhav fra den 8 meter høje Vårø Knude **2**.

Natur: Berlingske Tidende beskrev for nogle år siden Monnet som en Danmarks ukendte naturperler. Det skyldes det storslåede landskab og dets oprindelige planter og dyr, der er tilpasset strandengene, som er gennemskåret af utallige tidevandsrender, der fører

det salte vand fra Øhavet langt ind over engen. Det giver fine yngleforhold for fugle som: rødben, stor kobbersneppe, almindelig ryle, stormmåge, havterne, engpiber og viber. En række andre fugle benytter også engene forår og efterår som rasteområde. Af de almindeligste kan nævnes skeand, pibeand, krikand og gravand samt flere gåsearter. I de sidste vintre har en række sjældne rovfugle, for eksempel vandrefalk og blå kærhøg, jagtet derude.

Monnet er også hjemsted for en væld af sjældne planter, der trives i de salte eng. Tæt blomstret hindebæger præger om sommeren store dele af Monnet med sine smukke, violette blomster. Af andre arter kan nævnes strand-annelgræs, harril og jordbærkløver. Engene græsses af dyr, hvilket er en forudsætning for, at

planter og fugle trives.

Historie: Ordet "Monnet" kan være en afledning af ordet "maen", som betyder fugtig eng. De 126 hektar eng, som er ejet af Vårø Bylaug, har aldrig været opdyrket.

Seværdigheder: Fugletårnet **3**.

Adgangsforhold: Der er offentlig adgang til fods, men ikke i fuglenes yngletid fra 15. marts til 1. juli. Fugletårnet kan dog godt besøges i den periode. Hunde i snor må tages med til tårnet, men de har under ingen omstændigheder adgang på engene. P-plads ved Monnetvej **4**.

Folder: Svendborg Kommunes folder om Monnet kan hentes på www.svendborg.dk eller i fugletårnet.

A

B

C

A Svendborg Kommune indviede det nye fugletårn i marts 2009 (Foto: Mogens Lind Jørgensen)

B Græssende køer er vigtige for naturplejen på strandengene (Foto: Terkel Broe Christensen)

C Fra det nye fugletårn er der god mulighed for at studere Monnets rige dyreliv (Foto: Mogens Lind Jørgensen)

Troldkællinger eller iskræfter. Om Damestenen ved Hesselager

Historie: Sikke en stor sten! Det er nok det første du tænker, når du ser Damestenen **1**. Den ligger tungt i den fynske jord lidt nordøst for Hesselager by **2** på Sydøstfyn. En konge beordrede den engang gravet frem. Det lykkedes langtfra, men nu kan du da se en god del af kæmpen. Man fik samtidig slået fast, at det ér en sten – ikke grundfjeldet, der stikker op.

Og den er stor. Danmarks største. Godt 45 meter i omkreds, og fra udgravningens bund til stenens top er der næsten 10 meter. Vægten er i nærheden af 1000 tons.

Hvem slæbte så stenen til Hesselager? Folkesagnene har deres forklaring:

”På den nordlige del af Langeland boede en trold-

kvinde. Hun så sig gal på Svindinge Kirke, fordi den lå så højt og kunne ses vidt omkring. En dag gik hun ud og fandt den store sten, og hun lagde den i sit strømpebånd og slyngede den efter Svindinge Kirke. Stenen landede i Hesselager, hvor den har ligget siden.”

Natur: Videnskaben har dog en anden forklaring. Stenen er en lys rød granit med smalle mørkegrå bånd og partier af en mørkere bjergart, diabas. Oprindelig er den sikkert dannet for mere end en milliard år siden under en bjergkæde langs Sveriges vestkyst. Under istiderne plukkede isen stenen ud af grundfjeldet og bar den med sig til Hesselager. Der er striber på toppen af stenen, der viser, at isen kom fra sydøst. Striberne er høvlet

ud af mindre sten, der har været frosset fast i bunden af isen, på et tidspunkt hvor isen har skuret hen over Damestenen i stedet for at bære den med sig. Nogle sten er så specielle, at vi ved hvor de kommer fra. I jorden omkring Damestenen er nogle af stenene netop fra det sydlige Sverige og Østersøens bund.

Ejer: Svendborg Kommune.

Transport: I Hesselager er der skiltet fra hovedvejen. Der er P-plads **3** ved siden af stenen.

Mere Info:

<http://da.wikipedia.org/wiki/Damestenen>

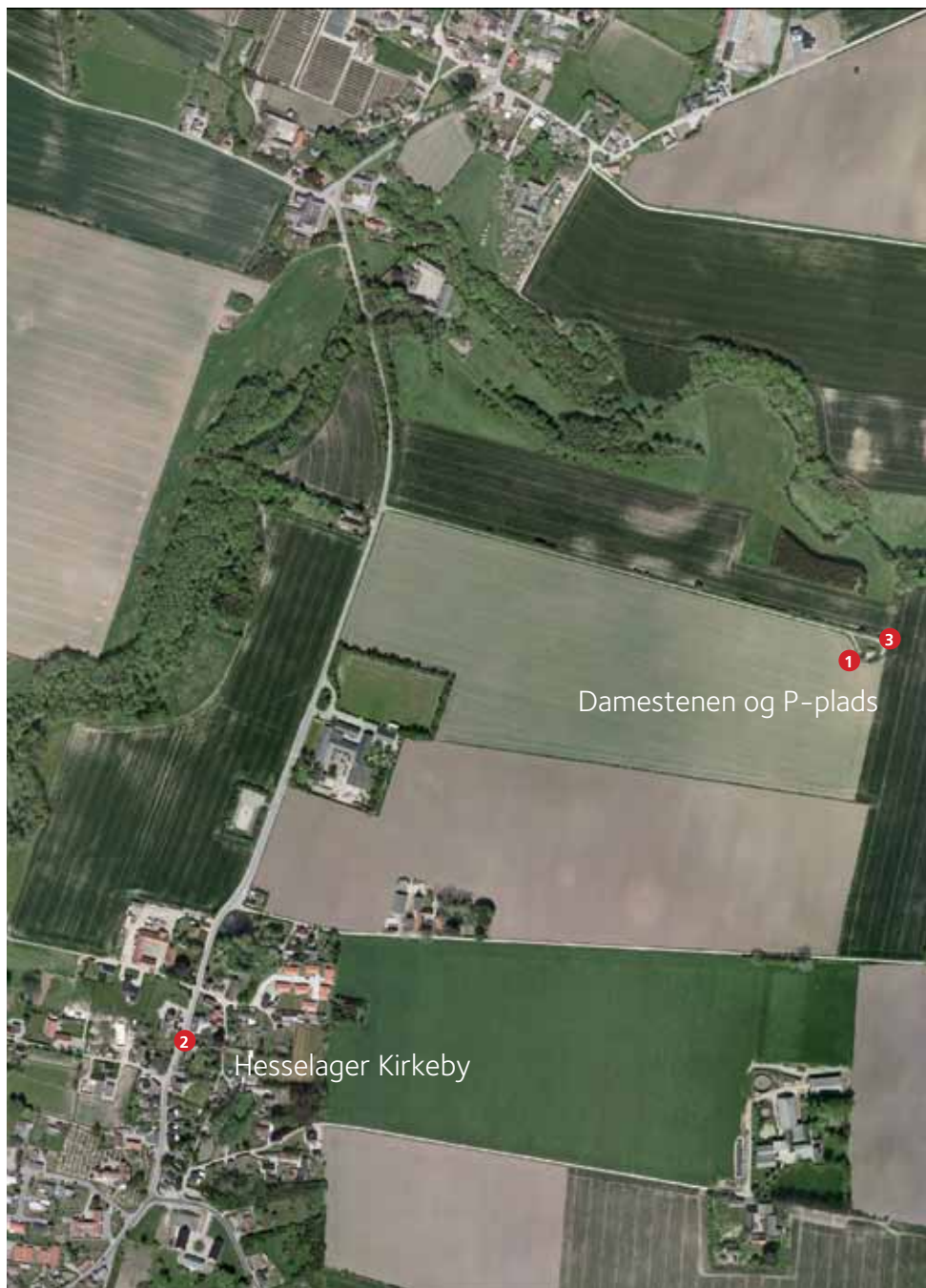
<http://www.fynhistorie.dk/node/2328>

A Damestenen – Danmarks største vandreblok

B Bjergsbestigning er tilladt på Damestenen

Hesselager Kirkeby

Damestenen og P-plads

Egebjerg Bakker

Velkommen til Syd fyns tag. Se ned over Ollerup by og ud over det sydfynske øhav. Eller se Stenstrup Issø med udsigt helt til Egeskov slot. Tæt på er der en mangfoldighed af blomster og insekter.

Landskab: Under sidste istid kom en istunge fra sydøst, og på nordsiden af denne istunge blev bl.a. Egebjerg bakker skudt op. Flere af bakketoppene er højere end 100 m.

Stenstrup issø blev dannet mellem bakkerne mod syd og ismasser mod nord og vest. På bunden af issøen blev der aflejret ler, der stadig bruges af teglværket i Stenstrup. Den flade søbund blev eroderet af strømmende vand, da issøen blev tømt.

Natur: Den vestlige del af Egebjerg bakker, Rødme Svinehaver, er privat ejet og fredet. Området har aldrig været under plov, og er det fineste overdrev på Fyn, med stor artsrigdom. Mod øst har staten opkøbt et større område, som heste og kvæg er ved at forvandle til et overdrev. Man regner dog med, at der vil gå mindst 80 år inden artsrigdommen er lige så stor som i Rødme Svinehaver. Sjældne plantearter som Guldblomme og Bakkegøgelije har dog allerede indfundet sig.

Kulturmiljøer/Historie: Rødme Svinehaver har været afgræsset siden istiden. Først af vilde dyr, senere af tamkvæg.

Stier: Der går en sti rundt i det offentligt ejede område. Øhavsstien går ligeledes igennem området og et par kilometer sydvest for bakkerne findes en primitiv overnatningsplads (Lejrplads Kohavevej).

Ejer: Staten ejer 13 hektar, hvor der er offentlig adgang. Resten af området er privat ejet og afgræsses. Her er der ikke adgang uden ejers tilladelse.

Folder: Egebjerg Bakker er omtalt i "Øhavsstien - kort 2"

Transport: P-plads ved Alpevej og mulighed for at gå fra Vester Skerninge eller Hvidkilde på Øhavsstien.

Målgruppe: Alle

A Højlandskvæget der tager et afsvalende bad

B Egebjerg Bakkerne

Skansen på Tåsinge

Landskab: Skanseodde ligger på Tåsinges nordkyst. Skansebakke, eller Skansen, som den også kaldes, er en del af Vindebyøre Ås, en bakkeformation skabt i løbet af sidste istid. Langs oddens nordvestligste strandbred, kan man opleve, hvordan havet langsomt gnaver af åsen og skaber en klint **1**. Syd for åsen ligger et fladt strandengsareal **2**. Området har et veludviklet system af loer, som dannes, når vandet trækker sig tilbage efter højvande.

Natur: De åbne naturtyper, som findes på Skanseodde, er et resultat af områdets lange historie som græsningsareal for de lokale bønders kreaturer. Græs-

ningen vedligeholder den lave, artsrige vegetation og skaber levesteder for en række specialiserede planter, fugle og insekter. Arealet afgræsses i dag primært for at pleje områdets naturværdier, efter aftale med Svendborg kommune, som ejer området.

På de tørre områder på skansebakken findes en artsrig overdrevsvegetation med bl.a. kornet stenbræk, bakke-nellike og nikkende limurt. På de lave, fugtige arealer trives strandengsvegetationen, og her er et rigt fugleliv med bl.a. strandskaude, klyde og præstekrave.

Historie: Arkæologiske fund fra Skansen vidner om, at

der har boet mennesker i området siden tidlig stenalder, og her er bl.a. fundet rester af en boplads fra denne periode **3**.

Stier: Området er indhegnet, og der er adgang gennem en låge ved vejen syd for Vindeby Nor **4**. Der findes desuden en trampesti, som fører frem til området fra campingpladsen for enden af Vindebyørevej. Herfra er der også adgang til området gennem en låge **5**. Der findes kun trampestier i området.

Målgruppe: Turen er ikke egnet for besøgende med barnevogne og kørestole.

A Fra Skansen har besøgende udsigt over Svendborg by og Havn på den anden side af det smalle sund.

B Den rosa engslgræs blomstrer i hundredevis på de øvre strandengs områder.

Syltemade Å-dal

Landskab: Cirka 10 kilometer vest for Svendborg har Syltemade Å sit udløb ved Ballen i Det Sydfynske Øhav **1**. Det er en af Fyns fine naturperler, som altid er et besøg værd. På de nederste 3-4 kilometer løber åen i en karakteristisk smal smeltevandsdal med dybt nedskårne 20 meter høje sider. Geologisk set hænger dalen sammen med søsystemet Ollerup Sø, Hvidkilde Sø og Sørup Sø, der ligger opstrøms. Søerne og ådalen er dannet som en tunneldal af en rivende smeltevandsstrøm fra en gletscher under istiden.

Natur: Arealerne omkring åen er uopdyrkede enge, krat, skove og rørsumpe. Mindre spredtliggende løvskove strækker sig fra den uregulerede å i dalbunden og op ad dalsiderne. Her lever et varieret dyre- og planteliv. Om foråret og i forsommeren er der for eksempel gode chancer for at se viben og høre

nattergalen. Senere dukker de meget smukke, blå guldsmede, pragtvandnymfer op langs åen. Om vinteren er vandstæren den store attraktion. Det er en oplevelse at se den lille sorte fugl dykke under vandet i jagten på vandløbets smådyr. Her er også et frodigt planteliv med orkideer og andre sjældne arter.

Svendborg Kommune har de seneste år indgået aftaler om naturpleje med flere lodsejerne om afgræsning af arealerne omkring åen. Plejen har til formål at forhindre, at området springer i skov og at skabe ideelle forhold for lyskrævende og ofte sjældne urter og det tilhørende insektliv.

Kulturmiljøer/historie:

Der har levet mennesker i området siden stenalderen. Langs åen har der været 6-7 vandmøller gennem tiderne, men nu er der kun den gamle Vestermølle tilbage **2**. Bortset fra møllen findes der ingen større tek-

niske anlæg i dalen. Historiske kort viser, at driften i området, det vil sige høslæt og græsning med kreaturer, ikke har ændret sig hundredevis af år tilbage. I 1975 blev ådalen fredet.

Stier: Den 220 kilometer lange Øhavssti lægger vejen forbi ådalen på cirka en 4 kilometer strækning (markeret m. rødt på kortet), som går gennem ellesumpe og over afgræssede enge. Indimellem kan stien være fugtig. Efter det har regnet, er det derfor en god idé at medbringe gummistøvler. Turen er en fin oplevelse, og et af de få steder på Sydfyn, hvor det er muligt for offentligheden at vandre langs en å. Der er P-pladser på den vestlige side af åen ved Langegyde **3**.

Ejer: Private, men der er offentlig adgang til stierne i området.

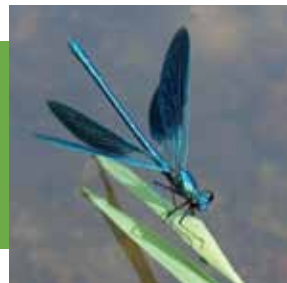
Målgruppe: Alle, dog ikke velegnet til barnevogne og gangbesværede.

A Langs Syltemade Å
Foto: Terkel Broe Christensen

B På tur i Syltemade Å-dal
Foto: Terkel Broe Christensen

C Pragt vandnymfe
Foto: Arne Bruun

Thurø Rev – mellem skov og hav.

Landskab: Thurø Rev består af aflejringer, efterladt af havet. Her er nu en stor strandeng med småsøer og loer, hvor vandet kan løbe ind og ud ved høj- og lavvande. Området på i alt 35 ha afgrænses af Østerskov mod nord og nordvest og af havet mod øst, syd og sydvest. Fra Odden ❶ og næsten 1 km. ud i havet ligger det under-søiske rev, der har givet navn til området.

Natur: Islandske heste og kødkvæg afgræsser Thurø Rev. Spredt over området rager hundredvis af runde tuer op. Her lever de gule engmyrer i samfund med op til 70 000 indbyggere.

På de højere dele af strandengen ligger et af Fyns fineste overdrev, hvor der blandt meget andet vokser knoldranunkel, kornet stenbræk, hjertegræs, mange arter af star og senere på sommeren den tornede lyserøde strandkrageklo og

den smukke gule soløje-alant. Strandengen rummer sjældne planter som fliget vejbred og tangurt og i juli måned farves engen mod øst lilla af tæt hindebæger.

Med 21 vokshattearter er Thurø Rev en svampelokalitet af national betydning. Vokshattene kan opleves på det lidt højere areal, der strækker sig ud mellem engene fra nord.

På engene yngler viber, strandskader og rødben, som dog må leve med, at ræven ofte snupper æg eller unger. Fra oktober til april ses ofte flokke af krik- og pibeænder og undertiden knortegæs.

Historie: Thurø Rev har sikkert været afgræsset lige siden, Valdemar den II i 1287 gav Svendborgs borgere ret til at afgræsse hele Thurø. Revet var i mange år i fællesje, hvor øens bønder havde fællesgræsning

for ungvæg om sommeren.

Seværdigheder: De gamle ege mod nordøst ❷ strækker deres lange arme ud over hav og eng og indbyder til både leg og stor respekt for de gamle kæmper.

Ejer: Thurø Rev, der er EU-Habitatområde ejes og forvaltes af Fyns Statsskovdistrikt.

Stier og Adgangsforhold:

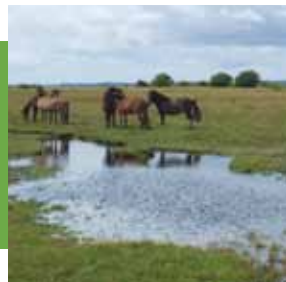
Fra P-pladsen ❸ for enden af Østerskovvej går en sti langs østkysten af Thurø de ca. 600 meter ud til Thurø Rev. Der er fri adgang til hele Thurø Rev, men i yngletiden og når der er mange fugle på engen, bør man følge stierne afmærket på kortet, for ikke at skræmme fuglene.

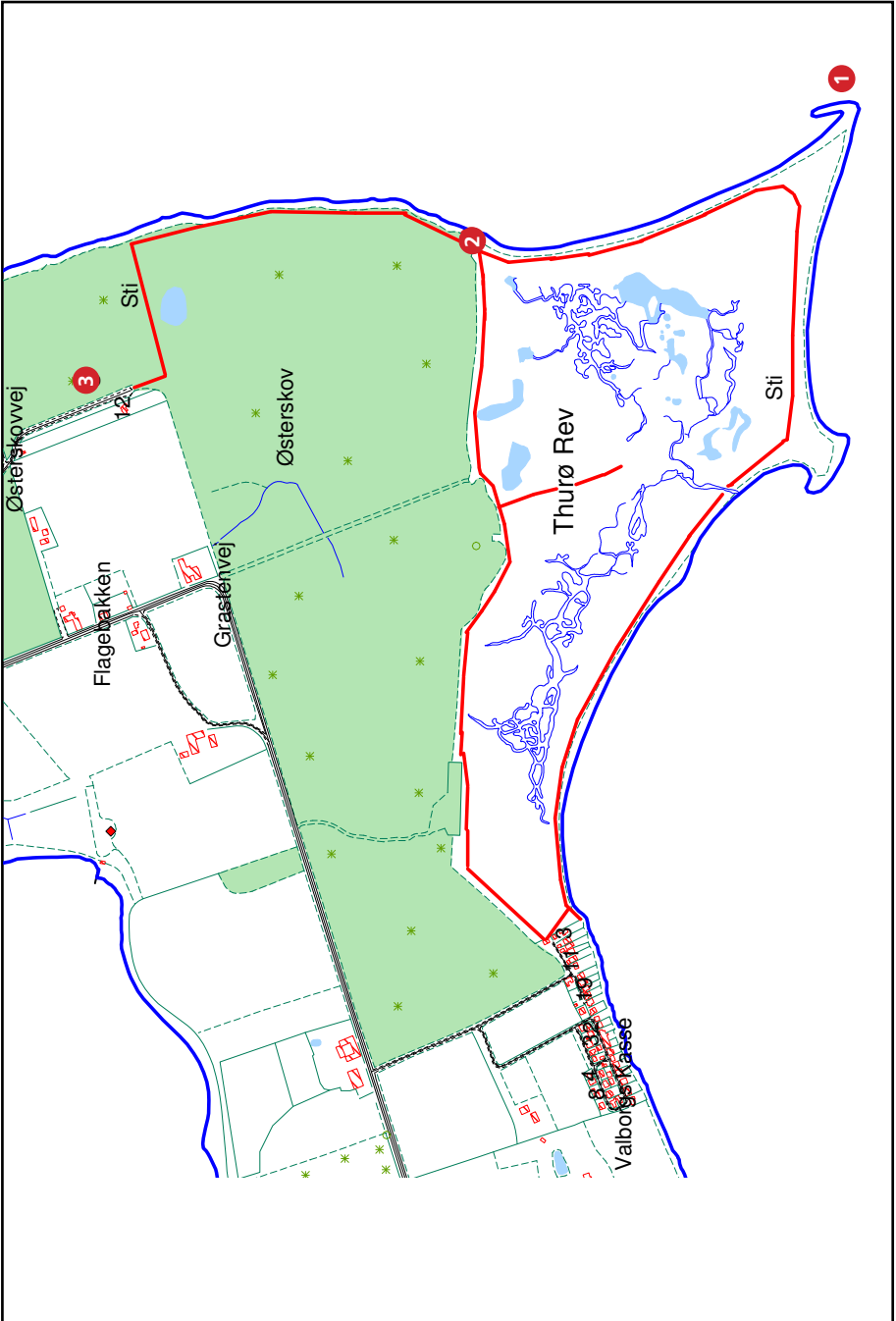
A Engmyretue

B Knoldranunkel

C Thurø Rev

Oplevelser på egen hånd

Fyn

OPLEVELSER PÅ EGEN HÅND

Gråsten Nor

Landskab: Ærø var indtil 1856 nærmest to øer forbundet af en cirka 3 meter høj stenrevle, kaldet et "Drej". Mellem de to øer lå et fladbundet vandareal, Gråsten Nor, som har fået navn efter den hertugelige gård, der lå ved den vestlige ende af Drejet.

Natur: Området henligger for størstedelens vedkommende som enge der afgræsses af køer, eller der foretages høslæt. Nogle dele er fugtige med adskillige typiske engplanter som bl.a. knoldranunkel, engkabelleje og trævlekrone. Majgøgeurt, som er en sjælden dansk blomst, vokser i store bestande på et mindre engstykke lige bag ved Drejskoven (2). Sidst i maj er det her muligt at tælle op til 30.000 blomstrende eksemplarer.

Fuglene er glade for de våde enge. Man kan se adskillige arter af både andefugle og vadefugle, bl.a. gråand, skeand, krikand, strandskade, vibe og stor regnspove.

Kulturhistorie/historie: I 1856 blev der mellem Grønnæs og Kraghnæs bygget en dæmning (1). To pumpemøller sørgede for at afvande området. De skabte i løbet af ca. 25 år et landbrugsområde på næsten 400 hektar. I tilknytning til noret findes en cirka 5.000 år gammel jættestue, der er frilagt, så man kan gå ind i gravkammeret (3).

Stier: Der er anlagt en afmærket vandrute "Spor i Landskabet" med start fra flyvepladsen eller fra toiletbygningen ved Drejet. I øvrigt er der markveje omkring hele noret.

Ejer: Privat

Folder: "Spor i landskabet", Landbrugsrådet, tlf.: 33 39 40 00

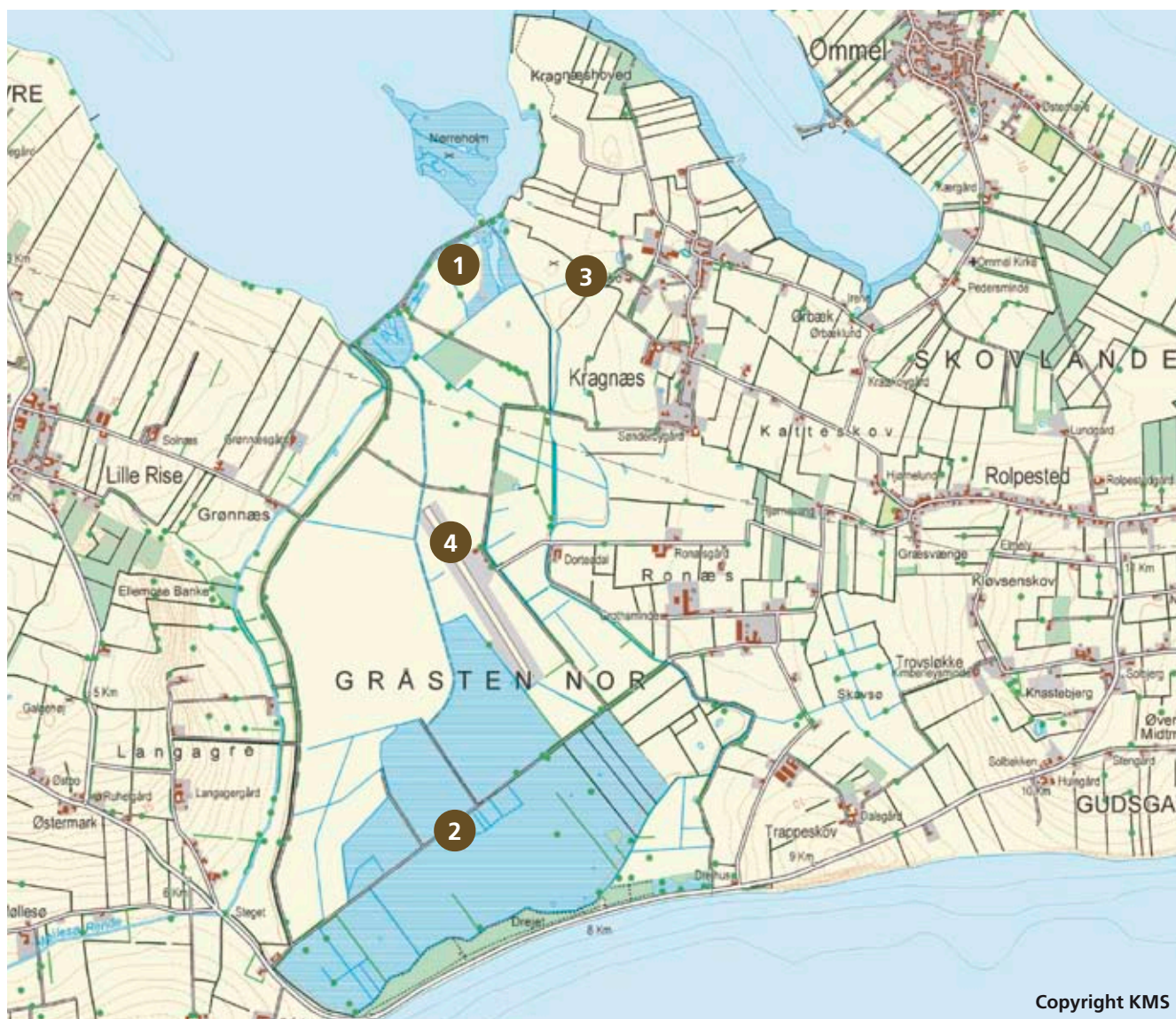
Transport: Ved Drejet er flere parkeringspladser, hvorfra man kan komme ind i området til fods og på cykel. Landevejen og cykelrute 91 går tæt forbi den sydlige del af noret. I 1962 blev der anlagt en flyveplads (4) i noret. Den er stadig i drift, så hvis du er flyvende, er det også en mulighed for at besøge området.

Målgruppe: Børnefamilier, dog ikke barnevogne.

Majgøgeurt

Ferske enge i Gråsten Nor

Copyright KMS

Erikshale

Landskab: Erikshale er en lav krumodde, der er dannet af materiale transporteret af havstrømme langs kysten. Odden flytter sig år for år mere eller mindre mod øst, - dog bremses meget af kystbeskyttelsen fra stenhøfder ud mod Østersøen.

Natur: Odden er en grøn klit bevokset med marehalm og andre græsarter, der holder på sandet. Ind mod land er der strandeng med spredte vandhuller. Der er en stor variation af strandplanter som bl.a. strandmandstro, strandkarse, strandsennep, strandbede, tætblomstret hindøbæger og bittersød natskygge. Der er et rigt fugleliv af måger, andefugle, vadefugle og spurvefugle.

Kulturmiljøer/historie:

På øen Frederiksholm **1**, lige over for Marstal Havn, findes en velholdt kalkovn fra 1863. Her har der været brændt kalk i en længere periode indtil omkring 1940.

Seværdigheder: I Havnegade passerer man på havnesiden den historiske skonnert Bonavista **2**, der ejes af Nationalmuseet. Den er under restaurering i et stort telt, hvortil der er gratis adgang om dagen.

Stier: Med start fra færgehavnen i Marstal kan man gå ad Havnegade og Østersøvej til badestranden, hvorfra der er trampestier ud til

Frederiksholmen med kalkovnen. Der er ikke andre stiforbindelser dertil.

Ejer: Ejeren af Erikshale er Marstal Havn under Ærø Kommune. Der er ingen adgangsbegrænsninger.

Transport: Fra færgehavnen kan man gå eller cykle de ca. 1 km ud til badestranden, hvorfra trampestien udgår. Den har en længde på ca. 2 km.

Målgruppe: Turen er velegnet for børnefamilier og voksne. Det er ikke muligt at køre med barnevogne eller med rollator på trampestien.

Kalkovnen **1**

Den historiske skonnert, Bonavista **2**

Oplevelser på egen hånd

Fyn

OPLEVELSER PÅ EGEN HÅND

Marstal

Kulturmiljø/historie: Søfartsbyen Marstal er vokset op omkring et lille fiskerleje, som opstod først i 1500-tallet. I begyndelsen lå her blot en halv snes usle og jordløse hytter. Indbyggerne levede af fiskeri og senere af at sejle landbrugsvarer, produceret på øen, til aftagere i andre dele af landet. Det var et fattigt og nøjsomt samfund i flere hundrede år, indtil man fandt på at optræde som købmænd og transportere varer for fremmed regning.

Byen er anlagt i flere etaper langs havnen, som er beskyttet af en 1,2 kilometer lang mole bygget i kampesten omkring 1825 - 1840. Senere er den forlænget og forstærket blandt andet i 1872 efter en voldsom stormflod (1). Byen er stærkt præget af søfart som bærende erhverv, hvilket tydeligt ses i kirken (2). Her pryder hele 7 modelskibe kirkerummet. De afspejler skibstypernes udvikling gennem 300 år.

Sejlskibstiden, som varede fra 1700 og helt op til 1940, var helt afgørende for byens eksistens. Marstal Søfartsmuseum (5), der er et besøg værd, fortæller historien. Den tomastede skonnert "Bonavista" (6), som er bygget på et af byens træskibsværfter i 1914, kan ses på land i Havnegade. Den er nu ejet af Nationalmuseet, som er ved at restaurere den.

Der har været undervist i navigation i byen gennem mere end 150 år. Bygningen (3) fra 1881, hvor den gamle navigationsskole holdt til, eksisterer endnu.

Den nye navigationsskole (4) blev bygget i 1975 og kan med sit karakteristiske tårn ses meget tydeligt fra både land- og søsiden.

Seværdigheder: I udkanten af byen ligger verdens største solvarmeanlæg til fjernvarmebrug. Anlægget består af mere end 18.000 m² markplacerede solfangere med tilhørende teknikbygninger samt 1 overjordisk og 2 underjordiske varmelagre. Cirka 2.500 personer og forskellige virksomheder i byen får således dækket omkring 30% af deres varmeforbrug fra solens energi (7). En gåtur rundt i de små gader er absolut også seværdig.

Folder: Ærø Turistbureau, tlf.: 62 52 13 00.

Transport: Der sejler færge fra Rudkøbing fem gange dagligt, og der er busforbindelse til Ærøskøbing.

Målgruppe: Alle

Havnen i Marstal

Verdens største solfangeranlæg

Copyright KMS

Marstal på egen hånd

Historie: Søfartsbyen Marstal er vokset op omkring et lille fiskerleje som opstod i begyndelsen af 1500-tallet. Byen bestod da af en halv snes usle hytter helt ude i strandkanten og uden jord til. Indbyggerne levede af fiskeri og senere af i deres små åbne at sejle landbrugsvarer produceret på øen til aftagere i andre dele af landet og i det nærliggende Nordtyskland. Det var et fattigt og nøjsomt samfund i flere hundrede år indtil man fandt på at optræde som købmænd og opkøbe og transportere varer for egen regning.

Byen:

Byen er anlagt i flere etaper langs havnen som er beskyttet af en 1,2 km lang kampe-stensmole bygget i tiden 1825 – 1840 og senere forlænget og forstærket, – sidst efter stormfloden i 1872. Byen er stærkt præget af søfart som bærende erhverv hvil-

ket tydeligt ses ved besøg i kirken med hele 7 kirkeskibe, der afspejler skibstypernes udvikling gennem 300 år. Der har været undervisning i navigation gennem mere end 150 år. Den gamle navigationsskole fra 1881 kan ses endnu. Den nye navigationsskole fra 1975 med sit karakteristiske tårn ses meget tydeligt fra både landsiden og søsiden.

I udkanten af byen kan man besøge verdens største solvarmeanlæg til fjernvarmebrug. Solvarmeanlægget består af mere end 18.000 m² markplacerede solfangere med tilhørende teknikbygninger og 3 varmelagre hvoraf de 2 er underjordiske. Anlægget er etableret i 2 etaper i 1996 og 2003. Det dækker omkring 30 % af varmeforbruget for de ca. 1.450 tilsluttede forbrugsenheder svarende til 2.600 personer og diverse erhvervslokaler i byen.

Kultur: Sejlskibstiden fra år 1700 og helt op til 1940 har været helt afgørende for byens eksistens hvilket tydeligt kan ses ved besøg på Marstal Søfartsmuseum. Den tomastede skonnert Bonavista, der er bygget på et af byens træskibsværfter i 1914 og nu ejes af Nationalmuseet, kan ses på land i Havnegade, hvor den er ved at blive restaureret. Dette arbejde forventes at tage 3 – 4 år. Bonavista har gennem en periode på mere end 10 år sejlet med salt fra Sydeuropa til New Foundland og med klipfisk herfra som returlast. Sådan en rejse tog mindst 21 dage hver vej under gunstige vindforhold, – i dårligt vejr ofte mere end det dobbelte. Lasteevnen var omkring 140 tons.

Adgangsforhold: Der er færgeforbindelse fra Rudkøbing 5 gange daglig og busforbindelse til Ærøskøbing med mange daglige afgange.

A

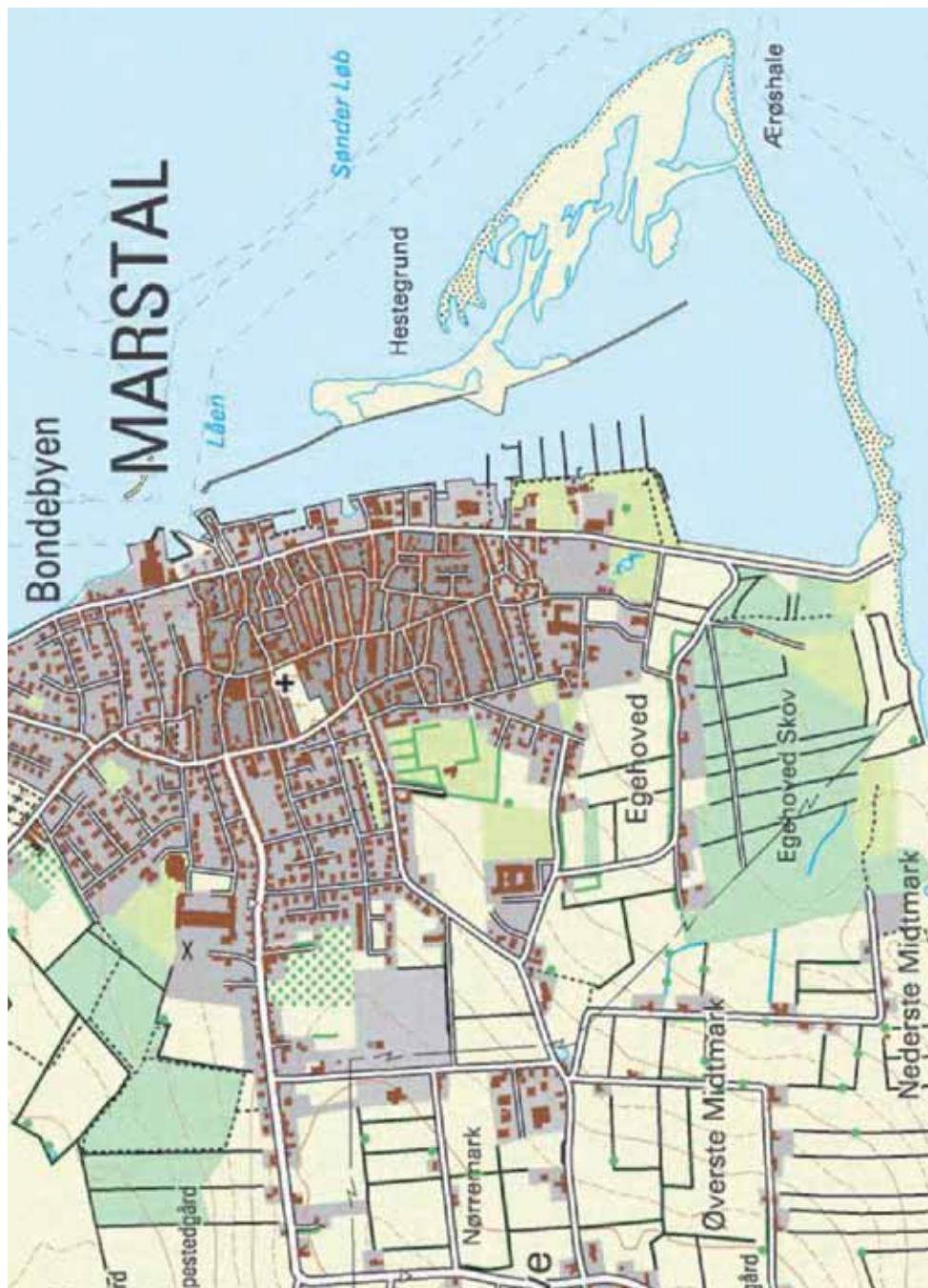
B

A

Bonavista1

B

Marstal Søfartsmuseum

Vitsø, Ærø

Landskab: Vitsø er en tidligere fjord (nør) som oprindeligt blev helt afskåret fra havet af naturligt aflejrede strandvolde, - senere inddæmmede og afvandet gennem et kanalsystem.

Natur: Hele området er på ca. 150 ha hvoraf ca. 50 ha er en sø **2** med 3 fugleøer hvor der yngler grågæs og måger, - især stormmåger. Tagrørsbevoksningen er tillige tilholdssted for rørhøgen. Pas på ikke at træde på de mange vinbjergsnegle på stien.

Kultur: Ved at pumpe det tilløbende vand fra de omkringliggende marker ud i havet, kunne en del af området afgæsses eller opdyrkes. Senere blev der i et areal nærmest Søby **3** gravet sand og sten i betydeligt

omfang. Det stoppede sidst i 1900-tallet.

Seværdigheder: Den fredede Vitsø mølle **4** er bygget i 1838. I møllehuset kan man se 2 skråtstillede slisker, hvori der var anbragt en lang "snegl" af træ (Arkimedessnegl) som møl-ler kunne drive og derved "male" det tilløbende vand fra kanalerne ud i havet. Resterne af sneglen ligger i græsset ved møllen.

Stier: Start fra P-pladsen ved Søbygård **1** og følg Øhavsstien langs nordsiden af søen indtil forgreningen (følg hvid pil på blåbund) og gå ad stien mod Vitsø mølle, hvorfra der går en nyanlagt trampesti syd om søen og tilbage til landevejen ved Søbygård.

Ejerforhold: Størstedelen af området ejes af Aage V. Jensens Naturfond. Resten er i privat eje.

Foldere: Foldere med beskrivelse af området er anbragt i bokse på P-pladsen ved Søbygård og ved Vitsø mølle.

Transport: Stoppested for Fynbus rute 790 ligger ca. 400 m fra P-pladsen ved Søbygård **5**.

Målgrupper: Ruten er ikke handicapvenlig. Den er ikke passabel med barnevogne, klappvogne eller rollator.

Anbefalinger

Solidt og vandtæt fodtøj anbefales. Tag en kikkert med så du kan se fuglene.

HUSK:

Solidt og vandtæt fodtøj anbefales. Tag en kikkert med så du kan se fuglene.

A Vitsø Mølle

B Søbygård

Voderup Klint på egen hånd

Landskab: Voderup Klint er op til 30 m høj og dannet af flere lerarter fra sidste mellemistid. Klinten sænker sig i 3 kæmpemæssige terrasser som trappetrin ned mod kysten.

Natur: Klinten er et syd-vestvendt overdrevslandskab med tørre grusbakker, vandhuller og såkaldte vældpuder, hvor der er adskillige typiske engplanter som engkabbeleje, trævlekrone og majgøgeurt. På skrænterne ses timian, knoldet mjødukt og bakkejordbær. Af insekter ses bl. a. sommerfugle som 5-pletet køllesværmer og flere arter af Randøje. Også Oliebiller ses ofte, og hvis man er meget heldig, kan man finde den smukke og yderst sjældne Stor guldløber.

Kulturmiljøer/Historie:

Arealet afgræsses om sommeren af kreaturer, som går frit over hele det indhegnede areal. Flere steder ses stendiger, der er skredet med ned, så de fortsætter fra det flade land foroven, ned over skrænter og de nedenfor liggende terrasser. Området er fredet.

Seværdigheder: Hele området er i sig selv en seværdighed, hvor man kan se den geologiske opbygning af klinten. På stranden ses flere steder ① det grå Cypripal overlejret af striber af fint gult sand og moræneler fra sidste istid. Her er ledeblokke fra Østersøområdet, som er bragt hertil med gletscherne.

Stier: Fra P-pladsen på toppen ② er der anlagt sti ned over skrænter og terrasser til havet. Undervejs passerer man selvlukkende låger i

indhegningen, der skal holde kreaturerne inde. Der er ligeledes trampestier fra P-pladsen i begge retninger langs toppen af klinten.

Ejer: Hele det fredede areal ejes af Skov- og Naturstyrelsen, som sørger for vedligeholdelsen med praktisk bistand fra Ærø Kommune.

Transport: Der ad adgang til Voderup Klint fra Vindebalvej (Landevejen mellem Søby og Ærøskøbing) og Gråhøje, – følg skiltene. Fra busholdepladsen i Vindeballe ③ er der ca. 2 km til klinten.

Målgrupper: Veje og stier er ikke velegnede for handicappede personer, og det er ikke muligt at køre med barnevogne.

A

5-pletet køllesværmer

B

B

Vild Timian

